

Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner

Ingeborg Rasmussen, Steinar Strøm, Sidsel Sverdrup, Haakon Vennemo

VISTA ANALYSE AS

Dokumentdetaljer

Vista Analyse AS	Rapport nummer 2012/41
Rapporttittel	Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner
ISBN	978-82-8126-090-0
Forfatter	Ingeborg Rasmussen, Steinar Strøm, Sidsel Sverdrup og Haakon Vennemo
Dato for ferdigstilling	10. desember 2012
Prosjektleder	Ingeborg Rasmussen
Kvalitetssikrer	Nicolai Heldal
Oppdragsgiver	Justisdepartementet
Tilgjengelighet	Offentlig
Publisert	www.vista-analyse.no
Nøkkelord	Samfunnsøkonomiske kostnader, vold, nære relasjoner

Forord

Rapporten om Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner er utarbeidet for Justisdepartementet. På vegne av prosjektteamet vil jeg takke alle som har stilt opp til intervju og samtale med oss under prosjektets gang. En spesiell takk rettes til ansatte og tidligere brukere ved Oslo Krisesenter. Astrid Solhaug og Line Nersnæs har vært kunnskapsrike og hjelpsomme representanter for oppdragsgiver i Justisdepartementet. I tillegg har prosjektets referansegruppe; Ingvild Hoel (Politiet), Terje Grønli (Direktoratet for økonomistyring), Åshild Linnea Dahl (Barne- og likestillings- og inkluderingsdepartementet), Hedda Bie (Helsedirektoratet) og Pål Kristian Molin (helsedirektoratet) bidratt med nyttige innspill og gode diskusjoner underveis i prosessen.

Oscar Haavardsholm, Maria Dahl-Nielsen og Xu Zhao har vært dyktige prosjektassistenter.

10.desember 2012

Ingeborg Rasmussen

Prosjektleder

Vista Analyse AS

Innhold

Forord.....	1
Hovedpunkter	7
1. Innledning.....	13
1.1 Voldens omfang og kostnader – hva vet vi?.....	13
1.2 Vista Analyses tilnærming.....	16
1.3 Definisjon av sentrale begreper	18
2. Norske og internasjonale undersøkelser.....	20
2.1 Omfang og fordeling på kjønn.....	20
2.2 Nærmere om vold mot kvinner: Omfang og konsekvenser	21
2.2.1 Undersøkelse fra Italia.....	23
2.2 Nærmere om vold blant barn og ungdom.....	26
3. Hvor mange er voldsutsatt?.....	29
3.1 Tall fra krisesenter	29
3.2 Tall fra politi	30
3.3 Tall fra Statistisk sentralbyrå.....	33
3.4 Tall fra Haaland, Clausen og Schei (2005).....	35
3.5 Tall fra Mossige og Stefansen (2007)	36
3.6 Utenlandske undersøkelser	37
3.7 Oppsummert om antall	38
Trinn 1: Offentlige kostnader.....	39
4. Samfunnsøkonomiske kostnader i politi og rettsvesen	40
4.1 Typisk forløp i en slik sak	40
4.2 Hvor ressursbruken oppstår	41
4.3 Spesielt om drap	42
4.4 Spesielt om erstatning.....	43
4.5 Politiets ressursbruk.....	44
4.6 Påtalemyndighet.....	46
4.7 Barnehusene.....	47
4.8 Domstolene	47
4.9 Kriminalomsorgen	49
4.10 Konfliktråd.....	50
5. Helsevesenets kostnader	52
5.1 Forløp i en slik sak	52

5.2	Hvor ressursbruken oppstår	52
5.3	Kostnad per voldsutsatt	52
5.4	Helsekostnaden totalt	53
6.	Hjelpeapparatets kostnader.....	55
6.1	Krisesentre.....	55
6.2	Incest- og voldtektssentre	56
6.3	Familievernkontorene	57
6.4	Barnevernet.....	58
6.5	Alternativ til vold	60
6.6	Alarmtelefon for barn og unge	60
6.7	Blålys	61
6.8	Andre behandlingstilbud	61
7.	Kunnskap og kompetanse.....	62
7.1	NKVTS	62
7.2	RVTS.....	63
7.3	Forskning.....	63
8.	Departement og etater	65
8.1	Helse- og omsorgsdepartementet.....	65
8.2	Helsedirektoratet	65
8.3	Kunnskapsdepartementet.....	65
8.4	Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.....	66
8.5	Barne-, Ungdoms- og Familiedirektoratet (Bufdir).....	66
8.6	Justisdepartementet.....	66
9.	Skattekostnader	67
	Trinn 2: Opplevde og observerte kostnader	69
10.	Individets kostnader.....	70
10.1	Datatilfang: utvalg og intervjuer	70
10.2	Voldsutsattes historier – samlet i én historie.....	70
10.2.1	Caset – den sammenvevde historien	71
10.3	Ansatte i førstelinjen.....	79
10.3.1	Reaksjoner og kostnader for enkeltindivider og for samfunnet.....	85
10.3.2	Kostnader ved reetablering og manglende kapasitet.....	87
10.4	Oppsummering.....	88
	Trinn III: Analyse og perspektiver	91
11.	Hva er de samfunnsøkonomiske kostnadene?	92

11.1	Type kostnader	92
11.1.1	Økt tilbøyelighet til kriminelle livsløp?	93
11.1.2	Konsekvenser for neste generasjon er ikke beregnet	93
11.1.3	Ikke beregnet barns velferdstap på kort sikt	94
11.1.4	Utelatte grupper	94
11.2	Nåverdi og årlige kostnader – hva er forskjellen?	94
11.2.1	Fremtidig produksjonstap forårsaket av vold i 2010 - nåverdi	94
11.2.2	Fremtidig produksjonstap omregnet til årskostnad	95
11.2.3	Fremtidig årskostnad?	95
12.	Samfunnsøkonomiske kostnader	97
12.1	Tap av liv	97
12.2	Offentlige kostnader i 2010 – oppsummering	97
12.3	Produksjonstap	98
12.3.1	Produksjon dersom volden ikke hadde funnet sted	98
12.4	Beregnet produksjonstap for kvinner utsatt for grov vold	100
12.4.1	Beregnet samlet produksjonstap for kvinner utsatt for grov vold ...	103
12.5	Produksjonstap som følge av vold mot barn	105
12.5.1	Kategorier	106
12.6	Identifiserte personlige kostnadsposter for de rammede	110
12.6.1	Illustrasjon over mulige helsekostnader	111
12.6.2	Andre kostnadskategorier	112
12.7	Velferdstap for den rammede og omgivelsene	113
12.8	Oppsummering	114
12.8.1	Produksjonstap og offentlige kostnader i 2010: 3,6 mrd - 6 mrd kroner	116
13.	Perspektiver og innspill	117
13.1	Behov for mer kunnskap	117
13.2	Potensial for bedre ressursbruk og langsiktige besparelser?	118
13.2.1	Barn fanges i for liten grad opp, barnets omgivelser oversees	118
13.2.2	Bedre samordning	119
13.2.3	Oppfølging helt til mål	119
	Referanser	121

Tabeller:

Tabell 2.1 Type vold overfor kvinner i parforhold, samt overfor andre i familien, Italia, 2006. Omfang i prosent av totalen. Intervjupersonene kunne krysse av for mer enn en type vold slik at prosenttallene summerer seg ikke til hundre.	24
Tabell 2.2 Begrensninger i sosial aktiviteter. Prosent av totalen (17 350 kvinner i parforhold i 2006). Intervjupersonene kunne krysse av for mer enn et alternativ slik at prosenttallene summerer seg ikke til hundre.....	25
Tabell 3.1 Grov vold i nære relasjoner: Tall fra krisesenter og politi (2010)	29
Tabell 3.2 Vold i nære relasjoner: tall fra utvalgsundersøkelser	34
Tabell 4.1 Anmeldelser og videre behandling i politi og rettsvesen	41
Tabell 4.2 Kriminalomsorgens kostnader. Punkttestimat	50
Tabell 12.1 Forutsetninger i referansealternativet.....	100
Tabell 12.2 Beregnet langsiktig produksjonstap for kvinner utsatt for grov vold, Nåverdi 1000-2010-kroner.....	104
Tabell 12.3 Anslått langsiktig produksjonstap for barn utsatt for vold i nære relasjoner, Nåverdi i 1000-2010 kroner	109
Tabell 12.4 Illustrasjon over ikke-registrert merforbruk helsetjenester	112
Tabell 12.5 Samfunnsøkonomiske kostnader, beregnet langsiktig produksjonstap for de hardest rammede kvinner og barn i 2010. Nåverdi, 2010-kroner	115
Tabell 12.6 Samfunnsøkonomisk årskostnad i 2010 som følge av vold i nære relasjoner i 2010. Mrd-2010 kroner	116

Figurer:

Figur 12.1 Offentlige kostnader, 2010	97
---	----

Bokser:

Boks 3.1 Fem babyer drept i året?	32
Boks 5.1 Helse- og hodeskader hos barn.....	54
Boks 6.1 Familievernet og vold i nære relasjoner	58
Boks 7.1 Kan ressurser til forskning spare liv?	64

Hovedpunkter

Vi beregner at den samfunnsøkonomiske kostnaden av vold i nære relasjoner ligger i området 4,5 mrd til 6 mrd kroner i 2010. Den største kostnaden for samfunnet er tapt arbeidsfortjeneste som følge av at voldsofre helt eller delvis faller utenfor arbeidslivet. Det offentlige kostnader i 2010 til politi og rettsvesen, helsevesen og hjelpeapparatet for ofre utgjør omlag 2 – 2,4 milliarder kroner. Kostnadene for barnevernet er den største posten her.

Nesten daglig gir avisene små drypp av informasjon om vold i nære relasjoner. Høsten 2012 er den oppmerksomme avisleser blant annet blitt fortalt om «Shaken Baby Syndrome», foresattes risting av barn, som i følge en erfaren sykehuslege tar livet av fem spedbarn hvert år, mens ytterligere fem blir etterlatt med hjerneskada. Andre artikler har fortalt om «mishandling av mor», en sak der mor på 90 år ble halt til sengs etter ørene av sin 60-årige sønn. Sønnen har fått syv måneders fengsel. Høsten 2012 ble en kvinne knivdrept på Grorud. Hennes fraseparerte ektemann er siktet for drapet. Parets barn fikk alvorlige knivskader. Mannen var ilagt besøksforbud som følge av tidligere voldsepisoder. Fra tidligere kjenner vi Christoffer-saken, der en åtte år gammel gutt ble mishandlet og til slutt drept av sin stefar uten at omgivelsene fanget det opp. Saken ble henlagt to ganger før Riksadvokaten beordret tiltale. Både stefar og mor er til fengsel.

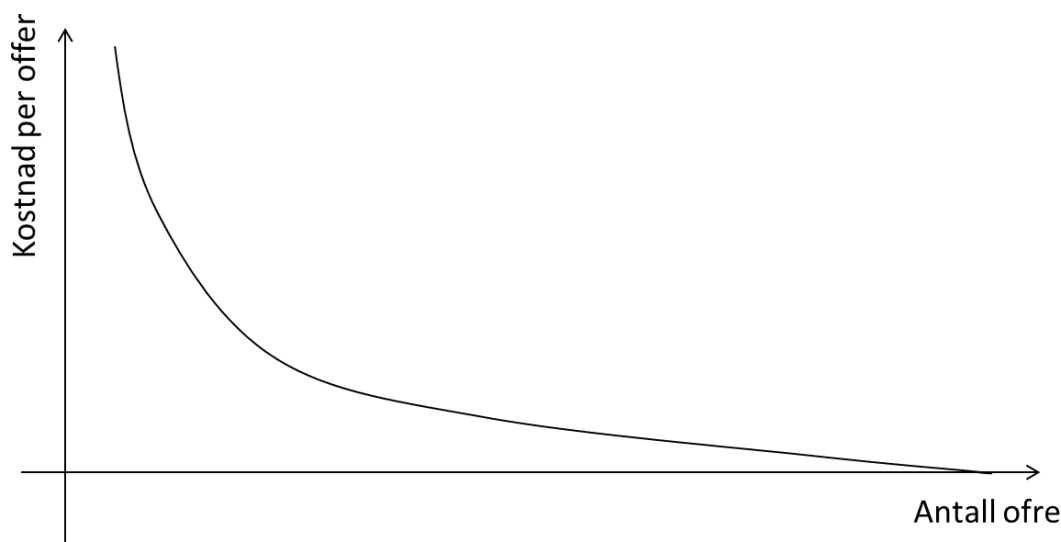
Intervjuer og studier vi har foretatt i forbindelse med denne utredningen har gitt flere rystende eksempler på vold i nære relasjoner. Vi har møtt kvinner som klipper seg kort for å unngå å bli slept etter håret rundt om i leiligheten; mennesker som jevnlig er blitt slått med husets strykejern (av og til var det varmt); mennesker som piskes med hageslange og kvinner som må leve på flukt i mange år etter brudd med voldsutøveren. Vi har også hørt historier om tvangsgiftede kvinner med barn som etter år med vold i Norge dumpes retts- og æresløse i sitt tidligere hjemland. Samtaler med norske, ressurssterke kvinner som har levd med grov vold, trakassering og begrenset bevegelsesfrihet, bak vellykkede fasader med norske menn, har vist at vold i nære relasjoner rammer alle befolkningsgrupper.

Dette er enkeltteksempler, men de bekreftes av forskning. På denne bakgrunn har Justisdepartementet bedt Vista Analyse utrede *hvor store er de samfunnsøkonomiske kostnadene av vold i nære relasjoner?* Samfunnsøkonomiske kostnader må forstås bredt. Man ønsker dokumentert de offentlige kostnadene i politi, rettsvesen, helsevesen osv., og man ønsker også dokumentert omkostningene som ofre for vold i nære relasjoner opplever i form av utlegg og tapte inntektsmuligheter. Andre samfunnsøkonomiske kostnader for ofrene og deres livskvalitet lar seg i praksis ikke beregne. Kostnader skulle beregnes i år 2010, og 2010 års data og pengeverdi er derfor brukt. Fra 2010 til 2012 har det vært i underkant av to prosent inflasjon.

Vi får ikke med alt

Ulike spørreundersøkelser tyder på at ca 2-4 prosent av befolkningen årlig utsettes for vold i nære relasjoner – vi anslår det til 75 000 – 150 000 mennesker per år i Norge. Langt fra alle disse opplever vold av den grovste karakteren. For eksempel svarer nesten like mange menn som kvinner at de er ofre for vold fra nære relasjoner, men den grove volden rammer nesten bare kvinner og barn. Definisjonen av vold i nære relasjoner er vid, og omfatter ikke bare fysisk vold, men seksuelt misbruk og seksuell vold, og videre økonomisk vold, samt trusler om vold. De samfunnsøkonomiske kostnadene per individ spenner fra svært høye til forholdsvis små.

En figur kan illustrere spennet mellom individer (figur A). Langs den vertikale akse måles samfunnsøkonomiske kostnader per individ. Denne kostnaden omfatter offentlige kostnader knyttet til hvert individ sin sak, pluss de opplevde skadevirkningene. I prinsippet måler den kostnader og skadevirkninger i år, pluss følgevirkninger i senere år. Langs den horisontale akse måles antall individer utsatt for vold i nære relasjoner i løpet av et år, altså 75 000 – 150 000 personer i følge undersøkelser.

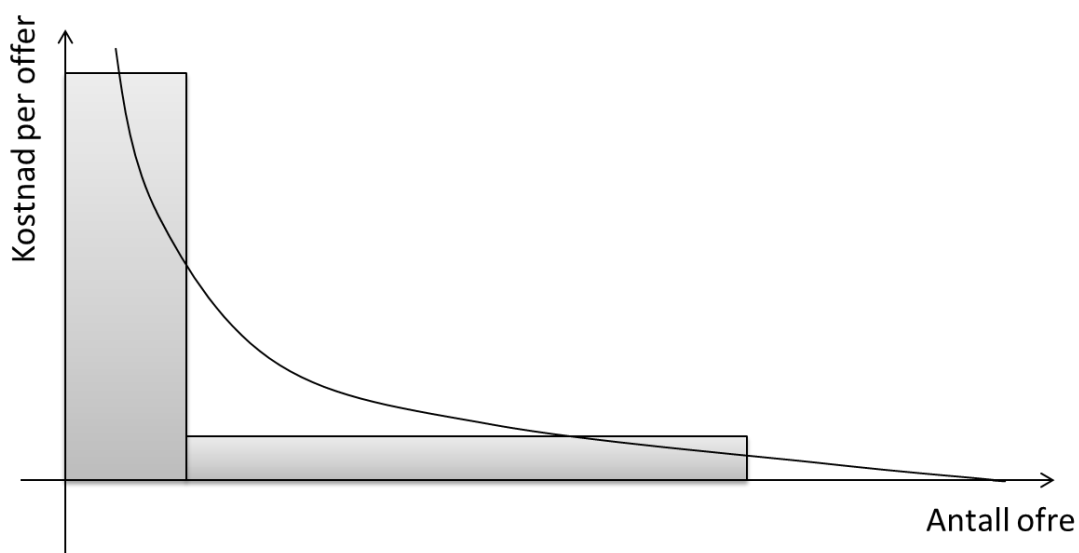
Figur A Prinsippskisse for kostnad ved vold i nære relasjoner

Vi tenker oss at individene sorteres langs den horisontale akse på den måten at det individet som opplever de høyeste kostnadene plasseres lengst til venstre, nærmest den vertikale akse. Så følger individet med nest høyest kostnader, osv. Lengst til høyre plasseres individene med de laveste kostnadene. Etter sortering vil de samfunnsøkonomiske kostnadene være en fallende kurve fra venstre mot høyre i figuren. De samlede samfunnsøkonomiske kostnadene for samfunnet er lik summen av alle individenes kostnader. Hvis en tenker seg hvert individ sine kostnader som en strek fra den horisontale akse og rett opp til kurven, og individene ligger tett i tett uten mellomrom, snakker vi om arealet under den fallende kurven.

Selv med all verdens tid og ressurser til rådighet ville verken vi eller andre forskere klare å beregne den fallende kurven (og dermed arealet under kurven) nøyaktig. Det beste man kan gjøre, er å dele individene opp i grupper, beregne gjennomsnittskostnadene for hver gruppe, og så sette det sammen. Da får man en trappetrinnskurve som mer eller mindre likner på den sanne kurven, og et areal som mer eller mindre likner det sanne arealet.

I denne utredningen har vi hatt materiale til å operere med to grupper. Vi har én gruppe vi kaller ofre for *grov* vold i nære relasjoner. Størrelse på denne gruppen er anslått ved å slå sammen politiets og krisesentrenes registre, og ta hensyn til mulig overlapp. Vi anslår at gruppen omfatter 6 000 – 8 000 voksne. I denne gruppen finner vi de de groveste tilfellene av vold, med langvarig fysisk, psykisk, seksuell og økonomisk mishandling. I tillegg anslår vi at 8 – 22 000 barn observeres, eller utsettes for grov vold. Usikkerheten i tallgrunnet for utsatte barn er stor. Vi forutsetter at opplevde skadevirkninger bare oppstår for gruppen hardest rammede kvinner og barn.

I den andre gruppen, dvs. resten av de 75 000 – 150 000 har vi alle de andre ofrene for vold i nære relasjoner. Gruppen omfatter kvinner og menn, barn og eldre, og de kan være utsatt for vold kortvarig i 2010, eller mer langvarig. Disse opplever ingen målbare skadevirkninger i beregningene. Noen av dem vil være omfattet av offentlige tiltak og offentlige kostnader, mens andre ikke kommer i kontakt med det offentlige som følge av volden de opplever – i hvert fall ikke i en slik grad at vi registrerer det (figur B).

Figur B Prinsippskisse for faktiske versus registrerte kostnader ved vold i nære relasjoner

Av denne beskrivelsen kan det synes som våre beregninger undervurderer de faktiske kostnadene av vold i nære relasjoner. Mange ofre vil tape livskvalitet uten at det kommer til uttrykk i økonomiske utlegg eller tap av inntekt i arbeidsmarkedet. Dessuten kan det være individer som har økonomiske utlegg eller taper inntekt uten at vi registrerer det. Som figur B viser, får våre beregninger

ikke fatt i opplevde skadevirkninger for en betydelig gruppe, herunder såkalte mørketall. Både norsk og utenlandsk forskning har påvist at mørketallene er store. På den annen side er det i prinsippet mulig at våre beregninger overvurderer økonomiske utlegg eller tap av inntekt – det er jo et anslag vi gjør.

Alt i alt er det etter vår vurdering mer sannsynlig at vi undervurderer, enn overvurderer de samfunnsøkonomiske kostnadene.

Samfunnsøkonomiske kostnader tar mange former

Som det har gått frem, har de samfunnsøkonomiske kostnadene av vold i nære relasjoner mange uttrykk. Nærmere bestemt er kostnadene de følgende:

1. Tap av liv.
2. Tap av produksjon ved at ektefelle eller barn aldri får delta i arbeidslivet.
3. Tap av produksjon av varer og tjenester når personene er borte fra arbeid i kortere og lengre tid, samt tap av produktivitet som følge av fravær fra arbeid. Grunnene til fravær fra arbeid kan være svekket psykisk og fysisk helse som følge av volden.
4. Evigvarende ressurs- og produksjonstap knyttet til personer som blir uføretrygdet.
5. Velferdstap for ofrene for volden i nære relasjoner, for barna og andre slektninger.
6. Fremtidige tap som skyldes at barn som vokser opp med voldelige foreldre selv kan bli utøver av vold i nære relasjoner.
7. Bruk av ressurser knyttet til politiarbeid, rettsaker, krisesentre, barnevern og leger, tannleger, legevakt mv.
8. Skattefinansieringskostnader knyttet til offentlig bruk av ressurser, til trygdeutbetalinger og offentlige erstatninger til ofrene for vold. Skatter kan påvirke individer og bedrifter slik at mindre blir produsert i samfunnet. Det er dette produksjonstapet som er den samfunnsøkonomiske kostnaden knyttet til trygdeutbetalinger og offentlige erstatninger. Merk at trygdeutgifter og offentlige erstatninger ikke er samfunnsøkonomiske kostnader, men overføringer av penger fra skattebetalere til ofre for vold.

Bortsett fra postene 5 og 6 kan vi gi mer eller mindre gode anslag på kostnadene.

Mellom 4,5 og 6 milliarder kroner i samfunnsøkonomiske kostnader i 2010

Vi anslår at vold i nære relasjoner utført i 2010 innebærer samfunnsøkonomiske kostnader i området 4,5 -6 mrd kroner i 2010 (tabell A). Det meste av kostnadene er ofres kostnader i form av tapt arbeidsfortjeneste, post 2, 3 og 4 i listen.

Antallet ofre for grov vold i nære relasjoner faller utenfor arbeidsmarkedet, er betydelig. Mange får heller ikke utdanning som følge av volden de er utsatt for. Årsakene er flere og spenner fra hjerneskade (for eksempel shaken baby syndrome som vi nevnte innledningsvis) og invalidisering til psykiske senskader og traumatisering. Det å falle utenfor arbeidsmarkedet betyr at samfunnet går glipp av produksjonsinntekter i mange år fremover. Selv om vi har antatt at deltidsarbeid er vanlig og inntektene ville vært under middels, blir kostnaden av å falle utenfor arbeidsmarkedet stor. Økt sykefravær og avkortet arbeidskarriere

blant de som står i jobb, er en beslektet konsekvens av vold i nære relasjoner. Dette inngår også i tallene. Tapt arbeidsfortjeneste bygger seg altså opp over flere år. Vi har fordelt kostnaden likt over alle årene fra 2010 så lenge det er et forventet tap sammenliknet med et tilfelle uten vold.

Det offentlige ressursbruk til å forebygge og behandle vold i nære relasjoner beløper seg til 2,0 – 2,4 milliarder kroner inkludert skattefinansieringskostnader (punkt 7 og 8 på listen). De nominelle beløpene som går over offentlige budsjetter er ca 400 millioner kroner mindre. Blant de offentlige kostnadene er det barnevernet som betyr klart mest, om lag 900 millioner. Hjelpeapparatet for øvrig koster årlig 450 millioner kroner. Driften av krisesentrene er den største underposten her. Politi og rettsvesen sine utgifter til vold i nære relasjoner er drøye 300 millioner kroner. Kriminalomsorgen har den største underposten, altså kostnader knyttet til å holde gjerningspersoner fengslet. Tiltak for å redusere gjerningspersoners tilbøyelighet til nye overgrep inngår også i dette.

KRIPOS har i 2010 registrert 14 drap utført av nær familie av offeret. I tillegg er det registrert 12 drepte i kategorien venner/bekjente. Tallene er usikre og det kan ligge noen kjærestedrap skjult i kategorien venner og bekjente. Dette har vi likevel ikke tatt med. På den annen side har vi tatt med fem spedbarn, jf. avisoppslag. Verdsatt til «verdi av statistisk liv», en indikator for risiko, blir den samfunnsøkonomiske kostnaden drøye 500 millioner (punkt 1 på listen foran). Selvmord inngår ikke i tallet, og selvsagt heller ikke uregistrerte drap.

Tabell A: Oversikt over verdsatte kostnader

	Per individ	Antall	Totalt (milliarder kroner) i 2010
Offentlige kostnader i 2010	15-30 000	75- 150 000	2,0-2,4
Tap av liv i 2010	27 000 000	19	0,5
Produktivitetstap voksne kvinner utsatt for vold i 2010, årskostnad i 2010	100 –300 000	6000- 8000	1,1 -1,4
Produktivitetstap barn utsatt for vold i 2010, årskostnad 2010	50-150 000	8000 – 22000	0,7 -01,9
Personlige merkostnader			ikke verdsatt
Tap av livskvalitet			Ikke verdsatt
Produktivitetstap andre grupper			Ikke verdsatt
Beregnet årskostnad i 2010 produksjonstap og offentlig utgift			4,5 – 6 mrd kroner

Produksjonstapet for barn kommer langt fram i tid, og fordeles på flere år enn for kvinner. Den årlige kostnadene blir dermed lavere. Barns og voksnes velferdstap i nåsituasjonen, tap av livskvalitet og muligheter er ikke med i beregningene.

Tallene må tolkes på riktig måte

Det er viktig å tolke anslaget for den samfunnsøkonomiske kostnaden av vold i nære relasjoner på riktig måte. Utgangspunktet for vårt oppdrag har vært

følgende tankeeksperiment: Hvor store er de samfunnsøkonomiske kostnadene av vold i nære relasjoner sammenliknet med en tenkt situasjon der alt i samfunnet er likt, bortsett fra at vold i nære relasjoner ikke finnes?

I tråd med dette har vi inkludert fremtidens kostnader av den vold i nære relasjoner som forekom i år 2010. For eksempel har vi sett på risikoen for at en person som utsettes for vold i år 2010, faller utenfor arbeidsstyrken og dermed mister inntekt i mange år fremover. Produksjonstapet som er beregnet er derfor egentlig regnet som en nåverdi – det vil si verdien i 2010 av det samlede produksjonsbortfallet. Det beregnede tapet sett fra 2010 er på mellom 33 – 65 mrd kroner for den volden som fant sted i 2010. Det er denne kostnaden som er regnet om til en årskostnad der det er forutsatt at produksjonstapet fordeles likt over 31 år for kvinner og 49 år for barna som rammes.

Innspill og perspektiver

I enkelte sammenhenger er det av interesse å sammenlikne det offentlige kostnader med kostnaden for ofrene. Vil det å øke det offentlige kostnader noe, føre til besparelser blant ofrene som gjør sluttsummen mindre? I slike sammenhenger er det den årlige strømmen av offerkostnader man må sammenlikne med, det vil si årskostnaden som er beregnet i tabell A. Mer detaljerte undersøkelser vil i tillegg sammenlikne tiltak for tiltak, og også trekke effekten på livskvalitet inn i bildet.

Med utgangspunkt i resultatene fra vår undersøkelser konkluderer vi med at det kan ligge potensielle besparelser i å lykkes bedre med å forebygge vold i nære relasjoner, fange opp flere av de utsatte (særlig barn) og å øke andelen av de som lykkes på veien tilbake til arbeids- og yrkesliv. Hvorvidt dette krever en større offentlig ressursinnsats eller om det også er mulig gjennom bedre og mer effektiv bruk av dagens ressursinnsats, krever nærmere utredninger for å kunne besvare.

Vi ser også et behov for mer kunnskap og kompetanse om voldsutsatte barn, og økt kompetanse og oppmerksomhet som gjør at flere barn kan fanges opp på et tidligere tidspunkt.

1. Innledning

Justis- og politidepartementet har ønsket en utredning som skulle kartlegge, beregne og vurdere de samfunnsøkonomiske kostnadene av vold i nære relasjoner. Resultatene av studien vil departementet bruke i det videre arbeidet mot vold i nære relasjoner.

Mandatet for oppdraget presiserer at utredningen må ta for seg de samfunnsøkonomiske kostnadene i 2010 for justissektoren (politi, rettsvesen, kriminalomsorg, voldsoffererstatning, fri rettshjelp og liknende), helsevesenet (akutte skader, senskader), og NAV (sosialstøtte/uføretrygd og tapt arbeidsinntekt/arbeidsproduktiviteten). Videre ønskes belyst kostnadene i det øvrige offentlige og private hjelpeapparat som RKK-ene (rådgivningskontorer for kriminalitetsofre), krisesentre, Statens Barnehus, organisasjoner som Alternativ til vold, incestsentre med flere.

Departementet ønsker en oversikt over totale kostnader nasjonalt i løpet av et år, og de gjennomsnittlige kostnadene per voldsoffer i løpet av et år. Ønsket om gjennomsnittlige kostnader per utsatt betyr i praksis at det kreves en oversikt over antall offer i et år. Også kostnader som ikke er av rent økonomisk art bør vurderes hvis de gir tapt livskvalitet.

1.1 Voldens omfang og kostnader – hva vet vi?

Tidligere undersøkelser viser at vold i nære relasjoner dekker et bredt spekter med vold. Det synes også som vold i nære relasjoner forekommer innenfor alle samfunnslag, folkegrupper, utdannelse- og inntektsnivåer. Stavanger Aftenblad (18. august 2012) rapporterer om 50 babyer drept på 10 år, og at barneleger utreder nær 100 tilfeller av mistanke om fysisk mishandling av barn under 14 år, se Boks 3.1. Halvparten er barn under ett år. 10-15 babyer blir årlig alvorlig skadet av filleristing, såkalt Shaken Baby Syndrome. Rundt fem spedbarn ristes trolig til døde hvert år. En tredel får varige hjerneskader, mens en tredel overlever uten var mén. Dette er anslag beregnet ut fra saker registrert i helsevesenet og internasjonal forskning (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, 2010).

En av de mest kjente voldssaker som har funnet sted i Norge er den såkalte Christoffer-saken, om en åtte år gammel gutt som ble slått og mishandlet til døde av stefaren sin. Gutten var målet for stefarens vold, og voldsutøvelsen skjedde uten at noen verken beskyttet gutten, grep inn eller skjønnte hva som skjedde mens mishandlingen og volden pågikk. Historien om dette mishandlingsforholdet er beskrevet i boken "Jeg tenker nok du skjønner det sjøl" av Jon Gangdal (2010). Her reises spørsmålet om hva som får voksne til å mishandle et barn til døde, og hvordan det er mulig at verken den nærmeste familien, skolen, helsevesenet, politiet eller andre offentlige instanser skjønnte hva som skjedde – før det var for sent.

Vold mot barn kan imidlertid ha mange andre uttrykksformer også. For eksempel viser forskning at barn som lever i forhold hvor foreldrene har rusproblemer, og hvor vold ofte er en følge av dette, utvikler strategier for å beskytte seg selv for å håndtere vanskelige følelser og situasjoner. Øverlien (2012) presenterer forskning som viser at barn som opplever vold i hjemmet ikke bare er ofre, men de er også handlende aktører og forsøker å utvikle strategier for å mestre livene sine. Øverlien understreker dessuten at på tross av langvarig og grov vold, opplever mange barn at de aldri får kontakt med barnevern eller politi.

Når barn føler at de må passe på mor og være til stede hjemme og ikke gå på skolen, og later som de er syke, eller at de faktisk er syke, gir dette på noe sikt kostnader både i form av tap av læring og i sosial isolasjon. På lengre sikt gir alt dette større sannsynlighet for å falle ut av utdannelsesløp. Dette gir igjen dårligere muligheter i arbeidsmarkedet.

Vi har også funnet informasjon som kan tyde på at "vold avler vold", i den forstand at voldsutsatte barn lærer seg voldsrelasjoner. Dette gir større sannsynlighet for å havne i voldsrelasjoner eller for å utøve vold i nære relasjoner, enn for barn som vokser opp under andre forhold. Kostnadene er både fysiske og psykiske, og viser seg i ulike former både på kort og lang sikt, og med større og mindre alvorlighetsgrader.

Kvinner er mer utsatt for alvorlig vold og drap enn menn, men også menn rammes. Vold i nære relasjoner rettes også mot foreldre, inkludert eldre og pleietrengende foreldre.

I boken "Bjørnen sover" retter tidligere justisminister Storberget søkelyset på hele familievoldsproblematikken - kvinner som blir mishandlet av sine kjærester og ektemenn, menn som mishandler, og ikke minst hva familievold gjør med barna.

Vold i nære relasjoner har flere former, med litt ulike konsekvenser. Våre intervjuer tyder på at norske kvinner kan oppleve en større sorg eller opplevelse av svik, enn minoritetskvinner som møter vold i arrangerte ekteskap. På den annen side, et brudd med voldsutøveren vil for minoritetskvinner som regel kreve brudd med storfamilien og egen kultur, og dermed også kostnader forbundet med å etablere seg i nye omgivelser med nye nettverk.

Barn risikerer tap av omsorgsperson(er) i og med voldsutøveren kan være barnets nære omsorgsperson. I tillegg påføres barn også andre kostnader i form av sosial isolasjon, angst og manglende læringsevner.

Vi har tatt med noen sitat for å illustrere ofrenes vurdering av egen situasjon og muligheter:

"I verdens rikeste og mest likestilte land, med alle muligheter servert, skjønner ikke omgivelsene at den hyggelige mannen jeg valgte, slår, nekter meg kontakt med tidligere venner og kontrollerer alt jeg foretar meg. Jeg valgte han selv av kjærlighet, da tar det tid å innse og å ta konsekvensene når de mørke sidene blir uutholdelige. Når det punktet

kom at jeg ikke klarte mer, var jeg traumatisert, fratatt all egenverd og så full av skam- og skyldfølelse at det eneste jeg klarte var å tenke på hvordan jeg skulle mestre de neste 10 minuttene – og samtidig forsvare det valget jeg en gang hadde tatt. Redningen ble en politimann som skjønnte at noe var galt – på tross av et rolig bilde da politiet dukket opp ble det avhør og etterforskning. Han ble dømt, og jeg fikk hjelp – mye hjelp – til å starte livet på nytt”.

”Det var egentlig bestemor som bestemte at jeg skulle gifte meg med fetteren min. Broren og pappaen min truet meg til å gå med på det. De brukte fysisk tvang, slag, innesperring uten mat, jeg ble også dyttet ned trappa. Mannen jeg ble sendt til var i et annet forhold. Han behandlet meg som en slave. Både han og svigermor slo meg - flere ganger så ille at jeg havnet på legevakt og en gang med innleggelse på sykehus. Da måtte jeg si at jeg hadde forsøkt å ta selvmord – jeg var redd for hva de kunne gjøre med mammaen min i hjemlandet dersom jeg ikke gjorde som de sa. En gang jeg rømte, dro onkelen min til hjemlandet og banket opp mammaen min. Mamma fortalte det ikke da, jeg har fått vite det etterpå. Broren min straffer også mamma i hjemlandet dersom jeg gjør noe galt mot familien her. Jeg havnet flere ganger på krisesenter, fikk hjelp og er nå kommet ut av forholdet. Jeg har hatt voldsalarm, men den er levert tilbake. Nå lærer jeg norsk og skal begynne på en utdanning. Jeg begynner etter hvert å få et nytt nettverk, nye venner i en annen kultur. Innvendig er jeg helt knust, er redd hver dag, og savner min egen familie og den gode delen av den kulturen jeg kom fra. Mishandlingen gjør at jeg har problemer med ryggen og en del fysiske smerter. Dette er små ting i forhold til de psykiske smertene og angsten jeg fortsatt lever med.”

Et fellestrekk som går igjen er at på tross av synlig fysiske skader, synes det som de psykiske konsekvensene og sårene av langvarige traumatisering oppleves som overskyggende for de fleste fysiske skader.

Fra de vi har snakket med i politi og støtteapparat berettes det om kvinner som har klippet av seg håret for å unngå å bli slept i leiligheten etter håret, grov mishandling, kvinner som er fratatt identitet (pass) og tilgang til bank-konto og egen økonomi. Volden har ingen grenser – mennesker utsatt for kvelning (blå hals), slag, pisking med eksempelvis hageslange, trakassering og trusler, er noe de møter daglig og må forholde seg til. En stor andel av de som fanges opp har også levd i en voldsrelasjon i fem år eller mer – og det er ofte barn involvert i forholdet. Det meldes også om lav bevissthet i samfunnet mht å oppdage vold i nære relasjoner. I verste fall oppdages ikke volden før det er for sent, i andre tilfeller har volden vedvart såpass lenge at de rammede er gitt varige fysiske og psykiske mén.

”En dag tar en barnehageassistent en slapp og sløv toåring til lege. Hun er bekymra for mye. 3. mai 2011 dømmes stefaren for vold mot gutten.

Jeg ble spurt i retten; ...om når jeg skjønnte at barnet ble mishandlet. Men jeg skjønnte det jo aldri. Det er umulig å skjønne at noen kan gjøre slikt mot et lite barn.

Jeg hadde kunnskapen, men ikke fantasi til å fatte hva det virkelig dreide seg om”¹.

Arbeidet med utredningen har gitt et innblikk i en del av det norske samfunnet som for de fleste er ukjent og uforståelig. Enkelthendelser som har ført til drap eller grov vold er godt dokumentert. Det foreligger også kunnskap fra utvalgsundersøkelser som dokumenterer vold og konsekvenser av vold på kort og lang sikt. Møte med mennesker som har levd i et voldsforhold, politi og ansatte på krisesenter bekrefter funn fra norsk og internasjonal litteratur om hvor ødeleggende vold i nære relasjoner er for de som rammes, og har samtidig gitt ansikter bak tallene.

På tross av mye kunnskap på individnivå er feltet vold i nære relasjoner fremdeles beheftet med mørketall og mangelfulle kartlegginger av omfang og konsekvenser på nasjonalt nivå. Utfordringen i denne utredningen har derfor vært å avdekke og konkretisere både omfang og konsekvenser av volden som foregår for å få et tilstrekkelig robust grunnlag for å kunne beregne samfunnets kostnader ved denne type vold. Kildene for utredningen har i all hovedsak vært eksisterende empiri og dokumentasjon, supplert med egne intervjuundersøkelser og innhenting av fakta. I tillegg har vi gjennomført en litteraturstudie der funn som er relevante for vår utredning er brukt som støtte for våre beregninger av de samfunnsøkonomiske kostnadene ved vold i nære relasjoner. Beregningene vi til slutt presenterer er basert på såkalte konservative anslag – dvs at vi har tatt mål av oss til å beregne et nedre sannsynlig nivå, gitt kunnskap om omfang, kostnader og konsekvenser som lar seg dokumentere gjennom offentlig tilgjengelige kilder og litteratur.

1.2 Vista Analyses tilnærming

Vista Analyse har valgt å løse oppdraget gjennom å beregne kostnadene i tre trinn. I trinn 1 beregnes kostnader for politi & rettsvesen, helsevesenet, hjelpeapparatet inklusive krisesentrene, kunnskap & kompetanse, og departementer & direktoraters (øvrige) kostnader. Denne delen av studien omfatter i prinsippet alle kostnader knyttet til å *forhindre* vold i nære relasjoner, eller *behandle og begrense skadevirkningene* av vold i nære relasjoner. I all hovedsak dekker denne delen av studien offentlige kostnader.

I trinn 2 illustreres kostnader for den enkelte, for familie og for samfunnet knyttet til *de opplevde skadevirkningene* av vold i nære relasjoner. Dette gjøres med utgangspunkt i et antall historier om livet etter å ha vært utsatt for denne type vold. Historiene er hentet fra brukere av krisesentre, supplert med observasjoner fra tiltaksapparatet som arbeider tett på voldsutsatte personer, slik at det er grunn til å tro de gir uttrykk for konsekvenser blant mennesker utsatt for alvorlig vold. Vi har i tillegg støttet oss på andre undersøkelser der opplevde skadevirkninger og

¹ Sitatene er hentet fra Brit Gording, Møllehagen skolesenter, sitt foredrag på Norasenterkonferansen 2012 –Vadsø.

kostnader fra et individperspektiv er belyst. Historiene beskriver blant annet karriere i arbeidslivet, konsekvenser for barn osv. Hver historie er unik, men samlet sett gir historiene et forholdsvis representativt uttrykk for skadevirkningene som oppstår.

I trinn 3 beregner vi de samlede samfunnsøkonomiske kostnadene. Vi legger til grunn at det som skal sammenliknes er situasjonen i 2010 i forhold til en tenkt situasjon som er akkurat lik med den faktiske situasjonen i 2010, bortsett fra at det ikke forekommer vold i nære relasjoner.

I en tenkt situasjon uten vold i nære relasjoner kunne man selvsagt unngått de offentlige kostnadene til vold i nære relasjoner. I denne sammenheng spiller det ingen rolle at offentlige budsjetter ofte er fastsatt ut fra overordnede hensyn og kanskje på kort sikt ikke er avhengig av hvor mange som f.eks. i 2010 var utsatt for vold i nære relasjoner. Dersom en offentlig budsjettpost er den samme uten denne volden som med, er konsekvensen at offentlige ressurser som spares på å unngå vold i nære relasjoner, i stedet brukes på budsjettpostens øvrige formål. Det er den isolerte innsparingen vi er interessert i. Hva de frigjorte midlene brukes til, tar vi ikke stilling til.

Det kan tenkes at et tilfelle av vold i nær relasjon i 2010 fører til offentlige følgeutgifter i senere år. For eksempel vil en person som fengsles for mer enn ett år, avstedkomme utgifter i kriminalomsorgen også i senere år. Vi har ikke hatt kapasitet til å beregne offentlige følgeutgifter for senere år. På den annen side har vi på flere områder, for eksempel kriminalomsorgen, beregnet de samlede kostnadene i 2010. Noen av disse kostnadene gjelder nok i praksis vold som ble utøvet før 2010. På samme måte er det med Barnevernet: Vi beregner de samlede kostnadene i 2010 enten barna opplevde vold i 2010 eller et tidligere år. Implisitt ser vi på flere tilfeller av vold i nære relasjoner enn de som skjedde i 2010, men til gjengjeld ser vi bare på offentlige kostnader i 2010. De to avvikene fra idealsituasjonen vil under visse betingelser utlikne hverandre.

Når det gjelder ofrene, er vår tilnærming denne: Vi tenker som så at et tilfelle av vold i nær relasjon i 2010 påvirker ofrenes fremtidige karrieremuligheter. Denne fremtidige kostnaden tilordner vi vold som skjer i 2010. En forenklende forutsetning vi gjør i denne forbindelse, er å anta at de fremtidige kostnadene i prinsippet omfatter hele populasjonen av ofre for vold i nære relasjoner i 2010. Denne forutsetningen er ikke ideell, fordi den innebærer at kostnaden knyttet til vold i 2010 ikke uten videre kan legges sammen med kostnaden som hypotetisk kan beregnes på samme måte i 2011. Grunnen er at enkelte mennesker er ofre både i 2010 og 2011. Men deres fremtidige karrieretap må ikke regnes som en kostnad både i 2010 og 2011 dersom man skal legge kostnadene sammen. Nå er situasjonen at kostnadene for 2011 faktisk ikke er beregnet, det er ingenting å legge sammen. Dette sammen med det faktum at vi ikke kjenner hvor vedvarende volden er i det typiske tilfellet, gjør at vi beregner fremtidig kostnad for ofrene sett i forhold til hele populasjon i 2010. Visse forsøk på å beregne årlig tillegg til kostnad er tatt inn i kapittel 12.8.

Det har også vært reist spørsmål om hva vi forutsetter om voldsutøverne. En mulighet er å anta at det i den tenkte situasjonen ikke finnes utøvere av vold i nære relasjoner. Det vil i så fall frigjøre blant annet tid hos voldsutøveren. Omvendt vil i denne betraktningmåten den voldsutsattes tid i fengsel regnes som en kostnad av vold i nære relasjoner. En annen mulighet er å anta at voldsutøveren vender sin voldstilbøyelighet mot andre som ikke er nærstående. Det vil selvfølgelig gi en langt dårligere forbedring i den tenkte situasjonen uten vold, og dermed en lav kostnad av vold i nære relasjoner.

I vårt arbeid har vi valgt en tredje mulighet, som simpelthen er å se bort fra voldsutøverens samfunnsøkonomiske regnskap.

Forutsatt at alle kostnader i hvert trinn telles med, består de samfunnsøkonomiske kostnadene av vold i nære relasjoner av kostnadene avdekket i trinn 1, pluss kostnadene avdekket i trinn 2, og dette gir altså trinn 3. Det er også verdt å legge merke til at kostnadene man får i trinn 1, i betydelig grad brukes til å forhindre eller begrense de potensielle kostnadene i trinn 2. Dersom de beregnede kostnadene i trinn 2 er mye større enn kostnadene i trinn 1, kan det være et tegn på at innsatsen for å forhindre/begrense gjerne kan økes noe. Dette er imidlertid ikke noe vi ser direkte på i prosjektet.

1.3 Definisjon av sentrale begreper

De sentrale begrepene i denne utredningen er *vold*, *nær(e) relasjon(er)* og *samfunnsøkonomisk kostnad*. Hva som skal menes med samfunnsøkonomisk kostnad er presisert over. Her presiseres hva som skal menes med vold og nær relasjon.

En ideell definisjon av vold i nær relasjon kan for eksempel omfatte følgende:

Med vold i nære relasjoner menes alle former for utøvd vold eller trusler om vold fra en nærstående person.

Volden kan omfatte alt fra fysisk vold, seksuelle overgrep og kjønnslemlestelse, til psykisk vold inkludert trusler om vold, til sosial vold med isolasjon eller begrenning av kontakter og vold i form av kontroll med økonomiske ressurser.

En nærstående person kan være den voldsutsattes nåværende eller tidligere ektefelle, samboer eller kjæreste og dennes familie/slekt, den voldsutsattes familie/slekt, et medlem av samme husstand eller en person som har personlig omsorg for den voldsutsatte på liknende måte som et husstandsmedlem. En nær relasjon innebærer at de involverte partene har eller har hatt et nært forhold til hverandre, hvor det ofte foreligger følelsesmessig involvering, gjensidige forpliktelser og/eller avhengighet.

Definisjonen er inspirert av en definisjon gitt av Barne og likestillingsdepartementet i et høringsnotat til Krisesenterloven, 2008.

I det følgende vil det være nyttig å sammenholde den ideelle definisjonen med de operative definisjonene brukt i tallmessige oversikter. Det vil bli klart at de fleste tallmessige oversikter får med seg et utsnitt av den virkeligheten som defineres av den ideelle definisjonen. Det betyr at vår oversikt over samfunnsøkonomiske kostnader på tilsvarende måte bare dekker et utsnitt av virkeligheten. I trinn to av vår undersøkelse får vi for eksempel bare med individer som har vært utsatt for vold i den grad at de oppsøker krisesentre eller på andre måter er observert av tiltaksapparatet. Likevel er det alt i alt grunn til å tro at vi får med de voldstilfellene som har størst samfunnsøkonomisk skadevirkning. Den volden som ikke rapporteres, er trolig den som – som en gjennomsnittsbetraktning – har lavest skadevirkninger og koster minst å forhindre/behandle/begrense.

2. Norske og internasjonale undersøkelser

Som bakgrunn for vår egen analyse er det hensiktsmessig å referere kort fra tidligere norske og utenlandsk undersøkelser på feltet. Vi konsentrerer oss om følgende forhold.

- Omfang av vold og fordeling på kjønn
- Nærmere om vold mot kvinner: Konsekvenser for arbeidsmarked og helse
- Nærmere om vold mot barn: Kunnskapsstatus om omfang og konsekvenser

2.1 Omfang og fordeling på kjønn

Flere undersøkelser og forskningsarbeider har drøftet omfanget av vold i nær relasjon og hvorvidt kvinner er mer utsatt enn menn. Undersøkelsene dokumenterer et stort omfang. Kanskje overraskende for mange finner flere av undersøkelsene at det er små kjønnsforskjeller. Unntaket er alvorlig vold, som i stor grad rammer kvinner.

Den første norske omfangsundersøkelsen om partnervold fant at 25 prosent av alle kvinner og 20 prosent av alle menn er eller har vært i et forhold der det har forekommet vold (Haaland, Clausen og Schei, 2005). Nesten halvparten av kvinnene uttrykte at de var litt eller svært urolige for vold, og en drøy fjerdedel av mennene uttrykte det samme. Nesten halvparten av mennene hadde vært utsatt for vold eller trusler om vold etter de hadde fylt 15 år, mens knapt 40 prosent av kvinnene hadde opplevd dette. Videre er det de yngste som er mest utsatt, de som ikke er gift og de med dårlig økonomi. Som en kunne vente er de som har vært utsatt for trusler eller vold, også mest urolige for å bli utsatt for vold.

Selv om mange indikatorer var forholdsvis like mellom kjønn, fant Haaland m. fl. en forskjell når det gjaldt den alvorlige volden. Mens hver 12. kvinne noen sinne hadde vært utsatt for så kraftig vold fra sin partner at det kunne endt med døden, hadde hver 60. mann opplevd det samme.

Internasjonalt er det også funnet tall som viser til at volden rammer begge kjønn, men alvorlig vold rammer hovedsakelig kvinner (Slep og O'Leary, 2005; Lary Kar og O'Leary, 2010). Lary Kar og O'Leary (2010) undersøkte om det kunne påvises kjønnsforskjeller i et representativt utvalg unge mennesker med hensyn til fysisk og seksuell mishandling, samt forekomst av skader, angst og depressive symptomer. Prevalensen av mishandling viste ingen forskjell, men menn rapporterte oftere psykisk mishandling enn kvinner. Det ble heller ikke registrert forskjeller i prevalens med hensyn til fysiske skader, men kvinner rapporterte større og mer alvorlige skader enn menn. Nesten dobbelt så mange kvinner som menn opplyste at de har vært utsatt for seksuelle overgrep. Menn og kvinner som har vært enten fysisk eller psykisk mishandlet, var plaget av depressive symptomer i større grad enn menn og kvinner som ikke har vært mishandlet.

2.2 Nærmere om vold mot kvinner: Omfang og konsekvenser

Vold i hjemmet eller vold i nære relasjoner er utbredt og voksende i de fleste land. Om det siste skyldes bedre registreringer eller om det faktisk skjer, er ikke helt klart. I Sverige ble det registrert 11 605 tilfeller av vold mot kvinner fra partner/ektemann i 2009. Selv om tidlige tall for Sverige inkluderte vold mot kvinner også av andre enn personer i nære relasjoner, kan økningen i volden i nære relasjoner i Sverige være opp mot 30 - 40 prosent siden 2000, <http://www.bra.se>

EU definerer vold mot kvinner som: «any act of gender-biased violence that results in, or is likely to result in, physical, sexual or psychological harm or suffering to women, including threats of such acts, coercion or arbitrary deprivation of liberty, whether occurring in public or in private life”²,

Den vanligste form for vold mot kvinner er vold utført av partner/ektefelle. I en analyse foretatt av Europarådet i 2002 (Council of Europe, 2002) fant man at 1 av 4 kvinner i 10 av medlemslandene hadde vært utsatt for vold i hjemmet gjennom livsløpet og at 6 -10 prosent var utsatt for slik vold i et gitt år. Andre internasjonale studier finner at 40-70 prosent av kvinner som blir drept, drepes av ektefelle/partner, for menn er det tilsvarende tallet 4-8 prosent, Krug et al. (2002). Coleman et al. (2007) har undersøkt typer av vold i hjemmet basert på data fra England og Wales. Blant kvinner som hadde vært utsatt for vold i hjemmet av sin partner hadde 16 prosent vært utsatt for seksuell vold, 26 prosent for psykisk vold og de resterende for fysisk vold, eller kombinasjoner av vold.

I en undersøkelse har *Eurobarometer 344*, september 2010, undersøkt holdninger og kjennskap til vold i EU. I undersøkelsen finner en at 25 prosent av de intervjuede kjenner til at kvinner i familien og blant venner har vært utsatt for vold i hjemmet. Dette er en økning fra forrige undersøkelse 10 år tidligere (fra 19 til 25 prosent). Av de intervjuede svarte 21 prosent at de kjente til personer som hadde utført slik vold. De fleste av intervjupersonene som sier at de kjenner til vold i hjemmet, svarer at volden er i hovedsak seksuell og fysisk.

Anderson og Saunders (2003) finner at en viktig grunn til at kvinner fortsetter å leve i et voldelig parforhold, er økonomiske problemer. Disse problemene kan gjøre det vanskelig for kvinnen å bryte forholdet, ta med seg eventuelle barn og etablere seg alene. Sannsynligheten for å bryte opp avhenger av kvinnens utdanning, arbeidsmuligheter utenfor hjemmet, antall små barn og av de hjelpetiltak, økonomiske og andre, som samfunnet kan bidra med i slike situasjoner.

Det finnes ikke nøyaktige tall på hvor stor andel kvinner som lever i voldelige parforhold i Norge. To omfattende undersøkelser om vold i parforhold i henholdsvis Oslo og på landsbasis i Norge, viser at innslaget av voldsutsatthet er

² <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsupload/16173cor.en08.pdf>

betydelig høyere i den delen av befolkningen som har ulike levekårsproblemer, som lav utdanning, dårlig råd, svak tilknytning til arbeidsmarkedet og avhengighet av offentlige stønader (Haaland, Clausen og Schei, 2005; Pape og Stefansen, 2004).

Det er heller ingen som vet hvor stor andelen av voldsutsatte kvinner som kontakter krisesentrene for råd og bistand. Vi vet heller ikke om kvinnene som oppsøker krisesentrene representerer et tverrsnitt av mishandlede kvinner. Kvinner som står utenfor arbeidsmarkedet er imidlertid i flertall blant kvinnene på krisesentrene. Dette ble bekreftet i studier av kvinner som overnattet på krisesentrene som er kommet ut årlig siden 2003. Innvandrerkvinnene utgjorde over halvparten av beboerne på krisesentrene i 2010, og dette kan være en indikasjon på det samme. Ofte følger det også at mange av kvinnene har begrenset sosialt nettverk, mangler kunnskap om egne rettigheter og mange snakker ikke norsk. Norske kvinner har i større grad enn minoritetskvinner alternativer til krisesenter i eget nettverk. Overnattinger på krisesenter gir derfor neppe en representativ fordeling mellom norske og minoritetskvinner som utsettes for vold i nære relasjoner.

Jonassen (2007) peker på at de hjelpeinstanser voldsutsatte kvinner oftest er i kontakt med er helsetjenester, advokat og politi. I tillegg kommer politiet, advokat, lege eller andre helsetjenester. Dessuten oppsøkes sosialkontoret, og psykolog eller psykisk helsetjeneste og familievernkontor.

Reduserte muligheter i arbeidsmarkedet

I en interessant studie av langtidsvirkninger av vedvarende vold av ektefelle/partner mot kvinner finner Lindhorst, Oxford og Gillmore (2007) at slik vold har en utsagnskraftig negativ virkning på fremtidige forhold i arbeidsmarkedet. Volden kan gjøre at sannsynligheten for å miste en jobb øker og at sannsynligheten for å finne en jobb, gitt at kvinnen ikke er i jobb, går ned. Vedvarende vold øker varigheten av ledighet. Kurz (1989) finner at kvinner som er utsatt for vold i hjemmet og som er i arbeid, har hyppigere og lengre sykefravær enn andre (tilsvarende) kvinner. Hyppige og langvarige sykefravær kan lede til tap av jobb. Dermed kan det også bli vanskelig rent økonomisk for kvinnen å bryte forholdet til mannen.

En doktorgradsstudie av Kjersti Alsaker (2008) viser at 38 prosent av mishandlede kvinner ikke får lov av mannen å jobbe. Undersøkelsen er basert på data fra Norge.

Økt sannsynlighet for sykdom og økte helsekostnader

Perrone (1992) finner at kvinner som er blitt utsatt for vold i nære relasjoner, har større sjanser enn andre kvinner til å utvikle alvorlige sykdommer senere i livet. Det betyr blant annet at vold i hjemmet kan gi økte helseutgifter for samfunnet. Kurz (1989) finner at kvinner som har vært utsatt for vold i hjemmet, belaster helsebudsjettene opp mot 90 prosent mer enn kvinner i tilfeldig valgt kontrollgruppe som ikke har vært utsatt for slik vold.

Konsekvensene av volden er derfor ofte kroniske fysiske og psykiske problemer, og i verste fall mord eller selvmord, WHO (2000). En sammenheng mellom vold mot kvinner og selvmord er utførlig drøftet i en empirisk studie av Devries et al. (2011).

Alsaker (2008) viser at kvinner ved norske krisesentre hadde mye dårligere livskvalitet enn andre norske kvinner i samme alder. Kvinnene har også betydelig dårligere livskvalitet og helse når en sammenligner med andre grupper som opplever eller har opplevd alvorlig helserisiko (trussel om død), som for eksempel soldater som hadde vært i krig. Kvinnene i dette prosjektet hadde lav livskvalitet målt på åtte forskjellige skalaer sammenlignet med kvinner i samme alder i Norge. De hadde spesielt lav livskvalitet hva angikk mental helse, sosial helse og vitalitet.

2.1.1 Undersøkelse fra Italia

I 2006 foretok ISTAT, den italienske parallellen til Statistisk Sentralbyrå, en undersøkelse av vold mot kvinner, spesielt i nære parforhold. Undersøkelsen er nylig blitt brukt som råmateriale for et forskningsarbeid der man undersøker utslag av vold i nære relasjoner ved hjelp av Amartya Sens «capability approach».³ I alt ble 25 000 kvinner mellom 16 og 70 år intervjuet. Tre typer av vold ble registrert: Fysisk vold, voldtekt og psykisk vold, blant annet i form av at partneren hindret kvinnen å treffe familie, venner, bruk av egne penger med mer. Datamaterialet inneholder observasjoner av mange variabler av relevans for å kunne analysere data basert på kjennetegn ved parforholdet: Antall barn, alder, utdanning, arbeidsmarkedstilknytning, sosiale aktiviteter med mer. Av de 25 000 kvinnene var 17 350 mellom 26 og 65 år, og i parforhold, dvs gift, samboende og forlovet. Tabell 2.1 viser omfanget av de tre typene vold blant disse kvinnene.

Vi ser at den mest omfattende volden er knyttet til psykisk vold av mannen overfor kvinnen. Den rene fysiske volden har et omfang på 6,4 prosent. Vi merker oss også at 8,5 prosent av de intervjuete kvinnene sier at deres egen far var voldelig overfor mor.

³ Mer om capability approach finnes her: http://en.wikipedia.org/wiki/Capability_approach

Tabell 2.1 Type vold overfor kvinner i parforhold, samt overfor andre i familien, Italia, 2006. Omfang i prosent av totalen. Intervjupersonene kunne krysse av for mer enn en type vold slik at prosenttallene summerer seg ikke til hundre.

Type vold (noen ganger eller ofte)	Prosent
Psykisk vold av mannen overfor kvinnen:	
Sint hvis kvinnen snakker til en annen mann	13,4
Ydmykes overfor andre	8,0
Kritiserer utseendet	10,0
Kritiserer husarbeidet	10,9
Ignorerer	17,3
Utskjelling	9,1
Hindrer kontakt med familie og venner	5,2
Hindrer arbeid utenfor hjemmet	3,7
Hindrer studier	4,1
Tviler på trofasthet	3,9
Kontrollerer bruk av penger	5,6
Fysisk vold og seksuelle overgrep:	
Fysisk vold	6,4
Seksuelle overgrep	2,7
Fysisk vold av eventuell tidligere partner	4,7
Seksuelle overgrep av eventuell tidligere partner	2,6
Fra kvinnens barndom:	
Far voldelig overfor mor	8,5
Far voldelig overfor andre kvinner	4,2
Mor voldelig overfor kvinner	2,7
Mor voldelig overfor barn	4,5
Barn voldelig overfor mor	1,7

Merknad: Tallene kan ikke uten videre tolkes som forekomst per år

De ulike typer vold kan ha flere virkninger utover den rene fysiske og psykiske belastningen. De kan blant annet ha virkninger på hvor frie kvinner føler seg og hvordan volden fører til reduksjon i sosiale aktiviteter. Den rene fysiske og psykiske volden reduserer kvinners velvære og velferd. Begrensninger i muligheten til sosiale aktiviteter bidrar til ytterligere reduksjon i velvære og velferd.

I Tabell 2.2 viser vi omfang av reduksjonen i sosiale aktiviteter blant kvinnene fra Tabell 2.1. Vi ser at italienske kvinner i parforhold har få aktiviteter utenfor hjemmet. Analyser av datamaterialet viser at jo lavere utdanning kvinnen har, jo eldre hun er og jo flere små barn hun har, desto færre aktiviteter deltar hun i utenfor hjemmet. Analysene av data viser også at jo oftere mannen er truende og jo

lavere utdanning mannen har, desto færre aktiviteter deltar hun i. Kvinner gift med menn i Sør-Italia og/eller menn med innvandrerbakgrunn, har mindre bevegelsesfrihet enn de øvrige kvinnene i undersøkelsen.

Tabell 2.2 Begrensninger i sosial aktiviteter. Prosent av totalen (17 350 kvinner i parforhold i 2006). Intervjupersonene kunne krysse av for mer enn et alternativ slik at prosenttallene summerer seg ikke til hundre.

Type begrensninger	Omfang i prosent
Aldri ute for å kjøpe matvarer og liknende	3,6
Aldri møte med venner og bekjente	40,6
Aldri på kino, konserter og teater	65,7
Aldri utøvelse av sport utenfor hjemmet	69,9
Aldri deltakelse i klubber, politiske møter, osv	86,0
Aldri deltakelse i andre aktiviteter utenfor hjemmet	70,7
Aldri alene ute om kvelden	49,0
Kjører ikke bil eller motorsykkel	29,4

Datamaterialet er analysert i et arbeid av Andreassen m.fl. (2012). Arbeidet er et forsøk på en empirisk analyse av Amartya Sen's teorier, Sen (1985) og Sen (1999) og dreier seg om gifte kvinners frihet til å velge. I en slik analyse må en ta hensyn til at kvinner på fritt grunnlag kan velge en begrenset deltakelse i aktiviteter utenfor hjemmet. Dette er det tatt hensyn til i analysen ved at en skiller mellom sannsynligheter for valg av uteaktiviteter, gitt ingen restriksjoner på valgfriheten, og sannsynligheter for restriksjoner med hensyn til hvilke valg partneren tillater. Datamaterialet har gjort det mulig å skille mellom disse to forholdene.

Analysen ga følgende utsagnskraftige resultat når det gjelder restriksjoner på bevegelsesfrihet:

- Jo større aldersforskjell det er mellom partnerne, desto høyere er sannsynligheten for at kvinnen har restriksjoner på sin bevegelsesfrihet.
- Hvis kvinnen er gift med utlending, er sannsynligheten klart høyere for maksimale restriksjoner.
- Jo lavere utdanning mannen har, desto større er sannsynligheten for at kvinnen har restriksjoner på sin bevegelsesfrihet.
- Jo mer truende mannen er til daglig, desto større er sannsynligheten at kvinnen har restriksjoner på sin bevegelsesfrihet.

Som sagt er det ikke alltid at kvinner holder seg hjemme på grunn av mannens restriksjoner, og analysen finner at i følgende tilfeller er det mest sannsynlig et eget valg:

- Jo eldre kvinnen er, desto mindre er sannsynligheten for å velge aktiviteter utenfor hjemmet.

- Jo høyere utdanning kvinnen har, desto større er sannsynligheten for å velge aktiviteter utenfor hjemmet.
- Kvinner i jobb har større sannsynligheter for å velge alternativer utenfor hjemmet
- Hvis kvinnen har barn, er sannsynligheten mindre for å velge aktiviteter utenfor hjemmet.
- Jo mindre helseproblemer kvinnen har, desto større er sannsynligheten for velge aktiviteter utenfor hjemmet.
-

Det er så vidt vi kjenner til ikke foretatt noen lignende empiriske studier i Norge. Alsaker (2008) berører en del av spørsmålene som diskuteres i det italienske prosjektet, men utvalget for dette arbeidet er lite og den empiriske analysen dekker på langt nær alle de forhold som belyses i den Italienske studien. Resultatene fra Italia viser imidlertid at det er mulig å formulere en empirisk modell basert på Amartya Sen's tilnærming til livskvalitet, valgmuligheter og målinger av individuell well-being. Amartya Sen's modell går lenger enn hva ulike studier fra Norge omfatter, og også hva en standard økonomisk tilnærming kan gi. Resultatene fra Italia gir et unikt grunnlag til å kunne beregne både de voldsutsattes og samfunnets kostnader som følge av ulike former for vold i nære relasjoner i Italia og de konsekvenser det har får tap av livskvalitet.

2.2 Nærmere om vold blant barn og ungdom

Det finnes lite dokumentasjon av forekomst og behandling av ofre blant barn og ungdom (Kapor og Kreyberg Normann, 2002). Et problem i Norge er mangel på forekomstundersøkelser. Den kunnskapen vi har i dag, kommer i hovedsak fra krisesentrene.

En viktig side ved vold i hjemmet er at barn kan bli direkte og indirekte utsatt for denne volden, Kolbo et al. (1996). I følge en britisk undersøkelse var omlag 750 000 barn per år involvert i vold i hjemmet, Department of Health (2002). I andre undersøkelser fra Storbritannia har en funnet at i 75 prosent-90 prosent av voldstilfeller i hjemmet er barna vitne til volden, (Abrahams, 1994). Flere har funnet at barn som har vært vitne til vold i hjemmet, kan utvikle kroniske lidelser både av fysisk og psykisk art, samt at de sliter mer enn andre med skoleproblemer, fullføring av utdanning og senere yrkeskarriere, Jaffe et al. (1990), Hilberman og Munson (1977-1978). Døtre som er vitne til vold klarer seg bedre enn sønner, og gutter som ser faren utøve vold mot moren har større sjanser enn andre tilsvarende menn til selv å utøve vold i hjemmet i fremtidige parforhold, Hotaling og Sugarman (1986).

Eriksen (2006) viser at mødre som blir utsatt for vold fra partner på ulike måter kan få problemer i omsorgen overfor barn. Det er kanskje særlig mors traumereaksjoner som på kort, og i mange tilfeller også på lengre sikt kan føre til endringer i mors omsorgsattferd. For eksempel kan mor på forskjellige måter bli emosjonelt fraværende og dermed mindre emosjonelt tilgjengelig og hun kan bli mer aggressiv mot barna. Videre kan mors traumeresponser virke skremmende,

og kan forsterke barnas egne traumeresponser. Mors evne til fysisk og psykologisk beskyttelse av barna svekkes når hun blir utsatt for vold, og hvilke mødre som vil være mest sårbare for angrep på omsorgssystemet, vil bl.a. kunne henge sammen med kvaliteten på omsorgen mor har fått i egen oppvekst, alvorlighet og hyppighet av vold fra partner, mangel på sosial støtte og vanskelig økonomi. Mange utsatte mødre vil ha behov for hjelp til ivaretagelse av barna i den perioden hvor de selv forsøker å bygge seg opp etter bruddet. I slike tilfeller vil mor ofte være avhengig av hjelp, og forskning viser at der det har skjedd så vil mange mødre ha klart å gjenreise omsorgen overfor barna et halvt år etter at volden opphørte. I tillegg til den følelsesmessige belastningen for alle involverte, vil også slike tilfeller medføre noen økonomiske konsekvenser.

Forskning om voldsutsatte kvinner viser at barna deres er utsatt. Men barn kan være utsatt for vold direkte rettet mot dem selv – uten at mødrene deres er tilsvarende utsatt. De kan både være offer direkte, men de kan også være handlende og forsøke å utvikle strategier for å forholde seg til volden, dels ved å beskytte seg selv og dels ved å beskytte mor og søsken.

Foran viste vi til Christoffer-saken der en åtte år gammel gutt ble slått og mishandlet til døde av stefaren sin. Ingen i omgivelsene oppfattet hva som skjedde med gutten. I denne saken var ikke heller mor til hjelp for å beskytte sønnen sin. Volden var direkte rettet mot barnet. Kostnadene ved en så alvorlig mishandling involverte likevel en rekke instanser rundt barnet mens den pågikk, herunder lege og sykehus, og politi. Og ettersom både stefar og mor ble dømt og deretter fengslet, har man en kostnadsside også her.

Vold mot barn kan imidlertid ha mange andre uttrykksformer også. Det er dokumentert sammenheng mellom alkoholmisbruk og partnervold og mellom alkoholmisbruk hos foreldre og fysisk og emosjonell mishandling av barn. Sammenhengene er påvist uansett om det er mor, far eller begge foreldre som misbruker alkohol. Risikoen for emosjonell og fysisk mishandling av barna, samt seksuelle overgrep og familievold, er imidlertid størst i familier hvor enten mor eller begge foreldrene har alkoholproblemer (Haugland, 2012:88).

Tilsvarende viser forskning at det er en alvorlig risiko for barn å vokse opp med psykisk syke foreldre, og at konsekvensene for barna avhenger av hvor alvorlig og langvarig lidelsen er og hvordan livssituasjonen til foreldrene er på andre områder (Halsa, 2012:152).

Også Kristofersen og Sverdrup (under arbeid, 2012) viser at både norsk og internasjonal forskningslitteratur dokumenterer at barn og ungdom som vokser opp i vanskelige sammenhenger, blant annet med oppvekst preget av rus og problemer relatert til psykisk lidelse i familien, er risikoutsatt.

Slike sammenhenger er etter hvert kjent, og det er derfor fra enkelte hold foreslått å utvikle forebyggende tiltak for barn utsatt for risiko. Halså (2012:154) understreker at den beste forebyggende innsatsen for barn i risiko er at foreldrene får behandling for sine problemer, slik at de friskner til.

Øverlien (2012) viser hvordan barn forsøker å utvikle strategier for å mestre livene sine. I en hverdag preget av vold, noen ganger også seksuelle overgrep og omsorgssvikt, forsøker de for eksempel å forebygge volden ved å få far til å rette volden mot dem selv i stedet for mot mor. De kan også forsøke å roe ned og dempe fars aggresjon, og de kan late som de er syke, og på denne måten skaffe seg anledning til å være hjemme fra skolen og fra fritidsaktiviteter for å passe på mor. De kan også forsøke å beskytte mor rent fysisk ved å beskytte hennes kropp med sin egen, og de kan ringe politi og søke hjelp hos naboer. Eldre barn forsøker også å beskytte yngre søsken, og prøver å planlegge hvordan de best kan gå i mellom og avverge noe neste gang det kommer et utbrudd. Øverlien viser at barn opplever at hjelpeinstansene er til for de voksne, og at ingen er der for dem. Derfor må de hjelpe seg selv. Når barn har et aktivt forhold til og forsøker å forhindre vold ved hjelp av denne typen strategier, vil dette ha mange former for kostnader.

Når barn føler at de må passe på mor og være til stede hjemme og ikke gå på skolen, og later som de er syke, eller at de faktisk er syke, gir dette på noe sikt kostnader både i form av tap av læring og i sosial isolasjon. Fra annen type forskning knyttet til barns oppvekst i familier preget av rus og psykiatri, hvor noen barn kan utvikle tilsvarende strategier, er det også vist at slike forhold kan føre til konsentrasjonsvansker. På lengre sikt gir alt dette større sannsynlighet for å falle ut av utdannelsesløp. Dette gir igjen gir dårligere muligheter i arbeidsmarkedet.

Det er ikke uten videre enkelt å fange opp forhold der barn er voldsutsatt, noe saken om Christoffer viser. Nylige foretatte endringer i helsepersonelloven og spesialisthelsetjenesteloven kan imidlertid sees som et politisk virkemiddel for at noen grupper barn kan bli identifisert og fanget opp. Her understrekes barns rolle som pårørende.

3. Hvor mange er voldsutsatt?

Som bakgrunn for beregningen av samfunnsøkonomiske kostnader gir vi her tallmessige anslag fra ulike kilder for antallet voldsutsatte i Norge. Til slutt i kapitlet gir vi vår egen vurdering av antall.

Når antall presenteres i en kilde, er det avgjørende viktig å ha med seg kildens operasjonalisering av begrepet vold i nære relasjoner. Hvis mulig, refererer vi derfor til kildens operasjonalisering.

3.1 Tall fra krisesenter

Vi synes det er naturlig å starte med tall fra krisesenter og politi. Vi vil tro dette utgjør de groveste voldstilfellene. Tallene som her følger, er oppsummert i tabell Tabell 3.1.

Tabell 3.1 Grov vold i nære relasjoner: Tall fra krisesenter og politi (2010)

Kilde for tall	Kategori	Antall	Kommentar
Krisesenter	Voksne som overnattet	2075	
	Barn som overnattet	1994	
	Dagsbesøk (voksne)	2278	Maks halvparten overnattet samme år
	<i>Samlet antall krisesenter</i>	<i>5500</i>	<i>Vårt anslag</i>
Politi	Fysisk vold, anmeldt	3075	700 av disse kan stamme fra krisesenterklienter. Ca 2000 blir etterforsket.
	Brudd på besøksforbud	1651	Ilagte besøksforbud ikke kjent
	Mobil voldsalarm	1537	Gjelder for tre måneder ad gangen. Antall personer ikke kjent
	Drap	14	Kripos har registrert 10 drap i nære relasjoner og 15 drap utført av venner/bekjente. Vi har antatt at 4 av disse inngår i vår definisjon av nær relasjon.
	Voldtekt	260	Beregnet av oss
	Seksuell omgang og handling mindreårige	650	Beregnet av oss
	Incest	70	
	<i>Samlet antall politi</i>	<i>2500-5000</i>	<i>Vårt anslag</i>
Totalt	<i>Samlet antall</i>	<i>8000-10000</i>	<i>Vårt anslag</i>

I 2010 var det 2075 personer over 18 år som *overnattet på krisesenter* (Sentio Research, 2010). Nesten alle var kvinner, antall menn var 37. I tillegg var det nesten like mange barn (1994). En gjennomsnittlig person over 18 hadde 1,25 opphold, og hvert opphold varte i gjennomsnitt i 29 døgn. Ved 32 prosent av oppholdene ble overgrepet anmeldt.

Krisesentrene hadde i 2010 2278 personer over 18 år på *dagsbesøk*. Halvparten av disse hadde vært beboere tidligere. De dagsbesøkende gjennomførte i alt 8154 dagsbesøk. Statistikken offentliggjør ikke antall barn medbrakt på dagsbesøk.

Sentio Research (2010) oppgir at «Så godt som alle beboerne var blitt utsatt for vold av personer de hadde en nær relasjon til.» Hvis vi for enkelhets skyld antar at det gjelder absolutt alle og avrunder, forteller tallene referert over at 2000 barn og 2000 voksne var beboere i 2010 som følge av vold i nær relasjon. I tillegg har vi dagsbesøkende. Vi vet ikke nøyaktig hvor mange av de dagsbesøkende som også var beboere, men halvparten av dem oppgir altså at de har vært beboere «tidligere». Vi legger til grunn at snaut halvparten av de dagsbesøkende er unike dagsbesøkende, altså ikke overnattende samme år. Dette gir oss avrundet 1500 unike dagsbesøkende.

Når vi teller opp alt dette, kommer vi til *5500 mennesker utsatt for vold i nære relasjoner* målt ved kontakt med krisesentrene. 2000 av disse er barn.

Aktiviteten ved krisesentrene har vært økende de senere år, noe som kan tyde på at sentrene fanger opp en større andel av sin målgruppe. Det kan også hende voldsaktiviteten har økt, men økningen hos krisesentrene har vært så stor at det er vanskelig å tro dette er hele grunnen. Økningen kan også skyldes at tilbudet er blitt utbygget.

37 prosent av brukerne på krisesentrene hadde fått fysiske skader av volden de opplevde. 68 prosent hadde fått psykiske skader. Når man også tar i betraktning den belastningen det er for det videre forholdet til partner og familie å oppsøke krisesenter, må man regne med at det er noen av de alvorligste tilfellene av vold i nære relasjoner som dekkes av disse tallene. I kapittel 10 diskuterer vi nærmere hvilke erfaringer brukere av krisesentre kan ha.

3.2 Tall fra politi

Fysisk vold

Politidirektoratet utgir årlig en kommentert utgave av statistikk for anmeldte lovbrudd og politiets straffesaksbehandling, den såkalte Strasak, for eksempel Politidirektoratet (2010). Rapporten har et eget avsnitt om vold i nære relasjoner.

I 2010 ble det anmeldt 3075 voldsforbrytelser i familieforhold (Politidirektoratet 2010).⁴

Nesten alle anmeldelsene gjaldt mishandling med legemskrenkelse, altså fysisk skade. De fleste anmeldelsene gjorde bruk av straffelovens paragraf 219. Denne paragrafen omtaler følgende handlinger utført av nærstående person: «true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke». Vi vet ikke hvor mange personer som ble utsatt for vold i hvert enkelt tilfelle. Vi vet heller ikke om de samme personene/familiene leverte mer enn en anmeldelse i løpet av året. Om lag 2100 anmeldelser ble etterforsket. Det *kan* indikere at en skal legge mindre vekt på de resterende 1000.

Det ble registrert 1651 anmeldelser for *brudd på besøksforbud*. Videre ble det i 2010 delt ut *mobil voldsalarm* 1537 ganger. 85-90 prosent av utdelingene er knyttet til vold i nære relasjoner (Politidirektoratet, 2010). En person får utdelt voldsalarm i tre måneder av gangen. Tildelingen blir forlenget hvis politiet vurderer at det er behov for det. Av disse grunner står det færre enn 1537 personer per år bak antallet voldsalarmer.

Det er ikke grunnlag for å legge sammen anmeldelser etter straffelovens paragraf 219, anmeldelser for brudd på besøksforbud og antallet mobile voldsalarmer. Det er heller ikke grunnlag for å legge politiets tall rett oppå krisesentrenes tall. Sentio Research (2010) oppgir at «ved 32 prosent av oppholdene ble overgrepet anmeldt». Det utgjør 700 anmeldelser som opptrer både i krisesentrenes og politiets statistikker. Politiet rapporterer også om 10 ofre for drap der gjerningspersonen er nærstående, mens 15 drap er utført av venner/bekjente (Kripos, 2011). Tallene er usikre, og det antas at det i kategorien venner/bekjente også ligger kjærestedrap og ekskjærestedrap. Se også Boks 3.1.

⁴ SSBs kriminalstatistikk oppgir 3043 «forbrytelser mht. familieforhold» i 2010, med andre ord omtrent samme tall.

Boks 3.1 Fem babyer drept i året?

Anslagsvis 50 babyer har omkommet i Norge de siste ti årene. Dette som følge av drap, mishandling eller omsorgssvikt. Det opplyser Folkehelseinstituttet til Aftenbladet.

– Mitt budskap er at vi må ta inn over oss at innimellom så skjer dette. Noen ganger utsetter faktisk foreldre og omsorgspersoner barna sine for så fæle ting, sier professor Torleiv Ole Rognum ved Avdeling for rettspatologi og klinisk rettsmedisin ved Folkehelseinstituttet til Aftenbladet.

Alle barn under fire år som dør i Norge, blir obdusert. Rettsmedisinerne har ikke talt opp nøyaktig hvor mange som dør etter påførte skader. Men professor Rognum sier det årlig blir obdusert 4-6 spedbarn som har omkommet enten ved åpenbare drap, fysisk mishandling eller omsorgssvikt. Han mener derfor det er rett å si at rundt 50 babyer er drept de siste ti årene.

Hvert år utreder norske barneleger nær 100 tilfeller av mistanke om fysisk mishandling av barn under 14 år, ifølge en rapport fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress fra 2010. Halvparten er barn under ett år. 10-15 babyer blir årlig alvorlig skadet av filleristing, såkalt Shaken Baby Syndrome. Rundt fem spedbarn ristes trolig til døde hvert år. En tredel får varige hjerneskader, mens en tredel overlever uten var mén. Dette er anslag beregnet ut fra saker registrert i helsevesenet og internasjonal forskning.

Stavanger Aftenblad 18. august 2012 «Rundt 50 babyer drept på ti år»

Seksuell vold

Det finnes ikke offisiell statistikk for seksuell vold begått av nærstående, så her må vi ty til beregninger på grunnlag av de opplysningene som finnes. I 2010 ble det anmeldt 1045 voldtekter eller forsøk på voldtekt (Politidirektoratet, 2010). En undersøkelse fra Oslo forteller at en fjerdedel av anmeldte voldtekter i byen i 2010 skjedde i nær relasjon (Grytdal og Sætre, 2010). Vi bruker dette tallet som anslag for hele landet og beregner 260 voldtekter som følge av nær relasjon.

En annen kategori gjelder seksuell omgang med, og seksuelle handlinger med barn under 10-14-16 år. Til sammen 1268 anmeldelser er omfattet av disse kategoriene i 2010. Vi kjenner ikke til undersøkelser som forteller hvor stor andel av disse overgrepene som begås av nærstående. Ut fra dagspressen får en inntrykk av at både nærstående og fjerne personer kan være involvert, og at det også kan være noe forskjell mellom seksuell omgang og seksuell handling på dette punktet. Det er også et spørsmål hvor en skal sette grensen mellom nærstående og fjerne. På usikkert grunnlag anslår vi at halvparten av disse tilfellene er knyttet til nærstående slik vi har definert dette begrepet. Avrundet gir det 650 tilfeller.

Politidirektoratet (2010) rapporterer om 70 tilfeller av incest. Vi antar at alle disse skjer i nære relasjoner.

Vi har også prøvd å finne tall for tvangsekteskap og kjønnslemlestelse og tvangsekteskap. Her er statistikken dårlig og mørketallene er antagelig store. Når det gjelder tvangsekteskap fører Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) statistikk over de tilfellene IMDI kommer over. IMDIs tall tilsier 23 gjennomførte

(sikre) tvangsekteskap i 2010, 92 tilfeller av frykt for tvangsekteskap og 48 tilfeller av personer etterlatt i utlandet.⁵

Når det gjelder kjønnslemlestelse fører Røde Kors en statistikk. Røde Kors mottok i 2010 58 henvendelser om mulig kjønnslemlestelse, herav i underkant av ti sikre observasjoner.⁶ Ingen av henvendelsene kom fra jentebarn eller kvinner som selv var blitt kjønnslemlestet eller stod i fare for det. Institutt for samfunnsforskning ISF har gjennomført en kartleggingsundersøkelse av kjønnslemlestelse i Norge i 2007 og 2008, og kom til 15 innrapporterte tilfeller hvert av årene (Lidén og Berntzen, 2008). Enkelte av disse kan ha skjedd før tilflytting til Norge. Med andre ord stemmer de to kildene godt overens. Mørketallene kan være store. Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet har en handlingsplan mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse med en rekke ulike tiltak.⁷ Selv om antall antallet nye kjønnslemlestelser er lite, hevdes det at antallet kjønnslemleste kvinner som lever i Norge er stort. Vangen (2006) anslår 10 000 personer. De fleste tilfellene gjelder type III lemlestelse⁸.

Økonomisk vold

Vi kjenner ikke til at politiet har tall for økonomisk vold, sosial vold og eventuelle andre former for voldsutøvelse som faller inn under vår definisjon av begrepet vold i nær relasjon. Fra media er det kjent enkelttilfeller av økonomisk vold med konsekvenser for politi og rettsvesen («Bjarte Baasland-saken»). Sosial vold med isolasjon og begrensning av kontakter er kjent fra utvalgsundersøkelser, men ender ikke nødvendigvis opp hos politiet.

Samlet om grov vold

Det er høyst sannsynlig store mørketall i statistikken over grov vold. Derfor skal vi ikke ta tallene i Tabell 3.1 for mer enn det de er: En oppstilling av krisesentrenes og politiets statistikker over vold i nær relasjon. Når vi ser disse tallene i sammenheng og tar hensyn til dobbelttelling, er vårt anslag at 8-10 000 mennesker årlig er utsatt for grov vold i nære relasjoner. Grov vold er da definert som så grov at de tar kontakt med politi og/eller krisesenter.

3.3 Tall fra Statistisk sentralbyrå

Vi går nå over fra registerbaserte tall til utvalgsundersøkelser. Tall fra ulike kilder er oppsummert i Tabell 3.2.

⁵ http://www.imdi.no/Documents/Tall_og_fakta/TVE2011.pdf

⁶ Kjønnslemlestelse defineres som ikke-medisinske inngrep der ytre kvinnelige kjønnsorganer helt eller delvis fjernes, og påføres varige endringer eller skader.

⁷ www.tvangsekteskap.no

⁸ Type III kjønnslemlestelse: Delvis eller fullstendig fjerning av ytre genitalia, og gjensying slik at vaginalåpningen forsnevres. Dette er en norsk oversettelse av WHO's definisjon (<http://www.who.int/reproductivehealth/topics/fgm/overview/en/index.html>).

Tabell 3.2 Vold i nære relasjoner: tall fra utvalgsundersøkelser

Kilde for tall	Prosent	Antall	Kommentar
SSB Levekårsundersøkelse 2007	0,7	30 000	Per år. Voksne 16 år og over
NIBR (Haaland, Clausen og Schei, 2005)	5,6-5,7	145 000	Per år. Voksne i parforhold.
Mossige og Stefansen (2007)	2		Høyfrekvent vold (mer enn ti ganger) opplevd av ungdom 16-19 år. I løpet av livet, men retningsgivende for vold per år.
	4,5		Erfaring med voldtekt/voldtektsforsøk fra venn, kjæreste, bekjent. Opplevd av jente 16-19 år. I løpet av livet, retningsgivende.
	2,5		Opplevd seksuelt overgrep og vold fra forelder/vold mellom foreldre. Ungdom 16-19 år. I løpet av livet, retningsgivende.
	2,5	15 000	Vårt anslag barn og ungdom 10-19 år, årlig utsatt for vold i nær relasjon.
	2-4	75 000 - 150 000	Vårt anslag for antall voksne over 16 år årlig utsatt for vold i nære relasjoner⁹

I noen år på 00-tallet førte Statistisk sentralbyrå statistikk over vold i nære relasjoner. Dette var en utvalgsundersøkelse gjennomført som en del av Levekårsundersøkelsen. Siste undersøkelse ble gjennomført i 2007.

SSBs tall forteller at 0,7 prosent av befolkningen på 16 år og over, rapporterte at de ble utsatt for «vold eller trusler om vold fra familiemedlem (evt tidligere) eller slektning».¹⁰ Multiplisert med antall personer over 16 år i 2010 (3,9 millioner) gir disse tallene at snaut 30 000 kvinner og menn ble utsatt for «vold eller trusler om vold fra familiemedlem (evt tidligere) eller slektning» i 2010.

⁹ Inkluderer de 8 000 – 10 000 utsatt for grov vold. Vi tar ikke stilling til hvor mange av de anslagsvis 15 000 i alderen 10-19 som er inkludert.

¹⁰ Dette tallet fremkommer ved å multiplisere tall for vold eller trusler om vold i alt (5,5 prosent) med andelen fra familiemedlem eller slektning (13 prosent).

SSBs definisjon av vold eller trusler om vold er følgende:

- *Utsatt for vold:* «Vi spør intervjupersonen om de i løpet av de siste 12 månedene har blitt utsatt for vold som førte til synlige merker eller kroppsskader og om vold som ikke førte til synlige merker eller kroppsskade. Vi spør deretter om hvor mange ganger man har blitt utsatt for disse to typene vold i løpet av perioden.»
- *Utsatt for trussel om vold:* «Vi spør intervjupersonen om de i løpet av de siste 12 månedene har blitt utsatt for trussel som var så alvorlig at du ble redd. Vi spør deretter om hvor mange ganger man har blitt utsatt for dette i løpet av perioden.»

Som man ser, er dette en definisjon som begrenser seg til fysisk vold og trussel om fysisk vold. Seksuell og økonomisk vold er ikke inkludert. Annen psykisk vold enn trussel om fysisk vold er heller ikke inkludert. Dette betyr at SSBs tall ikke omfatter hele gruppen som i følge vår definisjon er utsatt for vold i nære relasjoner.

I følge SSBs tall er vold mot kvinner langt vanligere enn vold mot menn. Forholdet er 10:1 eller mer¹¹.

3.4 Tall fra Haaland, Clausen og Schei (2005)

En mye sitert utvalgsundersøkelse om vold i nære relasjoner er Haaland, Clausen og Schei (2005). Vi nevnte den så vidt i kapittel 2. Tallene er innhentet av SSB vinteren 2003-2004 og den omfatter personer i alderen 20-54 år. Som mange utvalgsundersøkelser var denne en postal undersøkelse der det var frivillig å svare. Det førte blant annet til at bare tre prosent av utvalget som svarte, hadde «ikke-vestlig landbakgrunn». Forfatterne påpeker at dette er en utvalgsskjevhet. Siden f.eks. krisesentrene har overvekt av klienter med ikke-vestlig bakgrunn (63 prosent i 2010), må vi vel kunne si det er en *vesentlig* utvalgsskjevhet.

Selv om undersøkelsen begynner å bli noen år gammel, er den likevel interessant for vårt formål.

Haaland, Clausen og Schei (2005) spør blant annet personer som lever i parforhold om din partner siste år har

- Truet deg med vold
- Hindret deg i å bevege deg fritt
- Slått deg med flat hånd
- Kastet en hard gjenstand mot deg
- Slått m. knyttet hånd en gjenstand el spark
- Tatt kvelertak, forsøkt å kvele deg

¹¹ Dette forholdstallet fremkommer ved å multiplisere tall for vold eller trusler om vold i for hhv menn og kvinner (5,7 og 5,4 prosent) med andelen fra familiemedlem eller slektning (1 og 24 prosent). Til slutt multipliseres med antall menn og kvinner over 16 år i 2010 (1,92 og 1,95 mill).

- Brukt kniv el. annet våpen mot deg
- Banket hodet ditt mot gulv el gjenstand
- Forsøkt tvinge deg til å ha sex
- Opptrådt voldsomt på annen måte

5,7 prosent av kvinnene og 5,6 prosent av mennene oppgir å ha opplevd minste en av disse hendelsene siste år.¹² Dette tallet har vært en del sitert senere. De signifikante årsakene til vold fra partner er «truet deg med vold», «hindret deg å bevege deg fritt», «slått deg med flat hånd» og «opptrådt voldsomt på annen måte».¹³

Det kan være interessant at bare 1,0 prosent av kvinnene og 0,5 prosent av mennene svarte ja på spørsmålet «forsøkt å tvinge deg til å ha sex». «Forsøkt å tvinge deg til å ha sex» er dessuten ikke en signifikant årsak til vold fra partner målt ved testen.

5,7 og 5,6 prosent kan være et overestimat, siden det er relativt sannsynlig at de som har vold å rapportere om, i større grad enn andre besvarer undersøkelsen. Med dette forbeholdet kan vi regne ut hvor mange som blir utsatt for vold fra partner i 2010. Dette tallet er 145 000. Hvis anslagene til Haaland m.fl. stemmer, er altså 145 000 voksne mennesker i parforhold utsatt for vold fra partner i løpet av et år.

Legg merke til at 5,6-5,7 prosent partnervold er svært nær SSBs anslag for vold uansett årsak (5,5 prosent).

I følge Haaland m.fl. er partnervold noe som rammer menn i like stor grad som kvinner (72 500 på hver). Menn rammes av noe annen vold, f.eks. slag med flat hånd. Kvinner blir i større grad hindret i å bevege seg fritt. Det siste passer med funnene vi rapporterte fra Italia.

3.5 Tall fra Mossige og Stefansen (2007)

Mossige og Stefansen (2007) rapporterer om vold og overgrep mot barn og unge. Bakgrunnen er en utvalgsundersøkelse som omfattet 7000 ungdommer landet rundt på videregående skoler. 77 prosent av deltagerne svarte.

Mossige og Stefansen vurderte ikke vold og overgrep på årsbasis, men spurte hvorvidt ulike hendelser var opplevd noensinne. Relativt mange (25 prosent) viste seg å ha opplevd minst ett tilfelle av fysisk vold mot egen person, mens andelen som rapporterte om høyfrekvent vold (slått mer enn ti ganger) var to prosent.

¹² Antallet som har opplevd dette en eller annen gang i livet er en del større, jf. kapittel 2.

¹³ For å finne signifikans er det benyttet en kji-kvadrats uavhengighetstest med 5 prosent forkastningsnivå. En slik test måler om den betingede fordelingen gitt den foreslåtte årsaksvariabelen er lik med fordelingen til materialet som helhet. Hvis det er tilfellet, kan man i følge testen si at årsaksvariabelen påvirker materialet.

Tallet to prosent er kanskje mest egnet til å si noe om årlig vold mot barn og ungdom i følge dette materialet.

Hver tiende ungdom oppga at de hadde sett eller hørt minst en av foreldrene blitt utsatt for fysisk vold i løpet av oppveksten. Igjen sier dette lite om årlig forekomst (utover at den ikke er høyere enn ti prosent).

Hver tiende jente oppga erfaringer med voldtekt eller voldtektsforsøk. I tillegg opererer undersøkelsen med milde og mer alvorlige krenkelsener. Om lag halvparten av krenkelsene ble utført av en venn, kjæreste eller bekjent. Svært få ble utført av medlemmer av nær familie. Spørsmålet her blir altså hvem en skal regne som nærstående.

Enkelte ungdommer har både opplevd fysisk og seksuell vold. To prosent av de spurte oppga at de var blitt utsatt for minst ett grovt seksuelt overgrep og minst ett tilfelle av grov vold fra en forelder eller vært vitne til grov vold mot forelder. I tillegg var det en halv prosent som hadde opplevd alle tre formene for vold.

En opphoping av kjennetegn kan etter vårt skjønn indikere frekvens og dermed årlig forekomst. Hvis vi ser på de ni prosent som hadde opplevd voldtekt eller trussel om voldtekt, og husker at undersøkelsen ble foretatt blant 16-19-åringer, samtidig som vi trekker inn at maksimalt halvparten har årsak i nær relasjon, så peker tallene for voldtekt og voldtektsforsøk fra nær relasjon i retning av rundt 1 prosent per år, men det gjelder bare jentene. Fordelt på alle blir det 0,5 prosent. I tillegg har vi opplysningen om 2 prosent som rapporterer om høyfrekvent vold.

Til sammen peker disse opplysningene mot at det ikke er et dårlig tips om rundt 2,5 prosent av ungdommene årlig utsettes for vold i nær relasjon. Voldsepisodene kan også omfatte barn.¹⁴ Det fører til et anslag på 15 000 ungdommer i alderen 10-19 år årlig.¹⁵

3.6 Utenlandske undersøkelser

Kapittel 2 refererte noen resultater fra utenlandske undersøkelser. I Danmark fant en spørreundersøkelse at knappe fire prosent av kvinnene sier de er blitt utsatt for vold sist år. Et langt mindre tall, 2500 voldsofre med årsak i en nær relasjon, anslås å befinne seg i registerdata fra politi, krisesenter osv. Dette tallet gjelder altså bare kvinner, men ulike undersøkelser bekrefter som nevnt at kvinner er overrepresentert når det gjelder alvorlig vold.

¹⁴ Ungdommene ble spurt om oppveksterfaringer, som forfatterne definerer å starte «i tidlig barndom».

¹⁵ Tallet fremkommer ved multiplisere antall personer i aldersgruppen 10-19 år i 2010, som er 640 000, med 2,5 prosent. Vi avrunder litt ned for å ta hensyn til at voldtekt og voldtektsforsøk først og fremst rammer ungdom.

I Sverige gjør Socialstyrelsen (2006) et skjønn og finner at 75 000 kvinner rammes av vold i nære relasjoner hvert år. Sentralt for skjønnet er en ubegrunnet, men kanskje ikke urimelig antagelse om at for hver anmeldelse er det fem tilfeller som går uanmeldt.

I Italia rapporterer kvinner at 6,4 prosent er utsatt for fysisk vold og 2,7 prosent er utsatt for seksuelle overgrep fra sin partner, jf kapittel 2.

Forskning både fra Norge (Haaland m.fl., 2005) og utlandet (Lary Kar og O'Leary, 2010) tyder på at vold i nære relasjoner er noe som rammer både menn og kvinner. Alvorlige fysiske og seksuelle overgrep ser imidlertid ut til å ramme kvinner mye mer enn menn.

3.7 Oppsummert om antall

Det antallet vold i nære relasjoner som registreres av politi og krisesentrene er langt lavere enn antallet som oppgis i spørreundersøkelser. Norske tall fra politi og krisesenter kan ikke legges sammen, men etter vårt skjønn tilsier tallene som nevnt mellom 8000 og 10000 ofre årlig.

Når det gjelder tall fra spørreundersøkelser er det store mysteriet for oss den betydelige forskjellen mellom SSBs tall og tallene i Haaland m.fl. (2005) (som også baserer seg på en undersøkelse i SSB). SSB og Haaland m.fl. stiller begge spørsmål om fysisk vold. (Haaland m.fl. har med spørsmål om seksuell vold, men det betyr lite for tallene). SSBs spørsmål er etter vår vurdering åpnere enn Haaland m.fl. sine. Likevel finner SSB en frekvens på 0,7 prosent, mens Haaland m.fl. finner 5,6-5,7 prosent. Ulike lesere vil ha hver sine favoritter blant disse kildene. I betraktning det store og antagelig skjeve frafallet på Haaland m.fl. sitt krevende spørreskjema, samt det faktum at tallene deres er høye også i internasjonal sammenheng, er vi tilbøyelig til å legge mest vekt på SSB sitt tall.

SSB sitt tall sier imidlertid ingenting om seksuell vold, økonomisk og sosial vold, og det sier ikke alt om psykisk vold. For eksempel er det ikke sikkert at psykisk vold fra kvinner mot menn, eller barns psykiske vold mot gamle foreldre, dekkes av begrepet «trussel som var så alvorlig at du ble redd». Andre støttepunkter for vurderingen er tall rapportert blant norsk ungdom, som på usikkert grunnlag kan ligge i området tre prosent per år, og tall fra Danmark (snaut fire prosent).

Når de ulike kildene ses under ett er det vår vurdering at 2-4 prosent er et rimelig estimat for årlig forekomst av vold i nære relasjoner. Vår vurdering er derfor at 75-150 000 personer over 16 år årlig utsettes for vold i nær relasjon i en eller annen form, inkludert fysisk vold, seksuell vold, psykisk vold, sosial vold, økonomisk vold; og trusler om vold¹⁶. Antallet som oppsøker krisesentre og anmelder vold til politiet er inkludert i dette.

¹⁶ Vi multipliserer tallet 2 (4) prosent med befolkningen på 16 år og over i 2010, og avrunder.

Trinn 1: Offentlige kostnader

Vi går nå over til å drøfte offentlig ressursbruk, og kostnader ved offentlig ressursbruk (eller kortere, offentlige kostnader), i følgende kategorier:

- politi og rettsvesen
- helse
- hjelpeapparatet
- kunnskap og kompetanse
- skattekostnad

I praksis vil det offentliges ressursbruk bevege seg mellom kategoriene, men en inndeling i kategorier er likevel nyttig for å gi en oversikt.

Størrelsen skattekostnad dreier seg om at en offentlig utgift til syvende og sist må finansieres med skatter. Det å skrive ut og inndrive skatter krever administrasjon, og men viktigere i en økonomisk sammenheng er at skatter fører til ulike former for skattetilpasning som er unyttig fra et samfunnsøkonomisk synspunkt. Dette effektivitetstapet representerer en kostnad.

Når en skal beregne offentlige kostnader knyttet til vold i nære relasjoner i f.eks. en institusjon, kan det av og til være vanskelig å vite hva en konkret skal inkludere. Mange institusjoner arbeider med ulike prosjekter og programmer der vold i nære relasjoner kommer mer eller mindre i betraktning. Den konkrete vurderingen av tilknytning til vold i nær relasjon vil alltid ha et preg av skjønn. En retningslinje for skjønnet er å tenke seg hvordan ressursbruken ville sett ut dersom vold i nære relasjoner overhode ikke var et problem. Ville all drift i institusjonen falt bort? Halvparten? Ti prosent? Det kan være lettere å gjøre en slik overordnet vurdering, enn å ettergå alle programposter og budsjettposter i stor detalj. I dette prosjektet har vi stort sett valgt en overordnet vurdering for hver institusjon eller mer presist, hver kostnadspost. Siden vi opererer med et stort antall poster, er det likevel vår vurdering at totalkostnaden er forholdsvis nyansert.

Det er usikkerhet knyttet til ressursbruken. Usikkerheten kan være mer eller mindre stor, og mer eller mindre avgjørende. I rapporten legger vi vekt på å presentere intervaller for ressursbruk og kostnader for de postene der intervaller gir bedre mening enn punktestimater. Slik reflekterer våre anslag den usikkerheten som er i materialet.

4. Samfunnsøkonomiske kostnader i politi og rettsvesen

4.1 Typisk forløp i en slik sak

Som bakgrunn for å beregne samfunnsøkonomiske kostnader i politi og rettsvesen, redegjør vi her for et typisk forløp i en sak der vold i nær relasjon står sentralt. Informasjonen er hentet fra samtaler med personer i rettsvesenet og Riksadvokaten (2008).

Det er vanskelig for politiet å få kunnskap om vold i nære relasjoner. Ofte ønsker både offer og overgriper å skjule volden. Offeret kan ønske å beskytte overgriper, av frykt for, men også på grunn av følelser for overgriper. Dermed er det mange som ikke anmelder, eller venter til det har gått lang tid. Vi går nærmere inn på disse sidene av saken i kapittel 10. Her konstaterer vi bare at den nære relasjonen bidrar til å vanskeliggjøre politiets arbeid.

Politiet får typisk kunnskap om vold i nære relasjoner på en av tre måter:

- I forbindelse med utrykning etter nødmelding
- Ved anmeldelse fra fornærmede eller andre
- Ved melding fra annen myndighet

Politiet skal sette i gang etterforskning så snart de får mistanke om at de står overfor en familievoldssak. Politiet må vurdere om det er nødvendig med beskyttelsestiltak for de involverte, og behov for å kontakte andre myndigheter som for eksempel barnevernstjenesten.

Ved utrykning må politiet sikre bevis på gjerningsstedet, og gjennomføre avhør med de involverte partene. Politiet må også ta forklaringer fra eventuelle vitner til hendelser og andre som kan bidra med opplysninger, som familiemedlemmer, venner, naboer osv. Etterforskningen bør i alminnelighet legges bredt opp med tanke på å sikre best mulige bevis i tillegg til fornærmedes forklaring. Fornærmede får oppnevnt bistandsadvokat og tiltalte en forsvarsadvokat.

Det er som sagt vanskelig å sikre bevis i saker knyttet til vold i nære relasjoner, fordi offeret nøler med å angi voldsutøveren, og fordi volden oftest skjer i hjemmet, uten øyenvitner. Ofte vil likevel vitneerklæringer være viktige, noe som kan være problematisk hvis også vitnene nøler med å angi voldsutøveren. I mange tilfeller vil ofre ombestemme seg underveis i den rettslige prosessen, og ønske å trekke anmeldelse og/eller vitneerklæring. Men siden det i mange slike saker blir offentlig påtale, trenger ikke offerets holdning ha noe å si for om saken går videre eller ikke. Det offerets holdninger kan være relevant for, er antallet saker som blir oppdaget og muligheten for å få utøveren dømt.

I tråd med beskrivelsen over, er det forholdsvis få anmeldte saker knyttet til vold i nær relasjon som ender med dom og straff (Tabell 4.1). Av seksualforbrytelsene endte i 2010 22 prosent med straffereaksjon (egne tall for seksualforbrytelser

utført av nær relasjon finnes ikke). I kategorien forbrytelse med hensyn til familieforhold¹ blir 70 prosent etterforsket, og 7 prosent ender med straffereaksjon. Av disse igjen er det et fåtall som ender med ubetinget fengsel.

Tabell 4.1 Anmeldelser og videre behandling i politi og rettsvesen

	Anmeldte forbrytelser	Etterfors- kede lovbrudd	Siktede personer	Straffe- reaksjoner	Straffede
Seksual- forbrytelse	4 160	3 819	1 363	928	874
	100 %	92 %	33 %	22 %	21 %
Forbrytelse mht. familie- forhold	3 043	2 118	281	213	207
	100 %	70 %	9 %	7 %	7 %

Kilde SSB Kriminalitetsstatistikk og Vista Analyse

4.2 Hvor ressursbruken oppstår

Beskrivelsen i forrige avsnitt peker på at samfunnets ressursbruk er knyttet til følgende faser (aktør i parentes):

- I forbindelse med utrykning eller nødmelding (politi)
- Under etterforskning inklusive avhør av offer, vitner og antatt gjerningsperson (politi)
- Utarbeidelse av siktelse og arbeid i ulike rettsinstanser (påtalemyndighet)
- Gjennomføring av rettsak. Domstolen bærer også utgifter til bistandsadvokat mv. (domstolsadministrasjonen)
- Soning og tilbud til innsatte (kriminalomsorgen)

Et eksempel på en sak som har gått gjennom flere rettsinstanser og ender med soning, er gitt i Boks 4.1. På hvert stoppested pådrar samfunnet seg kostnader.

¹ Forbrytelse mht familieforhold er SSBs betegnelse og omfatter misligholdt forsørgelsesplikt, inngåelse av ugyldig eller omstøtelig ekteskap, bortføring av barn, mishandling og grov mishandling i familieforhold, og «annet». Kategorien mishandling er den klart største.

Boks 4.1 Ressursbruk i en konkret sak: Etterforskning - påtale - tingrett - lagmannsrett - høyesterett - fengsling

Høyesterett har avgjort at en mann som dro sin 89 år gamle mor i ørene til hun utviklet såkalte blomkålører, må sone sju måneder i fengsel. Denne uken ble 59-åringens anke fra lagmannsretten forkastet.

Fram til moren døde i januar 2011 tok mannen fra Romerike tak i sin gamle mors ører og dro og vridde i dem for å få henne til sengs. Dette skjedde minst åtte ganger over halvannet år, fremgår det av dommen. Sønnen bodde sammen med moren. Forholdet deres beskrives i dommen som et avhengighetsforhold, men da moren ble mer tunghørt og desorientert og begynte å stå opp om natten, så ikke den dømte noen annen utvei enn å trekke henne etter ørene. 59-åringen har forklart at han først hadde forsøkt andre metoder for å få henne til å legge seg igjen. Volden var såpass alvorlig at moren utviklet misdannelser av begge ørene - de ble fylt med dels flytende og dels levret blod, såkalte blomkålører.

Lagmannsretten har lagt til grunn at mannen ønsket å straffe moren sin, mens det i tingrettens dom fremgår at han ble irritert over å bli vekket fordi han var avhengig av god nattesøvn før jobb. I tingretten ble mannen dømt til fem måneders fengsel, mens Eidsivating lagmannsrett skjerpet dommen til sju måneder.

NRK 30. august 2012 «Dømt for mishandling av egen mor»

4.3 Spesielt om drap

Metode: Antall drap begått av nær relasjon multiplisert med verdi av statistisk liv

Mange samfunnsøkonomiske analyser er knyttet til tiltak som på en eller annen måte påvirker risikoen for dødsfall. Det gjelder tiltak for bedre trafiksikkerhet, tiltak mot ulykker til sjøs, tiltak med miljø og helsevirkninger, og mye annet. I analysen av slike tiltak brukes det en illustrerende verdi for verdien av endret dødsrisiko i en befolkning. Vurdert fra hele befolkningens ståsted (kanskje helst om man tenker seg at man ikke kjenner sin posisjon i befolkningen, som om man er bak et slør av uvitenhet¹) er også drapsrisiko fra en nær relasjon en statistisk risiko. På tilsvarende måte som for trafiksikkerhet ville den vært lavere dersom vold i nær relasjon ikke var noe problem. I dette arbeidet betrakter vi drapsrisiko fra nær relasjon som en hvilken som helst dødsrisiko og verdsetter den på samme måte som annen dødsrisiko.² Kostnaden knyttet til dødsrisiko fra nær relasjon er ikke en ressurskostnad som har med forebygging, begrensning og behandling å

¹ Begrepet slør av uvitenhet (veil of ignorance) og betrakningsmåten stammer fra den amerikanske filosofen John Rawls.

² Det kan føres lange diskusjoner om lik dødsrisiko med ulik årsak bør verdsettes forskjellig. Stikkord er sykdomsforløp, selvalgt eller ikke, og alder på den utsatte. Litteraturen gir ikke entydige svar og vi trekker den ikke inn her.

gjøre. Den er i sin karakter en kostnad for potensielle ofre. I oversiktstabellene som følger vil vi gjøre det klart.

Indikatoren for endret statistisk dødsrisiko er «verdi av statistisk liv». Et offentlig utvalg har nylig gått inn for å bruke 30 millioner som anslag i 2012 (NOU, 2012).¹ Dersom en trenger tall for et senere år, bør en i følge utvalget fremskrive med BNP per innbygger. Vår undersøkelse omhandler 2010 og vi bør derfor «tilbakeskrive» med BNP per innbygger. BNP per innbygger vokste 6,4 prosent fra 2010 til 2011. Den videre utviklingen til 2012 vet vi ikke, men det blir neppe så galt å anta ti prosent endring fra 2010 til 2012. Vi ender da med en verdi på 27 millioner 2010-kroner som anslag for verdien av et statistisk liv i 2010.²

Med 14 regulære drapsofre, fem spedbarn og to prosent prisstigning 2009-2010 får vi en samfunnsøkonomisk kostnad på **510 millioner kroner** i 2010 knyttet til drapsrisiko fra nær relasjon.

Selv mord er ikke inkludert i denne beregningen.

4.4 Spesielt om erstatning

Metode: Utbetalt erstatning pluss andel av administrasjonskostnader

Hvis en er blitt overfalt, slått ned, voldtatt eller på annen måte utsatt for en straffbar handling som krenker liv, helse eller frihet, kan en ha rett til erstatning fra staten. Personer som har vært utsatt for vold i nære relasjoner kan dermed også ha krav på erstatning.

Samfunnsøkonomisk sett er erstatningen en indikator på den opplevde belastningen ved å være utsatt for vold i nær relasjon. Det er med andre ord en indikator som ikke knytter seg til samfunnets bruk av ressurser på å forhindre, begrense og behandle vold i nær relasjon. I oversiktstabellene som følger vil vi gjøre det klart at erstatning indikerer en kostnad for ofrene.

Kontoret for voldsoffererstatning behandler søknader og innvilger erstatninger. Fra deres årsrapport finner vi at 324 av 3449 saker der det ble innvilget erstatning i 2010, var saker der skadelidte og skadevolder var i nær relasjon. I deres statistikk vil det si «Ektefelle/samboer» eller «Foreldre/besteforeldre/steforeldre». Om vi multipliserer denne andelen med samlet utbetalt voldsoffererstatning i 2010, 197 165 000, finner vi at det ble utbetalt 18 521 734 kr i voldsoffererstatning som følge av vold i nære relasjoner.

¹ Utvalget uttaler også at «i analyser av tiltak spesielt rettet inn mot barns sikkerhet kan det som tilleggsanalyse anvendes en verdi på statistisk liv som er høyere enn for befolkningen generelt. Et hensiktsmessig nivå er to ganger VSL for den generelle befolkningen.» Vår analyse er ikke spesielt rettet mot barns sikkerhet og vi gjør derfor ikke denne tilleggsanalysen.

² Dette tallet stemmer bra med et estimat fra 2009 som er foreslått i samferdselssektoren, 26,5 millioner (Veisten m.fl., 2010).

I tillegg er det knyttet ressurser til driften av Kontoret for voldsoffererstatning, som vi for enkelhets skyld tar med sammen med selve erstatningsbeløpet. I oktober i 2010 ble Kontoret for voldsoffererstatning slått sammen med Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre. For å finne et estimat på andelen av organisasjonenes arbeid som kommer av vold i nære relasjoner så vi på statistikken fra årsrapporten. I KfV var 448 av 4847 av sakene det ble søkt om voldsoffererstatning, saker der skadelidte og skadevolder var i nær relasjon. I RKK hadde 448 av 2327 brukere oppsøkt RKK som følge av straffbar handling i nære relasjoner. Ved å ta et gjennomsnitt av de to andelene og gange med de totale driftsutgiftene for KfV og RKK, 20 781 000, finner vi at andelen driftskostnader som følge av vold i nære relasjoner, som var på 3 139 390 kr i 2010.

Om vi legger sammen erstatningsutbetalingene og driftsutgiftene som følge av vold i nære relasjoner, finner vi at vold i nære relasjoner kostet samfunnet **21 500 000** kr kun i form av voldsoffererstatninger i 2010.

4.5 Politiets ressursbruk

Metode: Timer brukt per sak x kostnad per time x antall saker

Det er ikke mulig for politiet på en enkel måte å si eksakt hvor mye ressurser man bruker på vold i nær relasjoner. Politiets ressursbruk på denne typen saker må estimeres ved hjelp av grove anslag. Vi bruker informasjon om lønn og kostnader i politiet, samt tidsbruk knyttet til uttrykning, evt. arrestasjon, forhør og etterforskning før saken går videre til påtalemyndighetene.

Får å få inntrykk av hvordan arbeidet med denne typen saker foregår, intervjuet vi forsker Geir Aas ved Politihøgskolen. Aas har skrevet en Phd avhandling om politiinngrep i familiekonflikter og gjennomfører i skrivende stund en studie av politiets arbeid med familievolden. I avhandlingen studerte han alle politiets utrykninger i forbindelse med familievold i Oslo i 2005 (Aas, 2009).

For å beregne politiets ressursbruk må vi bruke nøkkeltall og regne oss frem til et estimat som kan gi oss en idé om den reelle ressursbruken. Vi starter med kostnaden av en polititime. Ifølge SSB' lønnsstatistikk er gjennomsnittlig månedslønn for politiansatte 40 000-50 000¹. Normal arbeidstid per måned er 37,5 timer per uke ganget med antall uker i en måned 4,3, som blir 161. Dermed blir timelønna til en politiansatt 250-275 kr.

¹ Lønnskostnader: Omfatter alle utgifter virksomhetene har i egenskap av arbeidsgiver til sine ansatte, inkludert trygde- og pensjonspremier. Utgangspunkt for størrelsen er regnskapsførte beløp på post 1-29 underpost 11-19, ref. R101. Inkluderer bl.a. arbeidsgiveravgift, men ikke reiseutgifter og innkjøp av renholdstjenester eller andre innkjøpte arbeidsintensive tjenester. Inntektsførte lønnsrefusjoner trekkes fra mens beregnet premie til Statens pensjonskasse legges til. Begrepet omfatter fast lønn og faste tillegg (f.eks. for uregelmessig arbeidstid), men ikke overtid. En lensmann hadde i 2010 en gjennomsnittlig fast lønn på 48 000. En politifullmektig hadde 37 000.

Dette er imidlertid tall som ikke er direkte anvendbare når en skal regne ut ressursbruken knyttet til bestemte aktiviteter. Ett forhold er at det i enhver virksomhet går bort tid til småoppgaver, møter osv som ikke så lett kan henføres til en bestemt aktivitet. Basert på erfaringer fra konsulentbransjen anslår vi at 30 av 40 timer kan henføres til bestemte aktiviteter.

Et annet forhold er at politiets ressursbruk ikke bare omfatter lønn, men også biler, lokaler, pc-er, strøm osv. Ifølge «Politi og påtale – StatRes» i SSB, utgjorde lønnskostnader 69,8 prosent av egenproduksjon¹ i politiet i 2010.

Ved å korrigere tidsbruken ned fra 161 til 120 timer, og ta hensyn til andre kostnader enn lønn, finner vi en effektiv timekostnad på 530 kr. (Vi legger da til grunn en fast månedslønn på 45 000). Sammenliknet med den timelønnten arbeidskraft tilbys for i andre bransjer (rengjøring, håndverkere) finner vi dette anslaget fornuftig.

Videre må vi finne politiets tidsbruk på denne typen saker.² Varigheten på utrykningen er på ca. 1 time, og det er som oftest 2 politimenn på en utrykning. Etterpå følger avhør av mistenkte (2 timer), fornærmede (3,5 timer), andre familiemedlemmer, venner/bekjente, naboer. Per sak er det i gjennomsnitt 5-6 avhør. Disse avhørene kan være av forskjellige personer og/eller samme person flere ganger. I tillegg kommer politiets arbeid knyttet til samarbeid med andre aktører, som barnevernet, krisesentrene, dommeravhør, planlegging og beskyttelsestiltak.

Samlet kan vi anta at politiet bruker ca 14 timer (2 timer utrykning, 5*2 timer avhør, 2 timer annet) per sak. Estimert ressursbruk hos politiet per sak blir dermed $530 \cdot 14 = 7400$.

Nå kjenner vi altså kostnaden per sak. Siste spørsmål gjelder antallet saker. Vi har registrert 3075 familievoldssaker, jf. avsnitt 3.2, hvorav 2000 blir etterforsket. De sakene som ikke etterforskes, krever mindre ressurser. På den annen side har vi seksualforbrytelsene og drap, som krever en god del mer ressurser. I mangel av annen informasjon, antar vi samme ressursbruk i alle saker som i etterforskede familievoldssaker. Subjektivt antar vi pluss/minus 33 prosent standardavvik rundt estimatet.

Totalt har vi 4070 saker. Samlet kostnad beregnes til **20-40 millioner kroner, med 30 millioner kroner som punkt estimat.**

¹ Egenproduksjon: Defineres som summen av lønnskostnader, kjøp av varer og tjenester og kapitalkostnader. Data for kapitalkostnader, det vil si avskrivninger og kalkulatoriske renter som følge av kapitalbinding, er ikke tilgjengelig for virksomhetene innen politi og påtale. Dette elementet er derfor ikke med i egenproduksjonen for dette området. Utgangspunkt for størrelsen er post 1-29 i statsregnskapet.

² Fra intervju med Geir Aas

Hvert politidistrikt skal ha sin egen familievoldskoordinator. Hvis dette er heltidsstillinger, kan vi legge sammen alle de 27 årsverkene for å se hvor mye ressurser som går med til dette arbeidet. Svaret er $400\,000 \cdot 27 = 10\,800\,000$ millioner. Vi antar denne ressursbruken går inn i de 20-40 millionene beregnet over.

Sammenliknet med andre kostnader vil politiets kostnader vise seg å være små beløp.

4.6 Påtalemyndighet

Metode: Timer brukt per sak x kostnad per time x antall saker

Det er normalt politiadvokatene som er påtalemyndighet i saker som omhandler vold i nær relasjon, men om den kriminelle handlingen har en strafferamme på over 6 års fengsel, kan det bli aktuelt å oppnevne en statsadvokat.

Ifølge SSBs lønnsstatistikk 2010 er gjennomsnittlig månedslønn for en politiadvokat 45 000. For statsadvokater er månedslønna 55 800. Det er flest politiadvokater. Vi tar et veiet gjennomsnitt, som blir 48 000, og bruker for øvrig samme resonnement som vi brukte i utregningen av politifolks ressursbruk. Effektiv timekostnad i påtalemyndigheten blir da 570 kroner per time. Målt i forhold til vanlige timesalærer i justissektoren synes dette lavt, men vi finner ikke konkret grunnlag for å anta noe annet.

Politiet har statistikk på saksbehandlingstid per sak, men det sier ikke noe om effektiv arbeidsbruk per sak. Statsadvokatene derimot har statistikk på antall dager i retten. De hadde 3 385 rettsdager fordelt på 1 273 saker i 2010. Det vil si gjennomsnittlig 2,6 dager i retten. Hvis en dag i retten tilsvarer en arbeidsdag blir det 19,5 timer. Vi har forhørt oss med en politiadvokat for å undersøke om dette er et rimelig anslag. Hennes anslag var «ca et ukeverk.» Dette var imidlertid et umiddelbart anslag i en telefonsamtale.

Vi sjekket videre anslaget på 19,5 timer mot tall brukt i Helweg Larsen m.fl. (2010) for Danmark. De danske beregningene legger til grunn 15,2 timer, som er i samme område som tallet i Norge. Vi bruker derfor 19,5 timer i vårt regnestykke.

Om vi ganger timekostnad hos påtalemyndighet og gjennomsnittlig tid per sak i retten, får vi et anslag på 11 050 kroner per sak. Dette er noe høyere enn i Helweg Larsen m.fl. (2010), som fant 6500 kroner. Forskjellen skyldes noen flere dager (19,5 vs 15,2) og noe høyere timekostnad (570 mot 431 i Danmark).

Nå kjenner vi altså kostnaden per sak. Siste spørsmål gjelder antallet saker. Det er registrert 281 siktede personer knyttet til familievold (Tabell 4.1) og 33 prosent av seksualforbrytelsene fører til siktelse. (Vi antar én siktet per tiltale). I tillegg har vi 11 drapssaker (14 personer). Som i tilfellet politiet er dette en heterogen gruppe med ulik behandlingstid. Vi bruker likevel gjennomsnittskostnaden på hele gruppen med ± 33 prosent som standardavvik.

Samlet kostnad beregnes til **4,5 – 9 millioner kroner, med 6,8 millioner som punktestimat**. Sammenliknet med andre kostnader er dette små beløp.

4.7 Barnehusene

Statens Barnehus er et tilbud til barn og ungdom som kan ha vært utsatt for, eller vært vitne til vold eller seksuelle overgrep, der det foreligger en politianmeldelse. De gjennomfører dommeravhør, medisinske undersøkelser, oppfølging og behandling, råd og veiledning, i tillegg til å formidle kunnskap innen feltet, fremme samarbeid med andre instanser og styrke barns rettssikkerhet. Barnehusene har spisskompetanse på seksuelle overgrep, vold og vitne til vold i nære relasjoner.

I 2010 mottok Barnehusene 28 500 000 kr i bevilgninger. 70-80 prosent gjelder vold i nær relasjon.¹ Med et punktanslag på 75 prosent får vi at kostnader knyttet til barnehusene er **20 – 23 millioner kroner, med 21 millioner som punktanslag**.

4.8 Domstolene

Domstolene betaler selvsagt for dommere, administrasjon og lokaler i forbindelse med en retts sak. Videre dekkes reise og godtgjørelse til meddommere, vitner og fagkyndige meddommere (statsregnskapets kapittel 414). Oversettelsesutgifter dekkes også, likeså utgifter til blodprøver og DNA-tester. På forsvarersiden dekkes utgifter til forsvarsadvokat for den tiltalte, bistandsadvokat til offeret, og dessuten sakkyndige og tolker (kapittel 466). Endelig dekkes kostnader til dommeravhør i og utenfor barnehus (dette dekkes altså ikke over barnehusenes budsjett), og utskrift av dommeravhør.

Anslag for disse kostnadene finnes ikke i alminnelig statistikk², men vi har fått hjelp av Domstoladministrasjonen ved Baard Marstrand til å spesifisere de relevante kostnadspostene ved hjelp av uttrekk fra interne systemer.

Vi har tatt utgangspunkt i regnskapstall for tingrettene i en tilfeldig måned (oktober 2011) og krysset med saksnummer for saker som omhandler seksualforbrytelser, familieforhold og personlig frihet. Vi fant 97 slike saker. For å finne disse sakene i domstolenes saksbehandlingssystem har vi tatt utgangspunkt i strasak-kodene som følger sakene fra politiet. Utgiftene i regnskapet er belastet kontoer på kapittel 414 (domstolutgifter) og 466 (særskilte straffesaksutgifter) i statsbudsjettet.

¹ Epost fra Ståle Luther, 15. august 2012.

² SSB fører statistikken StatRes, som gir samlede kostnader for domstoler, konfliktråd, barnehus mm. I offentlig statistikk er det imidlertid ikke mulig å koble kostnadene til enkeltsaker. Dersom en deler totale utgifter i Domstoladministrasjonen på total antall saker, kommer en frem til en gjennomsnittsutgift på drøye 40 000 kr per sak. Totalt antall saker omfatter både straffesaker og sivile saker.

Vi finner da en kostnad på 32 000 per sak knyttet til konto 414 og 466. Dette er naturligvis et usikkert tall siden det bygger på saker registrert i løpet av en enkelt måned. Likevel har det informasjonsverdi.

Kostnader til dommere, saksbehandlere, lokaler osv er ikke med i tallet på 32 000. Slike kostnader kan regnes bottom up med utgangspunkt i timeforbruk for dommere og saksbehandler mv; eller det kan regnes top down med utgangspunkt i tall for domstolenes totale bevilgning i statsbudsjett/statsregnskap. Meddomsrettsaker krever mer ressurser enn enedommersaker. Vi anslår en kostnad på 10 000-20 000 kroner per meddomsrettssak knyttet til dommere, saksbehandlere, lokaler osv.¹

Så er det kostnader til dommeravhør, som registreres som enedommersaker. Dommeravhør i barnehus krever utgifter til arbeidstid (lønn), reise, utskrift, og et tillegg for lokaler. Barnehusene ligger til dels et stykke unna domstolens kontorer, noe som øker utgiftene. Utskrift av dommeravhør koster i seg selv 5000 kroner per sak. Vi anslår at et dommeravhør koster et sted mellom 10 000 – 15 000 kroner per avhør slik ordningen praktiseres i dag.²

Med disse tallene har vi anslag for kostnader per meddomsrettssak og per dommeravhør. I avsnitt 4.6 om Påtalemyndighet kom vi fram til et anslag for antall saker, nemlig 618 stykker. Vi kjenner ikke hvilke saker tingrettene behandler som enedommersaker og hvilke som behandles som meddomsrettssaker, og har altså bare tall for meddomsrettssaker. Meddomsrettssaker er de mest kostbare. Nasjonale tall fra SSBs statres-arkiv viser at det er tre ganger så mange enedommersaker som meddommersaker. Det er altså grunn til å legge seg lavt i forhold til enhetskostnadstallene over. Den samlede kostnaden per relevant meddommerrettsak ligger i følge tallene over på 40 000 – 50 000 kroner. På usikkert grunnlag antar vi en gjennomsnittskostnad for de 618 sakene på 35 000 kroner. Multiplisert med 618 får vi et punkttestimat på snaue 22 millioner kroner for denne utgiftskategorien alene.

I tillegg har vi altså dommeravhørene. Det gjennomføres 2000 – 2500 dommeravhør per år av norske dommere. Vi legger til grunn at halvparten gjøres i et barnehus.³ Fra avsnitt 4.7 Barnehusene har vi at om lag 75 prosent av barnehusenes aktivitet er knyttet til vold i nær relasjon. Dermed ender vi opp med 850 avhør som et punktanslag. Punkttestimatet blir omtrent 10,5 millioner.

Det gjenstår å sette sammen de ulike kostnadskategoriene og ta hensyn til usikkerhet. Etter vår vurdering er dette en usikker post og vi anslår et standardavvik på ± 30 prosent. Dermed anslår vi at kostnaden knyttet til

¹ Epost fra Baard Marstrand 23. oktober 2012.

² Epost fra Baard Marstrand 23. oktober 2012.

³ Epost fra Baard Marstrand 23. oktober 2012.

domstolene er **22,5 - 42 millioner kroner, med 32 millioner som punktestimater.**

4.9 Kriminalomsorgen

Metode: Antall innsatte multiplisert med driftskostnad per innsatt, pluss tall for friomsorgen

Kriminalomsorgens kostnader omfatter reaksjonskostnader som følge av straffegjennomføring administrert av kriminalomsorgen. Kriminalomsorgen (2012) ved Stig Nesvik har på vår forespørsel dokumentert kostnader knyttet til paragrafer i straffeloven som er relevant for vold i nær relasjon. Nærmere bestemt har Kriminalomsorgen beregnet

- Antall innsatte som følge av seksualforbrytelser mot mindreårige og incest, voldtekt, frihetsberøvelse (tvangsekteskap, trafficking) og familievold. Beregningen er basert på uttrekk den 15. i hver kalendermåned, noe som bør gi et godt bilde på gjennomsnittlig antall innsatte i løpet av året. Antall innsatte er fordelt på åpen og lukket anstalt.
- Gjennomsnittlige driftskostnader i norske fengsler, basert på Holmbukt (2011). Begrepet driftskostnader omfatter i første rekke kostnader til lønn og daglig drift, mens kapitalkostnader så vidt vi skjønner er holdt utenfor. Gjennomsnittlig kostnad i lukket anstalt var i 2010 ca 850 000 kroner. I åpen anstalt var gjennomsnittlig kostnad snaue 600 000 kroner. Disse gjennomsnittstallene skjuler stor variasjon fengslene imellom.

Vi har bearbeidet tallene i Kriminalomsorgen (2012) på følgende måte:

- I tråd med avsnitt 3.2 legger vi til grunn at halvparten av seksualforbrytelser mot barn og ungdom er forårsaket av en person i nær relasjon med offeret.
- Basert på Grytdal og Sætre (2010) legger vi til grunn at en fjerdedel av voldtekter er forårsaket av en person i nær relasjon til offeret.

Dette gir en oppstilling som i Tabell 4.2:

Tabell 4.2 Kriminalomsorgens kostnader. Punkttestimat

Lovbruddstype	Lukket fengsel (antall)	Åpent fengsel (antall)	Herav nærstående	Kostnad
Seksualforbrytelser	69	78	50%	52 000 000
Voldtekt	151	61	25%	41 000 000
Frihetsberøvelse	44,5	24	100%	52 000 000
Familievold	44,5	36	100%	59 000 000
Totalt				204 000 000

Note: Enhetskostnad er 849 000 for lukket fengsel og 584 000 for åpent fengsel. Seksualforbrytelser: Straffelovens §193-208; voldtekt: §192; frihetsberøvelse: §222-224, §384-385; familievold: §216, §219, §220. Se også Kriminalomsorgen (2012).

Som for andre poster er det usikkerhet rundt denne. Enhetskostnader og antall innsatte er forholdsvis godt dokumentert. Andelen vold i nære er dårligere dokumentert. Andelen kan være lavere enn antatt her eller den kan være høyere. Høyere andel/antall innebærer ikke mer enn 100 prosent, men det kan innebære at flere paragrafer enn vi har brukt her, kan knyttes til vold i nære relasjoner. Vi antar en usikkerhet på ± 10 prosent rundt punktanslaget. Vi legger til slutt til 7 millioner kroner som kostnad for friomsorg (Kriminalomsorgen, 2012).

Samlet kostnad beregnes til **190 – 232 millioner kroner, med 211 millioner som punkttestimat.**

4.10 Konfliktråd

Metode: Samlet bevilgning multiplisert med andelen knyttet til vold i nær relasjon

Konfliktrådet er en statlig tjeneste som bistår for å løse konflikter – enten mellom private parter eller mellom fornærmede og gjerningsperson der en kriminell handling har funnet sted. Hensikten er at partene gjennom dialog kan finne fram til løsninger, enten det gjelder å gjøre opp for konkrete lovbrudd eller gjenopprette mellommenneskelige relasjoner. Konfliktrådet er et tilbud til alle, uavhengig av alder. Tjenesten er gratis og tilbys i hele landet.

Konfliktrådene er finansiert over statsbudsjettet, med 65 000 000 i året. I et møte med Konfliktrådet i Oslo ble det sagt at andelen saker som gjelder vold i nære relasjoner er ca. 20 prosent på landsbasis. Det vil si at i 2010 gikk ca 13 000 000 til konfliktrådene for arbeid med vold i nære relasjoner.

Vi sammenholdt anslaget på 20 prosent med andre data. Det kommer ikke tydelig frem av Konfliktrådets statistikk for 2010 hvor stor andel av deres arbeid som har med vold i nære relasjoner å gjøre. Men hvis vi ser på oversikten over totalt antall

saker fordelt på ulike typer saksforhold, kan vi i hvert fall utelukke en del. De saksforholdene som kan tenkes at gjelder vold i nær relasjon er

- Mobbing/ærekrenkelse/trusler (14 prosent)
- Vold (21 prosent)
- Flere straffbare forhold(1 prosent)
- Familietvister (4 prosent)
- Andre konflikter (7 prosent)
- Andre straffbare forhold(3 prosent)

Til sammen er det 50 prosent av sakene der vold i nær relasjon kan tenkes å spille inn. Hvis vi sier at vold i nær relasjon utgjør 20 prosent av alle saker, betyr det at vold i nær relasjon utgjør 40 prosent av de relevante kategoriene. Det er vel også grunn til å tro at «familietvister» er dominert av vold i nær relasjon. Alt i alt er 20 prosent et nyttig estimat.

Vi anslår at konfliktrådenes utgifter til vold i nær relasjon i 2010 utgjør **13 millioner kroner**.

5. Helsevesenets kostnader

5.1 Forløp i en slik sak

I motsetning til saker som forelegges politiet, finnes det ikke et typisk forløp for saker som bringer inn helsevesenet.

Om lag en av fem med opphold på krisesentrene henvises videre til lege eller legevakt. Det finnes i tillegg i Norge 23 overgrepsmottak, som er en helsetjeneste med det spesifikke mål å gi tilbud til personer som har vært utsatt for seksuelle overgrep eller vold. 7 av mottakene tok per 2011 imot pasienter som har vært offer for vold i nær relasjon (Johnsen m.fl., 2012). Ofre for vold i nær relasjon (inkl voldtukt) kan også tas imot på legevakt.

I alvorlige tilfeller må ofre for vold i nær relasjon legges inn på sykehus.

I en del andre tilfeller starter helsevesenets kontakt med ofre for vold i nær relasjon, hos fastlegen. Psykologtjeneste og psykiatrisk tjeneste vil også være involvert.

Enkelte andre institusjoner er også i større eller mindre grad involvert i behandlingen av ofre for vold i nære relasjoner. Det gjelder blant annet

- Institutt for klinisk sexologi og terapi.
- Distriktpsikiatriske sentre
- Pedagogisk-psykologisk tjeneste
- Barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikk
- Poliklinikk for barn og unges psykiske helse

5.2 Hvor ressursbruken oppstår

Ressursbruk oppstår i alle leddene som er nevnt i forrige avsnitt, inklusive

- Legevakt
- Overgrepsmottak
- Sykehus
- Fastlege
- Psykologtjeneste, psykiatrisk tjeneste
- Øvrige institusjoner nevnt i forrige avsnitt.

5.3 Kostnad per voldsutsatt

Det er dårlige data i Norge for kostnad per pasient knyttet til vold i nære relasjoner. Vi kjenner imidlertid tall fra Danmark. Kruse et al (2010) (sitert i Helweg Larsen m.fl., 2010) bruker regresjonsanalyse til å analysere de gjennomsnittlige meromkostningene per kvinne som i følge registerdata var utsatt for vold (uansett fra hvem) i perioden 2002-2005. Det er inkludert «omkostninger ved skadestuekontakter, ambulante kontakter, sykehusindlæggelser, kontakter til

det psykiatriske behandlingssystem (indlæggelser og distriktpspsykiatri), kontakter til praktiserende almen- og speciallæger og andre ydelser inden for sygesikringsordningerne samt forbrug/udskrivning af receptpliktig medicin.»

Kruse et al kommer fram til et tall på 14 078 danske 2009-kroner i meromkostning. Dette er en kostnad per kvinne som aktivt bruker helsevesenet. For våre formål er det mer relevant å bruke den voldsutsatte populasjonen som målestokk. Helweg Larsen m.fl. (2009) finner på bakgrunn av tallene fra Kruse mfl og tall for akutt skade, at kostnaden per voldsutsatt kvinne i Danmark er 11 200 danske 2009 kroner.

5.4 Helsekostnaden totalt

Metode: kostnad per voldsutsatt x antall voldsutsatte. Deretter avstemming mot danske tall.

I et tidligere avsnitt anslo vi at 8 000-10 000 personer i Norge er utsatt for vold i nær relasjon. Med utgangspunkt i midtpunktet, 9 000 tilsier de danske tallene at helsevesenets kostnader beløper seg til ganske nøyaktig hundre millioner norske 2010 kroner¹.

Siden bakgrunnen for dette tallet er en undersøkelse i Danmark, er det etter vår vurdering betydelig usikkerhet om dets relevans for norske forhold. Vi anslår ± 50 prosent.

Under disse forutsetningene er helsevesenets årlige kostnader **50-150 millioner kroner, med 100 millioner kroner som punkttestimat.**

¹ Kursen på danske kroner i forhold til norske svinger opp og ned. I øyeblikket er kursen så godt som 1:1. Vi legger det til grunn. Forskjellen mellom 2009 og 2010-kroner, som er et par prosentpoeng, legger vi ikke vekt på.

Boks 5.1 Helse- og hodeskader hos barn

I 2007 undersøkte lege og forsker Mia Myhre ved Ullevål sykehus hodeskader hos barn under tre år som kom inn til sykehuset. Blant 91 barn konkluderte hennes studie med at nesten 20 prosent, 17 barn, hadde skader som stammet fra mishandling. Hos 39 av barna var årsaken til skaden vanskelig å fastslå.

(Rettsmedisiner) Arne Stray-Pedersen (ved Folkehelseinstituttet) mener langt flere av hodeskadene blant små barn enn det som ble fastslått i studien stammer fra vold.

- I andre land har studier vist at nærmere 50 prosent av alvorlige hodeskader hos små barn er påført. Studier av alvorlige hodeskader hos barn viser at en tredjedel skyldes bilulykker, en tredjedel hjemmeulykker, og en tredjedel skyldes påført vold. Men blant hjemmeulykker er det mye rart, så vi kan si at rundt halvparten av skadene er påført, sier rettsmedisineren.

- De alvorligste voldstilfellene ses hos svært små barn, under ett år. Vi anslår at ti til tolv barn i den aldersgruppen årlig utsettes for risting, slag og annen vold. Minst ett barn under ett år dør i Norge av slik vold årlig.

Dagsavisen 26. mars 2011 «Varsler om vold mot barn»

6. Hjelpeapparatets kostnader

Det finnes en rekke tilbud til mennesker som opplever vold i nære relasjoner. Tilbudene er statlige, kommunale, private, frivillige og drevet av trossamfunn. I det følgende vil vi presentere noen av de største.

Metoden vi bruker i dette kapitlet går ut på å ta utgangspunkt i poster i offentlige budsjetter og/eller institusjonenes regnskaper. Noen ganger brukes budsjett og regnskapstall direkte. Andre ganger gjør vi enkle beregninger på grunnlag av tallene fra regnskap og budsjett.

6.1 Krisesentre

Metode: Sum av bevilgninger

Krisesentrene er et offentlig tilbud som gir råd, støtte og veiledning til personer som har vært utsatt for mishandling, overgrep eller vold i hjemmet. Krisesentrene gir også voldsutsatte og deres barn et midlertidig botilbud. Vi redegjorde for krisesentrenes belegg i avsnitt 3.1.

Det fantes i 2010 51 krisesentre fordelt på alle fylkene i landet.¹ I tillegg finnes Krisesentersekretariat og Krisesenterforbund. De fleste krisesentrene er døgnåpne, og alle skal være tilgjengelige hele døgnet. Krisesentertilbudet skal være lagt til rette for alle aktuelle brukergrupper, inkludert personer med nedsatt funksjonsevne, utsatte med etnisk minoritetsbakgrunn og barn som kommer i følge med omsorgsperson.

På et krisesenter arbeider det ansatte og frivillige. Blant de frivillige er det noen som mottar et lite honorar, mens andre arbeider uten honorar. På Oslo Krisesenter er det til en hver tid 20 personer som er inne i en turnusordning. Det anslås at disse til sammen utgjør om lag 2 årsverk. I tillegg stiller Røde Kors med personer som tar barna med på tur tre ganger i uken. Røde Kors mottar offentlig støtte til denne ordningen, men de som utfører selve oppgaven har ikke lønn i vanlig forstand, men mottar en form for godtgjørelse. Omfanget av frivillige som ikke mottar lønn/ honorar på andre krisesentre har vi ikke oversikt over. Det er et interessant fagøkonomisk spørsmål hvordan man i sammenhenger som vår skal telle innsatsen til de som arbeider mot et lite honorar. På den ene siden er det åpenbart honoraret som best uttrykker kostnaden for det offentlige. På den annen side leverer de frivillige et bidrag til krisesentrene som ganske sikkert overstiger honoraret. Det virker dessuten rimelig at flere av de frivillige alternativt kunne tatt bedre betalte jobber i det vanlige arbeidslivet. Det tilsier at den samfunnsøkonomiske kostnaden/verdien er høyere enn honoraret. Alt i alt er det

¹ I 2012 finnes det 49 krisesentre.

et åpent spørsmål om de frivilliges innsats skal telles til markedslønn eller honorarlønn.

Av tidsmessige og andre årsaker teller vi her kostnaden for det offentlige, og gjør således ingen justeringer av de frivilliges honorar.

I 2010 bevilget Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 250 292 000 kr i statstilskudd til drift av krisesentrene. På denne tiden var det en 80/20 prosents finansiering mellom stat og kommune. Ved å legge sammen bevilgningene fra stat og kommuner finner vi det totale driftstilskuddet til krisesentrene, $(250\,292\,000/80*100=)$ **310 millioner kroner**.

6.2 Incest- og voldtektssentre

Metode: Sum av bevilgninger multiplisert med andelen knyttet til nær relasjon

Incestsentrene, voldtektssentrene og landsdekkende telefontjeneste gir råd, støtte og veiledning til ungdommer, kvinner og menn som er eller har vært utsatt for incest og seksuelle overgrep.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet bevilget 61 805 000 kr i statstilskudd til drift av incest- og voldtektssentre i 2010. Tilskudd fra kommuner, og eventuelt fra fylkeskommuner og helseforetak, skal til sammen dekke minst 20 prosent av driftsutgiftene til hvert krisesenter, og utløser et statlig tilskudd på inntil 80 prosent. (Barne-, likestillings-, inkluderingsdepartementet, 2011).

Legger vi sammen de kommunale og statlige bevilgningene får vi $(61\,805\,000/80*100)$ 77 256 250 kr.

I tillegg kommer Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets tilskudd til Landsdekkende telefon for incest- og seksuelle overgrep på 3 090 000 kr, og tilskudd til Felleskap mot seksuelle overgrep (FMSO), paraply- og interesseorganisasjonen for incestsentrene, på 610 000 kr. Til sammen ble det i 2010 bevilget 80 956 250 kr fra det offentlige til incest- og voldtektssentre, landsdekkende telefon og FMSO.

For å finne et estimat på andelen av deres virksomhet som har med vold i nære relasjoner å gjøre, kan vi se på statistikk og rapportering fra incestsentrene.

Ifølge rapportering fra incestsentrene i 2010, var 100 av totalt 133 prosent (respondentene kunne krysse av på flere, derfor er totalen over 100) av misbrukerne i nær relasjon til offeret. Dette har vi kommet frem til ved å se på Figur 12 i «Rapportering fra incestsentrene 2010» (Sentio Research, 2010b), som

viser relasjon til overgriper.¹ Vi har lagt sammen alle kategoriene som faller inn under nær relasjon, dvs.:

- Biologisk forelder (32 prosent)
- Ikke biologisk forelder (10 prosent)
- Søsken (14 prosent)
- Ikke biologisk søsken (1 prosent)
- Biologisk besteforelder (8 prosent)
- Ikke biologisk besteforelder (2 prosent)
- Annen slektning/familie (17 prosent)
- Annen person den utsatte/utøver har nær relasjon til (16 prosent)

Ifølge tallene kan vi anta at andel som gjelder vold i nære relasjoner er på cirka 75 prosent.

Dermed blir kostnadene som følge av vold i nære relasjoner på incest- og voldtektssentre ($80\,956\,250 \cdot 0,75 =$) **60 millioner kroner** inkludert incesttelefon og støtte til FMSO.

6.3 Familievernkontorene

Metode: Bevilgning under hensyn til a) andelen saker knyttet til nær relasjon og b) typisk ressursforbruk i en slik sak. Skjønn er benyttet.

Familievernet er et tilbud til mennesker med ulike typer samlivs- og relasjonsproblemer.

På Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets hjemmesider finner man familievernstatistikk. Her kommer det frem at utgifter i familievernet fratrukket refusjoner i 2010 var på 248 650 000 kr.

¹ Det kan synes overraskende at incestsentre rapporterer om misbrukere som ikke er i nær relasjon til offeret, men sentrene har et noe bredere nedslagsfelt enn incest i politiets forstand.

Boks 6.1 Familievernet og vold i nære relasjoner

Familievernet utgir sin egen skriftserie, og i nr 1/2010 «Vold i nære relasjoner», kommer det frem hvor mye av deres arbeid som gjelder dette.

« ... familievernet er i en unik posisjon til å oppdage og avdekke. Ut fra målinger er det antatt at mellom 10-15 prosent av de ca 42 000 familiene som årlig kommer til kontorene våre, har vold som et tema i større eller mindre grad.»

«Kristine: Men når kontorene går inn i terapeutisk arbeid med vold, blir utfordringen at det krever uvanlig mye ressurser. Det bør være to terapeuter, det krever langt flere konsultasjoner, det fordres mye mer samarbeid med andre instanser osv. På Østensjø anslo de at en typisk voldssak krevde ti ganger så mye ressurser som en gjennomsnittlig annen sak.»

«Vold i nære relasjoner utgjør rundt ti prosent av sakene ved flertallet av familievernkontorene.»

Kilde: Familievernets skriftserie nr 1/2010 «Vold i nære relasjoner»

På grunnlag av opplysningene i Boks 6.1 kunne vi antatt at halvparten av familievernets utgifter brukes til å behandle vold i nær relasjon.¹ Dette synes likevel noe overdrevet og vi legger i stedet til grunn at 20 prosent av familievernets kostnader går med til slike saker (om lag det samme som at sakene er dobbelt så ressurskrevende som vanlige saker). I 2010 tilsier dette ($248\,650\,000 \cdot 0,2 =$) 50 millioner kr. Dette er et usikkert estimat siden det bygger på, men modifiserer opplysningene i Boks 6.1. **Vi antar et usikkerhetsspenn på 35 – 65 millioner kroner, med 50 millioner kroner som punktestimat.**

6.4 Barnevernet

Metode: Sum av bevilgninger multiplisert med andelen knyttet til vold i nær relasjon

Barnevernets hovedoppgave er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, samt å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.

SSB har god statistikk over barnevernets virksomhet, og hvor mye kommunene har bevilget til barnevern. Fra KOSTRA (kommune stat rapportering) kan man se hvor mye kommunene brukte på barnevern i 2010, ved å summere opp funksjonene

- 244 Barneverntjeneste,
- 251 Barneverntiltak i familien
- 252 Barneverntiltak utenfor familien.

Netto driftsutgifter til funksjonene 244, 251, 252 i 2010, var 6 667 376 000 kr.

¹ Likningen er $0,9x + 0,1 \cdot 10x = y$ der x er utgiften til "en gjennomsnittlig annen sak", og y er totalutgift. Løser vi denne finner vi at " $0,1 \cdot 10x$ " er 50% av y .

Ved å se på SSBs barnevernsstatistikk kan man finne andelen av barnevernets *tiltak* som er grunnet vold i nære relasjoner. Det fant vi ved å legge sammen «Nye tilfeller av barn med barnevernstiltak i løpet av året» for kategoriene

- Fysisk mishandling,
- Psykisk mishandling,
- Seksuelle overgrep/incest og
- Vald i heimen,

deretter delte vi på Alle grunner. Dermed har vi fått et estimat på andelen av barnevernets tiltak som er grunnet vold i nære relasjoner: 0,0769. Vi multipliserer denne andelen med funksjon 251 og 252, for slik å finne ressursbruk knyttet til tiltak begrunnet i vold i nær relasjon.

På tilsvarende måte lagde vi et nøkkeltall for driftsutgiftene (funksjon 244). Her tok vi utgangspunkt i SSBs tall for «Undersøkingssaker starta i løpet av året», som følge av vold i nære relasjoner. Vi har lagt sammen kategoriene

- Omsorgssvikt/mishandling
- Tilstander i hjemmet

Og deretter delt på alle typer. Estimattet ble 0,256. Det ser altså ut til at det er relativt flere undersøkelser som gjøres av barnevernet pga vold i nære relasjoner, enn det er tiltak startet pga vold i nære relasjoner. Dette kan være fordi det er vanskelig å finne bevis for tiltak når årsaken er vold fra nær relasjon. En annen mulighet er at flere er bekymret for at det kan være vold i nære relasjoner, slik at flere undersøkelser startes uten at man går videre med saken.

Vi får altså følgende formel: $0,077 \times (\text{funksjon 251 og 252}) + 0,256 \times \text{funksjon 244}$.¹

Vårt estimat blir da 920 millioner kroner.

Estimattet er selvsagt usikkert. Barnevernstjeneste (funksjon 244) omfatter for eksempel langt mer enn undersøkelser. KOSTRA beskriver at posten omfatter *barneverntjeneste*, inkl. oppfølging av vedtak (tilsyn, besøk i fosterhjem) som gjennomføres med ansatte eller personell engasjert i barneverntjenesten; barnevernsberedskap/barnevernsvakt; og utgifter til utgifter til sakkyndig bistand/advokat til utredning og saksbehandling. Postene barneverntiltak i og utenfor familien er kanskje lettere å assosiere med vårt nøkkeltall, men her er det noe tvil om selve nøkkeltallet. Blant annet vil det av og til være flere en enn årsak

¹ Funksjon 251 har samlet nettokostnad 1 070 894 000. Funksjon 252 har nettokostnad 3 322 746 000. Funksjon 244 har nettokostnad 2 273 736 000 kr. Merk at vi bruker nettokostnad som utgangspunkt for beregningen. Vi finner det mer presist enn bruttokostnad, som også er oppgitt. Bruttokostnad ville gitt et høyere tall.

til å gjennomføre tiltak. Summen av enkeltårsakene (tilsvarer telleren i vårt nøkkeltall) er derfor større enn tiltak totalt (nevneren).

Av disse grunner finner vi det rimelig å anta et subjektivt standardavvik på ± 20 prosent. Avrundet gir det et intervall fra **740 til 1 100 millioner kroner, med 920 millioner som punktestimat.**

6.5 Alternativ til vold

Metode: Samlete kostnader i ATV multiplisert med andelen knyttet til nær relasjon.

Det finnes flere behandlingstilbud til voldsutøvere. Det mest ressurskrevende synes å være Alternativ til vold (ATV). ATV er et behandlings- og kompetansesenter på vold, med særlig vekt på vold i nære relasjoner. Det er en privat stiftelse med støtte fra det offentlige og fond/legater.

Fra årsrapporten deres finner vi at driftsutgiftene er dekket av offentlige tilskudd, prosjektinntekter, klientinntekter/undervisning/andre inntekter og interninntekter. Ifølge dem selv er ca 90 prosent av deres faglige arbeid knyttet til vold i nære relasjoner.¹ Vi fordeler ikke-faglige utgifter på samme måte. Uansett inntektskilde blir det da slik at 90 prosent av totale utgifter kan tilbakeføres til vold i nære relasjoner.

ATV hadde i 2010 kostnader på 36,5 millioner kroner (Stiftelsen Alternativ til Vold, 2010). Ved å bruke dette tallet som utgangspunkt bryter vi formelt sett regelen om kun å sammenstille offentlige utgifter og dermed overskriften på kapitlet, men gitt sammenhengen og størrelsen på tallene synes vi det er greit nok. Samlet ressursbruk knyttet til vold i nære relasjoner i 2010 kan da beregnes til $(33,6 * 0,9 =)$ **33 millioner kroner.**

6.6 Alarmtelefon for barn og unge

Metode: Bevilgning multiplisert med andelen knyttet til vold i nær relasjon

Alarmtelefonen for Barn og Unge er en gratis nødtelefon for barn og unge. Alarmtelefonen skal være et tillegg til eksisterende akuttberedskap for barn og unge. Den er åpen når barneverntjenestenes kontorer er stengt.

Alarmtelefonen for barn og unge er fullfinansiert av BLD. I 2010 var budsjettet på ca 7 millioner. Ifølge Monica Brunner, leder for Alarmtelefonen for barn og unge og barnevernvakta i Kristiansand, er det vanskelig å si hvor stor andel av arbeidet som er spesifikt knyttet til vold i nære relasjoner.²

¹ Mail fra Marius Råkil, Direktør og psykologspesialist i Stiftelsen Alternativ til Vold

² Mail fra Monica Brunner, leder for Alarmtelefonen for barn og unge og barnevernvakta i Kristiansand

Et anslag kan lages hvis man ser på statistikken til Alarmtelefonen for 2. kvartal 2012. Ifølge registreringen i alarmtelefonens interne loggføring, var 74 av 623 henvendelser som følge av vold i nære relasjoner.

Dermed kan finner vi at Alarmtelefonens kostnader som følge av vold i nære relasjoner i 2010 var på (7 000 000*0,119=) **800 000 kr.** Dette blir selvsagt et nokså lite tall i den store sammenhengen.

6.7 Blålys

Blålys er en forening som arbeider for å hjelpe mennesker med traumer etter seksuelle overgrep i nære relasjoner og pårørende. Foreningen har de senere årene hatt et budsjett på 150 – 200 000 kroner. Nesten alt arbeid er knyttet til vold i nær relasjon. Vi bruker tallet **150 000 kroner**, som selvsagt blir lite i den store sammenhengen.

6.8 Andre behandlingstilbud

Metode: Ikke inkludert

Børset-modellen er en behandlingsmetode for sinnemestring i regi av Kriminalomsorgen. Kostnader til dette er inkludert i Kriminalomsorgens ressursbruk, se avsnitt 4.9.

Reform er et ressurscenter for menn som blant annet driver et sinnemestringskurs. Landsforeningen for Voldsofre skal arbeide for å hjelpe og støtte de som har vært utsatt for vold, og er påført skade av fysisk, psykisk og økonomisk art. Den skal videre arbeide for og redusere bruken av vold, og herunder kartlegge omfanget av vold, arten av den og virkningen.

Andre organisasjoner og sentre som befatter seg med vold i nære relasjoner er JURK, Stiftelsen Kirkens Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep, Røde Kors telefon og arbeid utført i ulike trossamfunn, frivillige organisasjoner, selvhjelps- og pårørende grupper.

Vi har ikke inkludert kostnader disse gruppene har knyttet til vold i nær relasjon. Dette er viktig arbeid, men neppe høye kostnader i den store sammenhengen.

7. Kunnskap og kompetanse

Forskning og kompetansesamling om vold i nære relasjoner er svært viktig. I Norge er det Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) og de Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) som er de største aktørene på området.

7.1 NKVTS

Metode: Samlede bevilgninger/kostnader multiplisert med andelen knyttet til nær relasjon

NKVTS utvikler og sprer kunnskap og kompetanse om vold og traumatisk stress. Formålet er å bidra til å forebygge og redusere de helsemessige og sosiale konsekvensene som vold og traumatisk stress kan medføre.

På NKVTS' hjemmesider finner vi at senteret arbeider med forskning på flyktningehelse og tvungen migrasjon, stressmestring, katastrofer, vold, familievold og seksuelle overgrep. NKVTS har et spesielt ansvar for barn og unge innenfor disse temaene, og skal ivareta kunnskapsutvikling i forhold til både ofre og overgripere. Målet med forskningen er å avdekke omfang, årsaker til og konsekvenser av vold og traumer i befolkningen, og å få økt forståelse av vold og traumer som sosiale fenomener, samt hvordan de lar seg forebygge. NKVTS skal ivareta sitt mandat gjennom å drive forskning, undervisning og veiledning, samt formidling.

NKVTS arbeider mye med vold i nære relasjoner, og har videreført flere prosjekter på dette området i 2010.

- Et prosjekt om barns erfaringer og opplevelser med vold i hjemmet er videreført på bakgrunn av prosjektet «Barn på krisesenter». Det nye prosjektet har fokus på barns handlingsstrategier før, under og etter voldsepisoden.
- Det gjøres en kunnskapsgjennomgang av forskning om minoritetsbarn som opplever vold i familien. Formålet er å gi grunnlag for videre forskning på de problemer og utfordringer minoritetsbarn står overfor.
- Det er igangsatt et arbeid med å lage en veileder for helsepersonell for å styrke kunnskapen om skader, symptomer og hendelser som bør vekke mistanke om barnemishandling, slik at muligheten for avdekking øker.
- Det er gjennomført et idéseminar om unge som begår seksuelle overgrep. RVTS-ene og andre relevante fagmiljøer deltok ved dette seminaret. Det er gjort en kunnskapsgjennomgang på dette feltet som er publisert på NKVTS' hjemmesider på internett. (NKVTS, 2010)

I tillegg arbeidet NKVTS i betydelig grad med forskning og utviklingsarbeid om kjønnslemlestelse (KJØLL), som også kan sees på som vold i nære relasjoner.

Ifølge årsrapporten deres for 2010 var Driftstilskudd fra departementer og statlige etater på 29 621 443 kr. Mens Tilskudd til annen bidragsfinansiert aktivitet var på 8 970 037 kr. I tillegg hadde de noen inntekter fra salg og andre driftsinntekter, til sammen på litt under en million. Samlede utgifter var på 39,2 millioner (NKVTS, 2010)

I forbindelse med rapportering fra Helsedirektoratet til dette prosjektet er det oppgitt at 24 prosent av basisbevilgningen til NKVTS er knyttet til vold i nær relasjon (Helsedirektoratet, 2012). Vi gjør bruk av dette tallet og finner da at NKVTS' ressursbruk knyttet til vold i nær relasjon utgjør **10 millioner kroner**.

7.2 RVTS

Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) er en ressurs for de som arbeider med mennesker berørt av vold og seksuelle overgrep, traumatisk stress, migrasjon eller selvmordsproblematikk. Hovedmålet er å fremme helse og livskvalitet hos de berørte. RVTS bidrar til kompetanseheving gjennom undervisning, veiledning, konsultasjon og nettverksarbeid på tvers av sektorer, etater og forvaltningsnivåer.

Det er et **RVTS** i hver region som har fagteam innen:

- vold og seksuelle overgrep
- selvmordsforebygging
- flyktninghelse og migrasjon
- traumer

Helsedirektoratet gav 20 630 000 til RVTS i 2010.

Det har vist seg vanskelig å anslå hvor stor andel av de samlede kostnadene som er knyttet til vold i nær relasjon. RVTS Sør anslår at 24 prosents andel, som var tallet vi brukte for NKVTS, er for lavt. 60 prosent kan være en mer dekkende andel.¹ Vi anser at dette tallet er ± 15 prosent usikkert. Dermed får vi at kostnader knyttet til RVTS' er **10 – 14 millioner kroner, med 12 millioner som punktanslag**.

7.3 Forskning

Metode: Samlet bevilgning multiplisert med andel knyttet til vold i nær relasjon. Skjønn er benyttet.

Forskningsprogrammet Daphne finansierer internasjonale samarbeidsprosjekter, forskning og utvikling på feltet vold mot barn, ungdom og kvinner.

Fra Justisdepartementet fikk vi vite at deres bidrag var på 700 000, og at JDs bidrag utgjør 30 prosent av utgiftene til deltagelse i programmet. BLD, HOD og

¹ Mail fra Martin Mølseter 20. september 2012.

AID bidrar med henholdsvis 34 prosent, 30 prosent og 6 prosent. Programmet skal løpe i perioden 2007 – 2013.

Om vi deler 700 000 på 30 og ganger med 100 finner vi den totale prosjektstøtten, som er på 2 333 333. Vi legger til grunn at **1,0 million** er rettet mot vold i nær relasjon.

Boks 7.1 Kan ressurser til forskning spare liv?

- Dersom vi fjerner tabuet rundt at noen menn har drapstanker ved samlivsbrudd, og fanger dem opp før de blir desperate, kan vi hindre drap på kvinner. - Det vil også redde menn fra å begå drap, mener drapsforsker Vibeke Ottesen...

I 2008 vedtok regjeringen å forske på partnerdrap. To prosjekter ble prioritert og lagt til Kompetansesenteret for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri ved Oslo universitetssykehus. Fire år senere er ingen av prosjektene realisert.

Forsker og kriminolog Vibeke Ottesen ønsket, i tråd med regjeringens vedtak, å granske samtlige partnerdrap i perioden 1980 til 2009. Personvernombudet ved Oslo universitetssykehus satte imidlertid en stopper for forskningsprosjektet. Ombudet mente samfunnsnyttene ved forskningen ikke veide opp for personvernulempen studien medfører den enkelte domfelte.

- Behovet for forskning på partnerdrap er overmodent. Dette er blant de mest alvorlige lovbruddene i samfunnet, og det finnes ingen forskning på området i Norge, konstaterer Ottesen.

Adresseavisen 6. juli 2012 «- Forskning kan forhindre nye drap»

8. Departement og etater

Metode: Bevilgninger som ikke er registrert tidligere i rapporten

Her kartlegger vi utgifter til departementer og etater som ikke er fanget opp i punktene over. Vi fikk oversikter over midler brukt på vold i nære relasjoner i departementene i 2010 fra Helsedirektoratet (2012), Bufdir (2012), Justisdepartementet (2012). Oversiktene er kilde til tallene på denne posten.

8.1 Helse- og omsorgsdepartementet

Helse- og omsorgsdepartementet hadde en 50 prosents stilling knyttet til vold i nære relasjoner, og estimerte ca. **420 000 kr** i utgifter til denne stillingen i 2010.

Videre ble det opplyst at «Midler til særskilte tiltak tilstilles fra Helsedirektoratet, det er derfor de som har oversikt over midler brukt på gjennomføring av tiltak i Vendepunkt og annet arbeid mot vold i nære relasjoner i 2010.»

8.2 Helsedirektoratet

Helsedirektoratet har gitt en rekke tilskudd som er regnet med i punktene over. Dette gjelder tilskudd til NKVTS, RVTS, Barnehusene, Alternativ til vold og landsdekkende kontakttelefonen for eldre utsatt for vold.

I tillegg har Helsedirektoratet brukt midler på Handlingsplan mot tvangsekteskap (250 000), Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (200 000), Oppfølging strategiplan mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (1 000 000), Oppfølging av TEACH-VIP Alkohol og vold (500 000), Landsdekkende kontakttelefonen for eldre utsatt for vold (1 000 000), Sinnemestringsprogrammet (1 250 000) og Kompetanseheving i overgrepsmottak (2 000 000).

De hadde ca 2,12 årsverk til 1 189 500 kr som arbeider med vold og traumer, inkludert selvmordsforebygging. Helsedirektoratet uttaler at «2 av disse årsverkene arbeider med vold og traumer, inkludert selvmordsforebygging. Det er vanskelig å anslå presist hvor stor andel som går til arbeid med vold i nære relasjoner, da grenseovergangene er flytende mellom arbeidsområdene. Dette inkluderer ikke sosiale utgifter.»

Samlete utgifter for Helsedirektoratet på denne posten er **7,4 millioner kroner**.

8.3 Kunnskapsdepartementet

Kunnskapsdepartementet hadde 3 personer med 5 prosent, 3 prosent og 3 prosent stilling knyttet til vold i nære relasjoner. Det tilsvarer **92 000** i 2010.

8.4 Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har gitt en rekke tilskudd som er regnet med i punktene over. Det gjelder tilskudd til barnehusene, kriseopplæring i RVTS Øst, Alarmtelefon for barn og NKVTS og RVTSene.

I tillegg har BLD brukt midler på tiltak i handlingsplanen Vendepunkt som ikke er fanget opp andre steder i vår rapport:¹ Tiltaket Barn som lever med vold i familier har fått 947 890 kroner, forebyggende arbeid mot vold i nære relasjoner rettet mot nyankomne innvandrere er tildelt 750 000 kroner. Til Landsdekkende tilbud til voldsutøvere er det bevilget 1 135 000 kroner. BLD rapporterer om seks årsverk knyttet til vold i nær relasjon i 2010, kostnad 5 052 000 kroner.

Samlet ressurskostnad er **7,9 millioner kroner**.

8.5 Barne-, Ungdoms- og Familiedirektoratet (Bufdir)

Bufdir har gitt en rekke tilskudd som er regnet med tidligere i rapporten. Det gjelder tilskudd til krisesenter, incest- og voldtektssenter, landsdekkende telefon for incest- og seksuelle overgrep, tilskudd til Felleskap mot seksuelle overgrep og tilskudd til RVTS Sør.

I tillegg har Bufdir brukt midler på tiltak 44 i Vendepunkt (1 000 000), Tilskudd til tiltak i regi av frivillige organisasjoner - vold i nære relasjoner (690 000). Bufdir bidro også til statistikkutvikling for krisesenter og incestsenter mv (1 410 000). Lønnskostnader utgjorde 2 797 000 kroner.

Samlet ressurskostnad er **5,9 millioner kroner**.

8.6 Justisdepartementet

Justisdepartementet har gitt en rekke tilskudd som er regnet med tidligere i rapporten. Det gjelder tilskudd til NKVTS, ATV, forskning om vold (Daphne) og støtte til Felleskap mot seksuelle overgrep.

I tillegg har Justisdepartementet brukt midler på Stimuleringsmidler for tiltak 22 og 23 i Vendepunkt (120 000), undersøkelse av seksuelle overgripere (400 000), diverse oppfølging Vendepunkt (200 000). Det ble også gitt midler til Samarbeidsprosjekt Bredtveit fengsel og Oslo krisesenter (500 000) og Omfangsundersøkelse vold i nære relasjoner (1 000 000). Lønnskostnader beløper seg til 2 hele stillinger i Politiavdelingen (1 684 000) og 1 stilling fordelt på øvrige avdelinger (842 000).

Samlet ressurskostnad til disse postene er **4,7 millioner kroner**.

¹ Vendepunkt er beskrevet her:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/tema/kriminalitetsbekjempelse/vold-i-naere-relasjoner/vendepunkt.html?id=493762>

9. Skattekostnader

Metode: Offentlige utgifter multiplisert med skattefinansieringsfaktor

Skattekostnader innføres i samfunnsøkonomiske analyser for å ta hensyn til at skatter fører til samfunnsøkonomisk uheldig skattetilpasning. Skattetilpasning krever ressurser og bidrar til at skatteyternes økonomiske disposisjoner blir annerledes enn de ellers hadde vært.

Kostnaden knyttet til dette er selvsagt vanskelig å beregne, men på grunnlag av økonomiske modellstudier er det i norsk samfunnsøkonomisk praksis innarbeidet en skattefinansieringskostnad på 20 prosent av utlegget over offentlige budsjetter. Denne praksisen er nylig stadfestet av et offentlig utvalg, NOU (2012). Vi bruker tallet 20 prosent i vår beregning.

Hva er så utleggene over offentlige budsjetter? På grunnlag av tallene gjennomgått ovenfor, er utleggene over offentlige budsjetter omtrent 1,8 milliarder kroner (punkttestimat). 20 prosent av dette er 370 millioner. Usikkerheten i de offentlige utgiftene må gjenspeiles i skattekostnaden. Dermed får vi at skattekostnaden er **310-430 millioner kroner, med 370 millioner som punktanslag.**

Trinn 2: Opplevde og observerte kostnader

Hvordan voldsofre opplever skadevirkningene av volden de har vært utsatt for, gir også et viktig inntak til forståelse av konsekvenser, herunder samfunnsmessige kostnader av volden. Noen kostnader kan ikke så lett måles, tallfestes og omsettes i kronebeløp. Samtidig er det viktig å få bredest mulig innblikk i konsekvenser slik enkeltindivider opplever dem. Gjennom dette kan man få et inntak til samfunnsøkonomiske kostnader.

I undersøkelsens trinn 2 illustreres kostnader for den enkelte, for familie og for samfunnet knyttet til *de opplevde skadevirkningene* av vold i nære relasjoner. Dette gjøres dels med utgangspunkt i et antall historier om livet etter å ha opplevd vold i nære relasjoner, og dels med utgangspunkt i erfaringer formidlet av ansatte og hjelpere i førstelinjen som bistår voldsutsatte.

Denne delen av undersøkelsen har som siktemål å få kunnskap på individnivå om voldsomfang og voldsformer, og konsekvenser for voldsofrenes liv og livskvalitet. Vi har gjennomført intervjuer av kvinner som har vært voldsutsatt og med ansatte i førstelinjen hvor man kommer i nær kontakt med voldsutsatte, på krisesenter og i politiet.

Voldsutsattes historier er hentet fra noen brukere av krisesentre. Derfor er det grunn til å tro at de gir uttrykk for konsekvenser blant mennesker utsatt for alvorlig vold. Historiene beskriver blant annet karriere i arbeidslivet, konsekvenser for barn osv. Hver historie er unik, men samlet sett gir historiene et uttrykk for hvordan skadevirkningene av vold i nære relasjoner gir store konsekvenser.

Supplert med litteratur og informasjon fra undersøkelser forsøker vi i dette trinnet å identifisere kostnadskategorier og velferdstap som ikke synliggjøres gjennom offentlige budsjetter. I undersøkelsens trinn 3 tar vi disse kostnadene inn i en samfunnsøkonomisk analyse.

10. Individets kostnader

10.1 Datatilfang: utvalg og intervjuer

Det ble i utgangspunktet tatt sikte på å foreta kvalitative intervjuer av inntil 20 personer, men med forbehold om antallet vil kunne justeres noe underveis i prosessen. Dette var avhengig av i hvilken grad vi fikk tilgang til informasjon, og når et datasett synes å være mettet.

Etter å ha gjennomført intervjuer med i alt 11 personer ble denne delen av undersøkelsen avsluttet. Dette var begrunnet i flere forhold. Først og fremst var det vanskelig å få kontakt. Deretter var det i flere tilfeller vanskelig å gjøre avtale om intervju. Vi fikk likevel gjennomført et tilstrekkelig antall intervjuer, herunder både av voldsutsatte etnisk norske kvinner og kvinner med annen etnisk opprinnelse og av ansatte i førstelinjen (inkludert politi). Av hensyn til våre informanternes sikkerhet, og deres behov for anonymitet og konfidensialitet, blir utvalget ikke nærmere beskrevet. Den informasjonen vi har samlet, anser vi imidlertid å være tilstrekkelig for dette prosjektets målsettinger.

Intervjuene vi gjennomførte med så vel voldsutsatte som ansatte var bygget opp på bakgrunn av en semistrukturert samtale-/intervjuguide. Guiden var sentrert rundt noen hovedtemaer, herunder type vold, varighet på volden, konsekvenser for voldsoffer - og for familien, samt vurderinger av og anslag på kostnader og typer av kostnader. Intervjuguidene inneholdt kun åpne svaralternativer. På denne måten ble det åpnet for at intervjupersonene kunne fortelle så mye eller lite de ønsket om de aktuelle temaene. Samtidig sikret bruk av intervjuguide at alle temaer vi ønsket å belyse ble tatt opp og berørt i samtlige intervjuer. I alle intervjusituasjonene med unntak av ett, var to forskere til stede, slik at den ene førte ordet og den andre tok løpende notater. Referatgrunnlaget fra samtalen utgjorde datakilden i denne delen av prosjektet. Dette opplegget har tidligere vært anvendt med godt resultat av Sverdrup (2007) i forbindelse med intervjuing av psykiatriske pasienter, og det fungerte svært tilfredsstillende også nå.

Intervjuene ble skrevet ut og satt i kontekst umiddelbart etter intervjusituasjonen, og deretter samlet til en helhet. Det ble ikke gjort lydopptak av intervjuene.

I det følgende presenterer vi først resultater av voldsutsattes historier, og deretter de ansatte i førstelinjen.

10.2 Voldsutsattes historier – samlet i én historie

Det viste seg ganske raskt at det var mange fellestrekk ved historiene til voldsutsatte som vi fikk innblikk i. Vi har derfor valgt å presentere dem som én samlet historie – eller som ett case. Også dette gjøres for å skjule spor etter enkeltindivider, selv om dette er en uvanlig måte å presentere kvalitative data på.

Likevel er det historiene til mange kvinner som ligger sammenvevd i den valgte presentasjonsformen. Tendensene i de livene vi har fått innblikk i peker alle i

samme retning, selv om de ikke er identiske. Men i denne sammenheng er det tendensene og mønstrene opp i mot en kostnadsside som er i fokus. Her finner vi en rekke fellestrekk ved historiene vi har fått høre, og også dette gjør at vi presenterer dem som en helhet.

Caset skrives i jeg-form i den hensikt å gi historien under et eget liv. Caset er også forsøkt vinklet opp mot kostnader, enten de kommer til uttrykk som følelsesmessige belastninger, som føringer på valgmuligheter i eget liv, eller for andre familiemedlemmer, spesielt barn, eller som økonomiske konsekvenser. Det omhandler dessuten en rekke temaer som har vært typiske i de intervjuer vi har foretatt.

10.2.1 Caset – den sammenvevde historien

Vi var unge

Vi traff hverandre i slutten av tenårene. Han framsto som den flotteste og kjekkeste mann jeg har møtt. Han var høflig og dannet, og han viste meg en helt spesiell form for interesse. Han vartet meg opp og behandlet meg som jeg skulle være en dronning. Vi ble raskt et par, og vi giftet oss tidlig. Jeg følte meg svært heldig som hadde truffet en så flott mann. I ettertid tror jeg at jeg også ble sjarmert av en slags usikkerhet eller sårbarhet som han utstrålte, og et spesielt uttrykk han hadde i øynene, og at dette førte til at jeg fikk vekket et behov i meg selv for å ta vare på ham. Men så gikk det ikke sånn da.

Gradvis endring

Sakte, men sikkert endret han seg nemlig fra å være den flotte, oppvartende karen til å bli mistenksom og sjalu, og etter hvert en svært voldelig mann. Sider jeg til å begynne med hadde bagatellisert, ble etter hvert store og problematiske. I ettertid kan jeg se at volden kom krypende med en gang sjarmoffensiven var over. Drypp for drypp til å begynne med, i form av sjalusi og mistenksomhet, så kom det første slaget, men han angret seg så veldig og virket oppriktig lei seg over hva han hadde gjort – og han lovet at han aldri skulle gjøre det igjen. Og jeg trodde på ham. Hvorfor skulle jeg ikke det? Vi var jo glad i hverandre – og alle kan jo bli sinte innimellom? Men så kom det et slag til, det kom flere slag og mistroen hans økte og truslene tiltok. Slagene økte i styrke og hyppighet. Jeg kunne plutselig og uten forvarsel få en ørefik, eller et spark eller en knyttneve midt i ansiktet.

Jeg var utsatt for grov vold over svært mange år, med ribbensbrudd og sykehusinnleggelse og en rekke større og mindre synlige skader. Likevel tror jeg de usynlige skadene, de arrene jeg har fått i sjelen og i følelseslivet mitt og den angsten jeg stadig lever i, er verre enn de synlige skadene.

Kontrasten var stor mellom hjemme og ute, for utad var han en så sosial og godt likt mann, og ingen kunne tro at han oppførte seg slik han gjorde mot meg. Det var det da heller ingen som gjorde – lenge.

Barna våre og reaksjonene deres

Etter hvert fikk vi barn, og etter som de ble større og jeg var på foreldremøter så måtte jeg alltid komme presis hjem. Hvis jeg ikke gjorde det ble jeg konfrontert med at jeg var utro – en hore. Ungene ble stadig vekk spurt om hvem jeg snakket med.

Sjalusien hans var omfattende, og kontrollbehovene likeså. Trusler om at han skulle drepe meg begynte å komme, og juling og slag kom tett. Gjenstander ble kastet i veggen, - og gradvis var huset ganske strippet for pynteting og blomsterpotter og annet som var lett å gripe etter å kaste i veggen - eller på meg. Vi hadde ikke speil for de var knust.

Oppi dette levde barna våre. De hadde det ikke lett, de heller. Delvis prøvde de å skjerme meg – etter at de ble store nok til å skjønne hva som foregikk, - og delvis måtte de skjerme seg selv også. Det var ikke bare jeg som fikk meg slag og ørefiker.

Barna ble selvfølgelig veldig påvirket av den dårlige situasjonen i heimen. De fikk problemer med å følge med i skolearbeidet, og de fikk dårlige karakterer på skolen. De ville aldri ha med venner hjem av redsel for at det skulle oppstå problematiske situasjoner mens vennene var der. De kunne ikke vite når det begynte å storme, og de ville ikke vise fram til vennene sine hvordan vi hadde det. Så det var bedre for dem å trekke seg unna, og ikke ha med noen hjem. Og dermed hadde de nesten ikke venner i det hele tatt.

Men i lengden ble jo dette en kostnad. Det ble det også på andre måter. Søvnløshet og nattevåking for å følge med på det som skjedde hjemme. Det førte til konsentrasjonsvansker på skolen – og det igjen førte til dårlige karakterer. En vond sirkel som vi måtte ha hjelp av skolepsykolog og helsesøster for å forsøke å bryte.

Et av barna utviklet psykiske problemer og måtte ha psykologisk hjelp over mange år. Helsetjenesten og psykolog ble koblet inn – for henne ble mobbing et problem for hun trakk seg hele tiden unna alt som foregikk, og det ble jo lagt merke til av de andre i klassen. Dessuten hadde hun sin egen angst for det som foregikk i heimen. Hun sliter fortsatt, langt opp i tenårene, og vil sikkert gjøre det alltid på en eller annen måte, selv om det går bedre akkurat nå.

Jeg prøvde å skjerme barna, men det var ikke mulig når jeg ikke engang klarte å skjerme meg selv. Man lever ikke uberørt i en voldelig familiesituasjon.

Jobb og arbeidsplass: et fristed

Jeg hadde en jobb og et sted å gå til. Jobben min var et fristed – truslene hans kom ikke når jeg var på jobben. Men han kunne ofte stå utenfor å vente på meg når jeg skulle hjem. På den måten ville han hindre meg i å snakke med andre eller bli med dem ut etter endt arbeidstid.

Jeg valgte å holde volden skjult på jobben, selv om jeg av og til måtte lyve bort synlige blå merker etter slagene jeg fikk. En gang måtte jeg også si at jeg hadde falt

i trappen, for da var ryggen min så ødelagt etter at han hadde dyttet meg ned at jeg måtte opereres. En annen gang ble jeg innlagt på sykehus etter en tilsvarende episode i trappen. Da ble det lange opphold med sykemelding.

Ellers prøvde jeg å unngå å være sykemeldt, det var nemlig ingen løsning å være hjemme – det var faktisk mye verre. Da var det bare oss to – og ingen jeg kunne snakke med om andre ting. Hvis jeg tok meg en dusj måtte jeg stå til rette for hvorfor jeg dusjet, - og hvem jeg skulle pynte meg for nå. Da vocket han på meg så jeg ikke kunne gå ut av huset. Trusler og mistro var daglig kost.

Men likevel klarte jeg ikke jobbe i perioder. Og utdannelsen min ble utsatt i mange år. Så sann sett ligger jeg langt etter andre som lever i mer fredelige forhold enn det jeg har gjort. Jeg måtte utsette utdannelsen min til jeg var ute av forholdet – mange år på ettertid i forhold til andre som tar utdanning etter endte skolegang. Mye har blitt satt på vent. Men jeg har sakte begynt å fungere – både i jobb-sammenheng og utdannelsessammenheng – etter at jeg klarte å komme meg vekk. Lønnen jeg får nå, er høyere enn da jeg var ufaglært. Dette med utsatt utdanning er vel også en kostnad – for jeg har tjent mindre over alle år enn jeg ville gjort hvis jeg hadde hatt en annen tilværelse?

En sterk kvinne

Jeg er egentlig en sterk kvinne. Jeg tror på mange måter det har provosert han. Og jeg har kjempet hele tiden for å bevise at jeg er sterk. Først skulle jeg være sterk og ikke vise at noe var galt hjemme. Så skulle jeg være sterk og holde meg oppe for min egen del. Så måtte jeg klare å fortsette å være sterk for ungenes del. Og jeg måtte være sterk så foreldre og venner ikke skulle se og skjønne hva som pågikk hjemme hos oss.

Jeg tenkte hele tiden at hvis jeg slipper litt følelser til, da faller jeg sammen. Det ble viktig å holde maska – å være lojal. Jeg tenkte at jeg må klare å ordne opp i dette selv – at jeg som ser på meg selv som ressurssterk må holde fasaden. Når man er voksen skal man jo kunne stå på egne bein og ta vare på seg selv. Og jeg orket egentlig ikke å være til byrde for noen. Så jeg prøvde å holde fasaden utad. Men etter hvert hadde vi ingen venner mer, og familien holdt vi på avstand. Volden fikk dermed anledning til å fortsette i skjul for omverdenen.

Dessuten kom jeg fra en familie som forventet at jeg skulle stille opp for mannen min, og gjøre som han sa. Derfor var det ikke heller noen støtte og hjelp å få fra familien.

Rus og avhengighet

Mannen min hadde forresten vokst opp i en familie med vold, - faren hans slo moren hans og han selv og søsknene hans. Dette var livet han kjente og reaksjonsmønstre han hadde levd med alltid. Jeg kunne av og til få innblikk i hans egen traumatiske historie, og visste at han var blitt slått som barn.

Mange av voldsepisodene i forholdet vårt var knyttet til rus, men det tok lang tid før jeg skjønnte at han ruset seg. Jeg fant etter hvert ut at han røkte hasj og brukte

amfetamin. Jeg tror dette er et fellestrekk ved mange voldsmenn, - i tillegg til at de ikke har egne venner og et lite nettverk. De har antakelig et ganske lavt selvbylde også – og bruker makt over kvinnene sine for å føle at de er verdt noe? Tenk på hva det koster samfunnet å ha menn og fedre i fengsel for rus og avhengighet og vold!

Alt var min skyld

Det tok lang tid for meg å plassere ansvaret for volden der det hørte hjemme, nemlig hos han. Gjennom alle årene volden pågikk fikk jeg høre at alt det som var galt hjemme hos oss, var min skyld. Etter hvert begynte jeg å tro på dette selv også. Han ble sint fordi han mente jeg provoserte han og oppførte meg dårlig. Det var egentlig noe ved meg og min oppførsel som provoserte han så fælt at det var jeg som utløste volden. Det var han som var offeret. Jeg var den skyldige.

Gradvis ble jeg engstelig over å gjøre noe feil, men problemet var at jeg aldri kunne vite når jeg hadde gjort noe feil, eller når noe var riktig. Ofte var det bagateller som gjorde at han ble rasende. Og slag og spark kom hele tiden – for alt var feil uansett.

Alle som er slått har et håp om å få trøst. Og da tar man i mot hva som helst når man er psykisk nedbrutt. Så hvis jeg fikk en øm og strykende hånd over kinnet han nettopp hadde slått, så var det som om han tilga meg for at jeg hadde provosert han til å gi meg en fik. For det ble etter hvert veldig klart for meg at alt sammen var min skyld, og at jeg fortjente alle slagene. Det har tatt mange år med terapi etterpå å forstå at det ikke var slik.

Ut av forholdet

Så prøvde jeg etter hvert å komme meg ut av forholdet. Jeg forsøkte å stikke av, og jeg var hos en venninne av og til. Jeg kunne ikke gjøre dette lenge av gangen av hensyn til barna. Men det var ikke lett, for mannen min fant ut hvor jeg var, og han fortsatte å true meg. Han kunne stå på gaten utenfor huset til venninnen der jeg søkte tilflukt, og passe meg opp hvis jeg gikk ut. Eller rett og slett bare stå der i timevis. Jeg ble veldig redd og engstelig av det.

Så søkte jeg endelig hjelp

Etter mange år ble det etter hvert for mye for meg, og jeg innså omsider at jeg måtte søke hjelp, få hjelp til å løse problemet, få hjelp til å forstå at dette ikke er min skyld, og til å komme meg ut av dette forholdet. Dermed endte jeg på krisesenteret første gang. Siden har jeg vært her mange ganger i kortere eller lengre perioder.

Første gangen jeg reiste på krisesenter så jeg ingen annen mulighet enn å flytte tilbake til vårt felles hjem. Så jeg gjorde det etter kort tid. Jeg har liksom alltid villet tro på det gode i menneske, og jeg tenkte at vi sikkert klarte å ordne opp i problemene likevel. Men det gikk jo ikke sånn. Og dessuten var det vanskelig å flytte – både fra hjemmet vårt og fra stedet vi bodde – og bryte opp helt. Jeg var veldig usikker på hvordan jeg skulle klare det økonomisk. Det hadde så store konsekvenser å flytte. Men jeg gjorde det heldigvis etter en tid. Og jeg tror at det har enda større konsekvenser å flytte på skjermet adresse – med nytt navn. Da vil

man jo miste det man har igjen av familie og venner – og hvordan skal man klare det? Det er kostnader på veldig mange måter å gjøre sånt, - men for mange er det enda større kostnader å ikke gjøre det - noen blir jo drept – det er livsfarlig å leve i sånne forhold.

Jeg fikk etter hvert hjelp til å søke skilsmisse, og til ny bolig. Og jeg fikk hjelp til å anmelde voldsforholdene. Både krisesenter, advokater, politi og domstolen var inne i bildet, og det han hadde gjort var så ille at han faktisk havnet i fengsel – ganske lenge til og med. Dette er jo også en kostnadsside ved vold – at menn havner i fengsel. Og da har det jo vært rettssak på forhånd. Dette koster også samfunnet mange penger.

Bruk av en rekke hjelpeinstanser

Jeg har benyttet meg av en rekke hjelpeinstanser siden jeg kom til krisesenteret første gangen. Jeg har jo vært i jobb mesteparten av tiden jeg var gift med min voldelige eksmann, men jeg har innimellom måtte sykmelde meg.

Jeg prøvde å holde det gående på jobb, for jeg syntes det var flaut å bli sykmeldt – og jobben var jo dessuten fristedet mitt. Jeg har tatt ut ferie eller søkt om å få fri uten lønn isteden for sykmelding. En lege sa at hun ville be arbeidsgiver søke fritak for arbeidsgiverperioden, og da fikk jeg en periode med fritak fra jobben uten at det kostet arbeidsgiver noe, men for meg var dette en stor personlig kostnad. Jeg vegret meg for sykemelding for ikke å påføre arbeidsgiver noen kostnad på grunn av meg, - jeg ville heller ta kostnaden selv. Og det er jo ikke riktig, egentlig?

Jeg skulle ønske det var en spesiell kode legene kunne benytte når de skal sykmelde noen for vold, slik at sånt fritak går automatisk. Det ville gjort det så mye lettere for alle – og særlig for de som er voldsutsatt for da slipper de alle spørsmålene og forklaringene til nye folk hele tiden. Nå er det sånn at fastlegen må bruke en time, og NAV og arbeidsgiver må fylle ut papirer.

Jeg orker ikke høre bebreidelser fra folk om hvor dum jeg har vært som har vært i et forhold hvor jeg har fått juling hele tiden – og spørsmålene om hvorfor jeg ikke har gått. Jeg orker ikke heller å høre at han sier til barna våre at det er min skyld at han ble satt i fengsel eller at han mistet jobben sin. For meg har det vært flere år med behandling hos psykolog for å hjelpe meg til å plassere ansvar der det skal være – og ut av den vonde forståelsen om at alt er min skyld.

Hjelpeapparatet har vært litt forskjellig i forhold til hva slags hjelp jeg har fått. På krisesenteret fikk jeg komme inn fort, og jeg bodde der lenge til sammen – og jeg var der mange ganger. De hjalp meg med psykologhjelp – jeg gikk der lenge.

Men når jeg trengte psykolog utover dette, så var det ikke så lett. Jeg måtte betale egenandel, og jeg sendte søknader til psykologer med avtale med kommunen, men ingen hadde kapasitet. Det tok to år å få time. Men jeg hadde akutt behov, og kunne ikke vente så lenge. Heldigvis har jeg venner som ordnet privat psykolog for meg, men det koster 1000 kroner timen – som jeg må betale selv. På en måte kan man si

jeg har flaks som har venner som fanget meg opp, men det er penger som må betales og det er vanskelig over tid. Det er store kostnader, faktisk.

Jeg kan aldri gå ute alene. Derfor fikk jeg voldsalarm. Jeg må alltid vite at jeg har en fluktmulighet – ut av et hvilket som helst lokale jeg er i. Jeg er konstant redd for at han skal dukke opp. Voldsalarm gis for 3 måneder av gangen, og må begrunnes ved hver fornyelse. Når man lever i en trusselsituasjon oppleves det tungt å stadig måtte redegjøre for sin situasjon og begrunne behovet for voldsalarm. Voldsalarmen gir jo heller ikke nødvendigvis noen absolutt trygghet, men en del situasjoner blir i det minste registrert og stoppet før de går for langt. Etter hvert orket jeg ikke gå gjennom flere forklaringer og prosesser for å få beholde voldsalarmen og lever nå uten.

Krisesenteret hjalp meg med advokat, så jeg kunne få søkt skilsmisse. Det var et stort skritt å ta. Men han lar meg ikke være i fred selv om vi har vært skilt lenge, og selv om han har besøksforbud og ikke lov til å nærme seg meg.

Jeg hadde voldsalarm fordi jeg fikk tett i tett med drapstrusler. Noen ganger får han andre til å komme med trusler til meg, - da går det liksom ikke på han. I tillegg kaster han stein på vinduet mitt, han har til og med brutt seg inn der jeg bor nå og gjort hærverk i leiligheten.

Jeg synes ikke politiet er så hjelpsomme som jeg mener de burde være. En gang fikk jeg beskjed om at jeg ikke kunne anmelde forholdet på en søndag – for da tar de ikke i mot anmeldelser. En annen gang fikk jeg beskjed om at jeg ikke burde anmelde han for det fæle han hadde gjort mot meg, for da ville han sannsynligvis bli enda verre. En annen gang sa de da jeg kom; Men er du her nå igjen?! Jeg følte ikke det som noen hjelp, akkurat. Så hva gjør man da?

Underrapportering

Jeg tror det er en stor underrapportering av vold i hjemmet, spesielt når politiet ikke anbefaler å gå til anmeldelse. De sier man heller bør flytte. Det har jeg prøvd, men det har ikke vært enkelt for verken meg eller barna – å komme tomhendt og nærmest historieløs til et nytt sted.

Jeg tror også det er en stor underrapportering til barnevernet og helsevesenet fordi man føler seg så liten og at det er vanskelig å bli trodd – og man har ofte ikke overskudd til annet enn å tenke at man skal komme seg gjennom den neste timen.

Første gang jeg anmeldte, tidlig i samlivet, trakk jeg saken. Det kom nemlig så sterke drapstrusler fra eksen at jeg ikke turde opprettholde anmeldelsen. Dermed ble det ikke tatt ut tiltale.

Involverte instanser

Gjennom de årene den grove volden har pågått har jeg hatt kontakt med en rekke instanser – og alle steder mange ganger.

Jeg har vært hos barnevernsvakten og hos barnevernet for å få hjelp. Jeg har vært hos politiet, jeg har vært på legevakta og hos fastlegen, jeg har brukt advokat og psykolog, fysioterapeut og kiropraktor. Jeg har måttet ha tannbehandling. Jeg har ligget på sykehus flere ganger fordi jeg ble skambanket eller kastet ned trappen. Jeg har måttet koble inn både barnehage og skole i ekstraordinære tiltak for barna. Jeg har vært hos NAV. Jeg har vært sykmeldt, selv om det har vært i mindre omfang enn jeg egentlig burde. Jeg har hatt løpende kontakt med bidragsfogden, - for han betaler ikke barnebidrag. Jeg har hatt voldsalarm. Jeg har måttet utsette utdannelsen og skolegangen min. Jeg har gått til rettssak. Jeg har måttet flytte - og ta barna ut av skole og barnehage og inn i nye sammenhenger. Jeg har måttet ta lån til ny bolig. Jeg har hatt en mengde møter med banken. Jeg har hemmelig telefonnummer - og har bodd på skjermert adresse. Jeg har hatt store utlegg til å reparere materiell skader han har forvoldt - også i min nye bolig - etter at vi ble skilt.

Barna mine har lidd i mange år - og de har tapt masse livskvalitet og barnetid, og måtte gå til behandling for skader de har fått av livet med en voldelig far.

Lønna strekker ikke til - det er masse ekstrakostnader. I seg selv kan de være små, som for eksempel til en taxi hvis jeg oppdager at han følger etter meg. Ny dør og nye vinduer, for han har knust og ødelagt både ytterdør og vinduer. Over år blir sånne summer samlet sett ganske store.

Og hvis man summerer opp hvor mange instanser som har vært koblet inn, og brukt ressurser bare ved min sak, - så finner man at det er minst 20 ulike instanser. Jeg tror nemlig mer enn 20 instanser er og har vært involvert i livet mitt for å hjelpe meg som voldsutsatt. Hvilken kostnad er dette - bare for meg? Og hva blir den da til sammen for alle som har det på samme måten?

Og for han - og alle de andre - som utøver volden er det også mange som har vært involvert etter hvert, - både politi, advokat, bidragsfogd, kriminalomsorgen - for eksempel. Hvilken kostnad er dette?

Og barna - de har hatt så store tap av goder og trygghet gjennom hele oppveksten sin. Hvordan kan man måle sånt?

For meg er det viktig å vite at jeg kan dra til krisesenteret - og at jeg ikke bruker opp vennene mine - for de trenger jeg etterpå. Vi som har det sånn som dette, opplever at det aldri tar slutt - selv ikke etter at vi er blitt skilt - vi lever i en verden der det handler om å overleve fra den ene dagen til den neste. Jeg opplever til og med innimellom at jeg ikke husker ting som har skjedd - fordi det er for mye - så jeg blokkerer ting. Og hva slags liv er egentlig dette?

Tverretatlig samarbeid

Jeg mener de etatene som er involvert i saker der vold inngår må jobbe sammen - jeg mener også at fravær av og mangel på samarbeid mellom etatene er en kostnad.

Nå er det sånn at man må gå til mange etater/personer i mange år, man er en kasteball som belaster mange, men ingenting løses. Man får beskjed om å kontakte barnevern, barnevern sender deg videre til krisesenteret, krisesenter sender deg til politi og barnevern – men utredninger er ingen løsning.

Man får råd fra politiet om å flytte, etablere seg på nytt – men man klarer ikke løse alt dette på egen hånd, og særlig ikke når man alene skal forholde seg til all verdens etater som ikke samarbeider. De burde samarbeide, og de burde legge til rette for at vi som er voldsutsatt også får voldsoffererstatning, og at også dette gjøres enklere enn det er i dag.

Jeg mener dessuten det er viktig å opplyse folk, og å snakke mer åpent om vold fordi jeg tror det er vanligere enn mange liker å tenke på.

Jeg tror også at gode, konkrete tiltak vil gi samfunnsmessige gevinster som kanskje kan hjelpe til å veie opp noe for de samfunnsøkonomiske kostnadene alt det jeg – som enkeltperson – har vært utsatt for, og som sikkert blir et stort beløp hvis man vet det egentlige omfanget av dette i hele samfunnet.

Jeg tror at vold i nære relasjoner ligger til grunn for kriminalitet, mishandling, og deretter for videre vold – og at man derfor ikke klarer å følge opp ungene – og kanskje begynner man å drikke eller ruse seg på grunn av alt dette. Ringvirkningene er store.

Og jeg tror at mange i dette samfunnet, både i politiet og rettsvesen, i politikk og hjelpeapparat har skylapper for det som skjer med norske sterke ressurssterke kvinner.

Oppsummering

Her slutter vi historien om de voldsutsatte kvinnene og det de har opplevd i forhold som har vært dominert av årelang vold av til dels svært grov karakter. Den samlede, sammensatte casehistorien fra voldsutsatte kvinner kunne vært framstilt betydelig mer detaljert. Vi har valgt å ikke gjøre det av hensyn til intervjupersonene. Imidlertid er hovedpoengene og de mest sentrale elementene presentert.

Kvinnen i den sammenvevde historien har tross alt klart seg rimelig bra. Hun har kommet seg ut av forholdet, fått seg utdanning og kommet i arbeid, dog med noen avbrudd som følge av voldspåførte sykemeldinger. Blant de vi har snakket med finner vi også kvinner som har nok med å mestre hverdagen med de skader som er påført, og som derfor ikke er i stand til å arbeide. Vi har også møtt en kvinne på vei til yrkeslivet etter å ha vært i et forhold der hun ikke fikk lov å arbeide. Hun er i gang med utdanning og er optimistisk med tanke på å stå utdanningsløpet ut, og komme seg i arbeid, tross de skadene (fysisk og psykisk) hun tar med seg. Hun lever med et trusselbilde der hun opplever en reell risiko for å bli "tatt", dvs drept eller lemlestet. Samtlige av de vi har snakket med oppgir et høyere bruk av helsetjenester, private og offentlige, enn det som gjelder for gjennomsnittet av befolkningene. Vår svært begrensede utvalg bekrefter dermed langt på vei Kurz

(1989) og Jonassen (2007) (jf kapittel 2). Vi får også fått bekreftet funnene fra norske og internasjonale undersøkelser som viser tap av arbeidsevne og arbeidslivstilknytning, økt sannsynlighet for uførhet, sykemeldinger, og redusert livskvalitet. Dette bekreftes både fra de voldsrammede vi har snakket med, og fra observasjoner som er gjort fra ulike steder i hjelpeapparatet.

I lys av det vi fokuserer i dette prosjektet, nemlig samfunnsøkonomiske konsekvenser av vold i nære relasjoner, ser vi gjennom historien vi har fortalt at vold i nære relasjoner har omfattende kostnader for enkeltpersoner. Når grov vold skjer i nære relasjoner blir etter hvert en rekke instanser involvert. Samtlige bruker tid og ressurser uavhengig av hverandre. Samtlige kommer inn i reparasjonsfasen. Samtlige er trolig også involvert i svært mange familiers historie.

Gjennomgående er det også slik at selv om kvinner forteller om utstrakt grad av fysisk vold, så påpeker de også at psykisk vold er en viktig del av volden, og at denne i mindre grad er målbar i form av økonomiske konsekvenser målt i utgifter. Like fullt bidrar den til en dårlig livskvalitet hos dem det gjelder, og også nedsatt arbeids- og omsorgsevne for en kortere eller lengre periode.

10.3 Ansatte i førstelinjen

Ansatte i førstelinjen kommer i nær kontakt med voldsutsatte, på krisesenter og i politiet. Vi har intervjuet noen sentrale nøkkelpersoner som har erfaring fra krisesenter, både i stillinger fra ledelse og ansatte, samt fra politiet. Temaene i intervjuene har omhandlet typer av vold, voldsrelasjoner, vold mot minoritetskvinner, vold mot etnisk norske kvinner og vold mot barn, samt reaksjoner på og kostnader forbundet med vold.

Typer av vold

Vold i nære relasjoner omhandler et bredt spekter med vold. De fleste som oppsøker krisesenteret har vært utsatt for vold av ulike former og styrkegrader, trusler og frihetsberøvelse, og vanligvis i flere år før de oppsøker hjelp. 1/3 av de som bor på krisesenteret har vært utsatt for vold i 5 år eller mer.

I forhold der barn er involvert observeres det at både mødre og barn bruker et sett med strategier for å beskytte seg selv, og andre familiemedlemmer. I noen tilfeller forsøker mødre å rette volden mot seg selv for å beskytte barna, i andre tilfeller observeres det at barn benytter seg av ulike strategier for å beskytte mor. Barns strategier er beskrevet i Øverlien 2012. Intervjuene bekrefter funnene i denne undersøkelsen. Flere viser også til at barns opplevelser og reaksjoner på vold mot mor kan være ødeleggende selv om barna selv ikke utsettes for direkte vold. Dette bekreftes blant annet i en svensk rapport som viser at stressreaksjoner hos barn som astma, vondt i magen, søvnforstyrrelser, hodeverk og spiseforstyrrelser, også rammer barn som er vitne til vold (Socialstyrelsen, 2005). Observasjoner fra uttrykkninger og mottaksapparatet bekrefter at barn som kun hører gråt, krangel og støy knyttet til voldsutøvelse rammes, selv i tilfeller der de ikke nødvendigvis er

øyevitner til voldsutøvelsen. De observerte voldsmønstrene og observasjonene som formidles samsvarer med funn fra litteraturen (jf. Kapittel 2).

Vi ser noen skillelinjer mellom vold utøvd mot minoritetskvinner og etnisk norske kvinner. Blant minoritetsgrupper kan det se ut som frihetsberøvelse og trusler er mer vanlig enn blant ulike norske miljøer. Kvinner, unge jenter og også unge gutter holdes hjemme og sendes gjerne til hjemlandet for "oppdragelse" dersom de blir "for norske". Tvangsekteskap – eller henting av en brud fra hjemlandet – kan brukes som virkemiddel for å få en ungdom på det som betraktes som rett kjøp, eller for å "rette opp" ungdommer som er blitt for vestlige. Det er eksempler på henting av koner i hjemlandet der mannen i utgangspunktet lever i et forhold. Kona blir da en form for slave – hun får ikke gå ut og får heller ikke ha kontakt med andre. Dumping (dvs at kone og eventuelt barn) bringes tilbake til hjemlandet og dumpes uten pass, penger etc. Damene som dumpes er fratatt all ære, har brakt skam over egen familie og svigerfamilie, og er derfor svært utsatt.

Det fortelles om menn som har brent opp kvinnenens pass, id-papirer, utdannelsesbevis, bankbøker, mv. For innvandrere vil det da ofte ta lang tid, med mange etater involvert for å bevise sin identitet, få nytt pass og deretter få utstedt bekreftelser på utdanning. Uten id, utdannelsesbevis og adresse, møter man utfordringer fra de enkleste tingene som å skaffe seg et telefonabonnement til de litt mer krevende tingene som å opprette en bankkonto, skaffe seg arbeidstillatelse, og deretter skaffe seg en jobb innenfor det man i utgangspunktet er kvalifisert til.

Det rapporteres om kvinner som ikke for lov å gå ut uten mannen, de får ikke lov å gå på foreldremøter, på helsestasjon med barna etc. Mennene tar kontroll over økonomien og kontantstøtten – barna får ikke gå i barnehage, lærer ikke norsk og isoleres. Disse kvinnene får ofte mange barn. I tillegg kan de være utsatt for fysisk vold eller trusler om vold – eller oppleve vold mot andre nære familiemedlemmer som en straff for deres adferd. Den fysiske volden har ingen grenser. Kveling, blå hals, pisking med slange, trakassering, trusler. Det er også eksempler på kvinner som har klippet av seg alt håret for å unngå å stadig ble slept etter håret i leiligheten. Volden i norske familier kan være like brutal som i minoritetsfamilier. Forskjellen er gjerne at flere kan være involvert i voldsutøvelsen og frihetsberøvelsen i enkelte minoritetsamfunn, der både egen familie og svigerfamilie kan være en del av volden.

Vold er en fellesnevner for alle kvinner som kommer til krisesenteret, men de etnisk norske kvinnene som kommer er likevel litt annerledes enn minoritetskvinnene. De kan ofte komme fra ressurssterke og økonomisk godt stilte familier, de kan ha høy utdanning, og de har ofte vært i voldelige relasjoner svært lenge. De norske kvinnene har ofte andre steder å flytte til for en periode, mens minoritetskvinner ofte ikke har noen andre alternativer enn krisesenter. Vold finnes i alle samfunnssjikt. Ingen av informantene vi har snakket med kan si om noen grupper er mer eller mindre representert. En av informantene har sitt virke i en storby i et område der minoritetsandelen er nær null, og har sin erfaring fra

norske forhold. Vold i nære relasjoner synes å foregå på tvers av etnisitet, utdannelsesnivå, inntektsnivå og sosiale klasser.

Voldsrelasjoner

Det er mange kategorier voldsrelasjoner. I noen tilfeller har kvinnen en viss kontroll – hun kan for eksempel kontrollere når voldsepisoder utløses. Flere sier at perioden etter en kraftig voldsutøvelse kan være rolig før det bygger seg opp. Angsten for volden er traumatiserende – ved å provosere fram voldsutøvelsen blir det et pusterom etterpå. Kvinner kan også provosere fram vold mot seg selv for å beskytte barna. I slike forhold er det vanskelig å få kvinnen til å anmelde mannen, hun påtar seg skylden og flytter også ofte tilbake til mannen etter et opphold på Krisesenteret. Dette gjelder særlig der det er barn med i bildet og barnevern/rettsapparat gir mannen rett til samvær med barna. I mange tilfeller flytter kvinnen tilbake igjen til mannen fordi dette i praksis er det eneste alternativet som gir muligheter til fortsatt samvær med barna. Det pekes spesielt på utfordringer på boligmarkedet som kan gjøre det svært vanskelig for kvinnen å finne en alternativ bolig for seg selv og barna innenfor rimelige geografiske grenser som gjør samvær med barna mulig. Mannen får da muligheter til å fortsatt utøve kontroll over mor og barn. Dette medfører gjerne en avvisning av barnevernet, eller at det etableres et bilde av situasjonen som gjør at barnevern og annet hjelpeapparat ikke ser noe grunnlag for videre oppfølging. I disse tilfeller synes det krevende å komme seg ut av voldsrelasjonen, noe den store andelen gjengangere på krisesentrene bekrefter.

Flere kvinner synes å bli i et voldsforhold fordi de da har en viss kontroll over når volden utløses og hvilken form den tar, de kan også rette den mot seg selv og dermed beskytte barna. Dersom de går ut av forholdet, mister de den lille kontrollen de har, og de mister muligheten til å beskytte barna. Det finnes mange eksempler der mannen får samværsrett på tross av at det er kjent for barnevern og rettsapparat at han er en voldsutøver. Det vises videre til at mange drap begås i løpet av det første året etter kvinnen har forlatt mannen, og det derfor kan oppleves som tryggere å kontrollere "voldssyklusen" enn å gå ut av forholdet uten kontroll for når og hvordan angrepene kommer.

Flere årsaker til at barnevernet avvises

Avvisning av barnevernet kan være begrunnet i angst for å selv miste omsorgen for barna. Denne type frykt kan være begrunnet i en angst for at mannen skal bli trodd og dermed få omsorgen, mens hun mister omsorgsretten, eller at barna tas ut av hjemmet og sendes i fosterhjem. Det synes spesielt som minoritetskvinner er redde for at barna skal tas fra dem og plasseres på steder uten muligheter til kontakt. Det vises til at minoritetskvinner ofte "er tutet ørene fulle av" skrekkehistorier om et barnevern som er ute etter å ta barna fra familien, eller fra mor dersom hun forlater barnets far. Det vises til en stor informasjonsutfordring mht å skape forståelse for at barnevernet er en hjelpeinstans framfor en trussel.

I tilfeller der kvinnen og barna er kontrollert av mannen etter de har flyttet hjem, kan det være grunn til å stilles spørsmål ved barnevernets og andre hjelpeinstansers evne til fange opp, og forstå barnas situasjon.

Selv i tilfeller der kvinnen flytter med barna, kan press fra familie bidra til at kvinnen avviser barnevernet og barna dermed ikke får den nødvendige hjelp for å komme videre.

Du ser det ikke før du tror det

Vi registrerer at det generelt er en lav bevissthet i omgivelsene, skole, barnehage, helsevesen, barnevern etc i forhold til å fange opp opplagte tegn. Dette gjelder både overfor kvinner og barn som er voldsutsatte. "*Åh- var det vold... da skjønner jeg*" – er et vanlig svar når skole og omgivelser kontaktes av krisesenteret. Politiet har kunnskap og handler, men de kommer ikke inn før det er akutte situasjoner. Politiet har heller ikke virkemidler eller ressurser til å følge opp over tid, selv ikke i tilfeller der de ofte må rykke ut til samme adresse. Selv om gjentatte episoder med samme personer involvert etter hvert kan ende med offentlig påtale og dom, vises det til at veldig mange saker kunne vært stoppet tidligere dersom samfunnet for øvrig i større grad evnet å tolke signaler og situasjoner på et tidligere tidspunkt. Oslo Krisesenter skriver eksempelvis om lag 100 bekymringsmeldinger til barnevernet per år. Alle sakene kommer etter hvert til utredning (som regel en tid etter oppholdet på krisesenteret er avsluttet), men kun en liten andel av sakene fører til tiltak eller vedtak.

Observasjonene som gjengis bekrefter funn fra Øverlien 2012 som viser at barn opplever at hjelpeinstansene er til for de voksne, og at ingen er der for dem. Manglende evne og kompetanse til å se barnas situasjon og omgivelsene de lever i, pekes på som forklaring på hvorfor ikke flere barn fanges opp.

Barnevernet – undersøker og henlegger

Av 100 saker Oslo Krisesenter varslet til barnevernet i 2010 kom kun et fåtall (mindre enn 5) til vedtak. Vi bemerker at dette misforholdet synes underlig gitt de observasjoner fagfolk på Krisesenteret faktisk gjør i situasjonene som har ført barna til Krisesenteret. Det er også verdt å nevne at det er om lag 300 barn innom Oslo Krisesenter i løpet av et år. Det er rimelig å anta at det er de 100 groveste tilfellene som følges av en bekymringsmelding til barnevernet. Når statistikk fra Oslo Krisesenter viser at hele 20 prosent av mødre med barn drar tilbake til overgriper, gir dette grunn til en bekymring over hjelpeapparatets evne til å følge opp barn som med stor sannsynlighet lever i et voldsforhold. Oslo Krisesenter melder rutinemessig fra til barnevernet i tilfeller der mor og barn flytter tilbake til voldsutøver.

Bekymringsmeldingene fra krisesenteret går til undersøkelser, men hovedregelen synes å være at sakene ender med henleggelse etter undersøkelse. På spørsmål om mulige årsaker til at nesten alle bekymringsmeldingene henlegges nevnes følgende tre forklaringsfaktorer hyppigst; mangel på kompetanse på vold i nære relasjoner, unge uerfarne saksbehandlere og at undersøkelsene ofte settes i gang lenge etter

mor og barn har flyttet fra krisesenteret. I det siste tilfelle kan mor og barn ha flyttet tilbake til, og være kontrollert av overgriper slik at barnevernet ikke får innpass. Der mødrene har flyttet for seg selv med barna, kan ytre press fra overgriper eller overgriperes familie føre til at barnevernet avvises. Det vises videre til redde mødre som ikke vil samarbeide med barnevernet i frykt for å at barna skal tas fram dem. Hvis mødrene opplever at de er i en situasjon der de knapt nok klarer å ta vare på seg selv, vil de ofte være skeptiske til å slippe til et barnevern som de tror kan ta fra dem barna. Flere av våre informanter stiller spørsmål ved om det i barnevernets utredninger snakkes nok med barna, om barnas behov blir sett og fanget opp, eller om det er hensynet til og stemmene til de voksne som i første rekke tillegges vekt.

Utvalget i vår undersøkelse er på langt nær et representativt utvalg. Hvorvidt synspunktene som er kommet fram om barnevernets og andre instansers evne til å fange opp og hjelpe voldsutsatte barn, er representative krever ytterligere undersøkelser. Den store andelen henleggelse av bekymringsmeldinger fra Oslo krisesenter i 2010 er imidlertid et faktum, som etter våre vurderinger gir grunnlag for en bekymring med hensyn til systemets evne til å fange opp barn som lever i voldsrelasjoner.

Barn sees for svakheter og mangler – omgivelsene oversees

Etatene og offentlige instanser rundt et barn – helsestasjon, fastlege, barnehage, skole, eller PP-tjenesten evner i følge våre informanter, i liten grad å se at et barn er utsatt for vold, eller at de sliter fordi de lever i en familie der mor utsettes for vold. I den grad barnet blir sett, er det en tendens til å relatere observert adferd til noe som ligger i barnet, uten at omgivelsene vurderes som forklaringsvariabel. Resultatet kan da bli diagnoser og medisinerer av barnet, framfor tiltak i barnets omgivelser. For barnet kan feilbehandling, enten det er medisinerer mot uro, grensesetting i skolesituasjon, spesialtiltak fra PP-tjenesten eller "enkler" undervisningopplegg med lavere læringskrav, være en tilleggskostnad til voldens øvrige kostnader. Barna får ikke utbytte av oppleggene, mister tillit til omgivelsene og kan i verste fall få forsterket skyldfølelse som følge av at problemene relateres til deres adferd framfor omgivelsene de lever i.

Det vises til en rekke erfaringer der barn har blomstret opp, blitt rolige, konsentrert, tar i mot læring, etablerer seg med sosiale relasjoner etc, etter situasjonen rundt mor og søsken oppleves som trygg. Det sies også at der man lykkes med å etablere trygghet og støtte mor, kan endringene for barnet komme ganske raskt – dvs i løpet av 3 til 6 måneder.

Øverlien 2012, og den lange rekken med dokumenterte enkelthistorier om barn som ikke blir sett i den konteksten de lever i, støtter observasjonene fra våre informanter.

Konsekvenser for barna

Det rapporteres om barn med skyldfølelse – barna kan oppleve at de selv er årsaken til volden som finner sted, der de også opplever skyld fordi de ikke har

klart å avlede volden eller beskytte mor og/eller søsken. Barna kan videre miste begreper om hva som skjer, og muligheter til å bearbeide opplevelser. "Hvorfor slår du mamma?" eller "Hvorfor stod du og ropte med en kniv i hånda", kan besvares med "Neida, jeg slo ikke mamma, det var mamma som hadde gjort noe galt og som ropte til meg". Det skjer etter hvert noe med de barna som aldri får bekreftet sine egne opplevelser. Barna kan få et ambivalent forhold til voldsutøverene, men kan også føle aggresjon mot en mor de opplever svikter, samtidig som de forsøker å beskytte mor.

Hva er så konsekvensene for de barna som fanges opp av skole, barnehager eller andre instanser, men som feiltolkes og "behandles" for feil ved barnet? Feilmedisinering og feilslått behandlingsopplegg er en kostnad. Men hva er de langsiktige konsekvensene for barnet?

Det rapporteres om at stressreaksjonene kan få mange utslag, fra astma, eksem, vondt i magen, søvnproblemer, hodepine, spiseforstyrrelser, utagerende adferd eller "usynliggjøring". Det observeres barn med problemer med å etablere normale relasjoner til andre mennesker, manglende tillitt og dårlig selvbilde. Konsentrasjonsproblemer og en rekke ulike problemer er ofte observert i skole og/eller barnehage. Langvarige psykiske problemer, selvskading eller depresjoner observeres.

Det vises også til at barna kan komme i en lojalitetskonflikt. Vender de seg utover for å få hjelp risikerer de å miste de omsorgspersonene de tross alt har og som de kjenner. Mange lever også i en destruktiv lojalitetskonflikt mellom mor og far, der de hele tiden må balansere for å unngå å utløse situasjoner.

Politi og bevissikring

Vold i nære relasjoner har høy prioritet i politiet. En stor andel av de som kommer på kriesenter og/eller anmelder en (eller flere) voldsepisoder, har vært i en episode der politiet har vært koblet inn. Ofte er det naboer som har varslet politiet etter gjentatt bråk. I andre tilfeller er det kvinnen selv eller barn som har ringt politiet. Det er ikke uvanlig at situasjonen er rolig når politiet ankommer, eller at mannen er rolig og forklarer støy med hysteri hos kvinnen. Kvinnen kan også benekte at vold eller trusler har funnet sted. I denne type tilfeller kan samtaler med partene hver for seg få "hull" på kvinnen som da kan fortelle om grove trusler, sosial isolasjon og/eller fysisk vold. Det ble referert til en slik hendelse der tid fra politiets side på stedet, på tross av at situasjonen så rolig ut, førte til anmeldelse og senere dom mot overgriper. Eksempelet illustrerer utfordringene ved å avdekke hendelser og situasjoner når de det gjelder, skjuler seg eller domineres av den som utøver volden.

I tilfeller der politiet rykker ut og det er barn til stede vil det ofte være nødvendig med mer tid. Barna oppholder seg gjerne i andre rom, men kan likevel være veldig bevisst i forhold til eventuelle trusler eller vold som finner sted. Dommeravhør, flytting av barn til kriesenter sammen med mor, til barnevernsvakta eller andre offentlige instanser kan være nødvendig.

I andre tilfeller er volden tydelig. Det er da viktig at politiet tar avhør på stedet, at vakthavende politijurist følger opp, og at bevis sikres. Dette gjøres gjennom åstedsundersøkelser, blant annet bilder, avhør der partene er gjort kjent med sine rettigheter, og rapport fra legevakt eller andre deler av hjelpeapparatet dersom de(n) voldsutsatte fraktes til legevakt, barnevernsvakt, kriesenter eller andre steder. Erfaringene viser at en stor andel – det antydes opp i mot halvparten – trekker anmeldelsen og forklaringen. Dersom bevis og forklaringer da ikke er tilstrekkelig sikret, vil det være vanskelig å fremme en offentlig anklage. Det understrekes at denne type saker prioriteres i politiet, men samtidig vises det til at hendelser ofte foregår i helg der det kan være få på vakt. Andre prekære hendelser kan da medføre at det ikke brukes nok tid og ressurser til å sikre tilstrekkelige bevis, dersom kvinnen trekker anmeldelsen. Dersom bevisene ikke vurderes som holdbare, og kvinnen også har trukket forklaringen, vil det normalt ikke bli fremmet en sak fra politiets side.

Det vises til at flere opplever å få sakene sine henlagt etter anmeldelse, og det uttrykkes også oppgitthet og skuffelse i tilfeller der sakene blir henlagt. Det vises til at årsaken til at forklaringer og anmeldelser trekkes kan være trusler mot felles barn eller andre familiemedlemmer. Intervjuene med voldsutsatte viser videre at flere opplever politiet som avvisende ved anmeldelser. Fra politiets side vises det til at anmeldelser uten holdbare bevis eller vitner, er krevende å etterforske, og også vil kunne stå svakt i en rettsprosess.

Det vises til at det er store personlige belastninger ved å anmelde en ektefelle, foreldre eller andre nære personer. En mor som anmelder en ektefelle/far til felles barn, vil kunne få "skylden" for at far havner i fengsel, eller for samværsbrudd. Barna kan ha et ambivalent forhold til voldsutøveren, og også føle aggresjon og skuffelse i forhold til mors måte å takle (eller ikke takle) situasjonen på. En anmeldelse betyr også gjerne at offeret må stå fram, og gå ut mot en hel familie, venner, nettverk, med de konsekvensene det har. Flere opplever en personlig risiko ved en anmeldelse. Dersom anmeldelsen ikke fører fram, man ikke blir trodd, eller saken henlegges, kan volden i forholdet, eller forfølgelsen etterpå eskalere. Det minnes om at det de fleste forhold også en gang har vært etablert på nærhet og kjærlighet, og at voldsofferet kan føle en medlidenhet eller være i en eller annen form for følelsesmessig avhengighetsforhold til voldsutøveren. Det er også eksempler der voldsutøveren kan ha et godt forhold til og være en viktig person for barna. Kostnadene ved å anmelde kan dermed oppleves som høyere enn å la være å anmelde.

10.3.1 Reaksjoner og kostnader for enkeltindivider og for samfunnet

Tap av produktivitet, både i form av utdannelse og inntekt, er en kostnad for samfunnet. Noen får ikke lov å jobbe, andre får ikke jobb fordi de nødvendigvis blir ustabil arbeidskraft – over tid gir dette svake referanser som reduserer sannsynligheten for jobb. Forsinket og mangelfull utdanning kan også gjøre det vanskeligere å få vanlig jobb. Hyppig flytting for å komme unna en voldsutøver i familien reduserer også oddsen for arbeidslivstilknytning, særlig i de tilfeller der flytting også medfører avstandsending som gjør skifte av arbeidsgiver nødvendig.

Volden i seg selv og det å være traumatisert er en kostnad selv om det ikke gir seg utslag i direkte synlige skader. Tidligere voldsutsatte lever med en varig kostnad, selv de som lærer seg å mestre livene sine. Angst og de psykiske plagene oppleves som en større kostnad for de fleste, enn eventuelle fysiske skavanker de er blitt påført. En fysisk smerte lærer de seg å leve med, de psykiske skadene kan være utholdelige. Det er mange måter å gå til grunne på over tid. Typiske eksempler er pillemisbruk, stoff, selvskading, manglende hygiene, psykotiske tilstander, selvmord eller bare isolasjon og ensomhet. Alle kategorier er observert, selv om det også vises til at mange kommer seg videre etter hvert.

Voldsutsatte synes også å ha en høyere bruk av helsetjenester enn gjennomsnittet av befolkningen. Dette gjelder alt fra tannlegebesøk som følge av voldsrelaterte tannskader, til bruk av akuttjenester som legevakt, til hyppigere besøk hos fastlege, helsesøster, psykolog og andre helsetjenester. Disse kostnadene er ikke nødvendigvis registrert i trinn 1 i og med flere av tjenestene kjøpes i det private markedet, samtidig som registreringen og årsaksforløpet bak et besøk hos helsetjenesten ikke alltid er dekkende.

De mer synlige skadene er knusing av inventar, flytting, bytting av låser, samvær med barna etter dom, kostnader ved å bringe fram og tilbake, taxi for å rømme, bytting av leilighet etter hvert som eksen finner henne, reserveleiligheter for å kunne ha et sted å gjemme seg i tilfelle eksen avslører adressen. Alt dette koster.

Reaksjonene på vold over tid varierer. Det er vanskelig å si hvem som har det verst – de som skjuler alt for familie, arbeidsgiver osv år ut og år inn, eller de som søker hjelp og ikke blir trodd, eller de som søker hjelp – kommer seg ut på den ene eller andre måten. Alt har en pris.

Konsekvensene er dessuten veldig forskjellig for kvinner med minoritetsbakgrunn og etnisk norske kvinner. Minoritetskvinner som prøver å komme seg vekk fra volden flytter fra nettverk og ekskluderes fra familie og miljø og må starte på nytt – og må bygge seg opp alene i en annen kultur. Det er ingen vei tilbake, og utfordringene er store. Etnisk norske kvinner har som regel noe nettverk, familie, venner, en eller annen forankring som kan gi støtte til en ny start. Dessuten skjer deres reetablering innenfor en kultur de kjenner. Minoritetskvinner trenger masse støtte og hjelp for å lære seg samfunnet og hvordan de skal fungere på egen hånd, hvis, eller når de kommer seg ut av et voldelig forhold. Det positive er at mange av disse kvinnene klarer seg, dersom tiltaksapparatet klarer å koordinere seg og gjør det de skal. Uten støtte er mulighetene for å reetablere seg og mestre "resten av sitt liv" betydelig dårligere.

Det er også eksempler på kvinner (og menn) som blir i et voldsforhold av frykt for å sendes ut av landet som følge av manglende rett til opphold på egne vilkår. Det vises til at mishandling i et samlivsforhold med en person som bor i Norge, gir rett til opphold i Norge på selvstendig grunnlag dersom det kan vises at livskvaliteten reduseres som følge av mishandling. Der denne rettigheten er aktuell, går saken til UDI med påfølgende kostnader til utredninger og saksbehandling.

Det er uansett kostnader på mange plan. For det første for de kvinnene og barna det gjelder, så på hjelpeapparatet og alle ansatte og alle instanser som er koblet inn for å hjelpe, veilede, reparere eller straffe. Det er snakk om tap av produktivitet på mange plan, både i form av tapt inntekt og tapt utdannelse for de voldsutsatte, og for de direkte kostnadene ved å ha et hjelpeapparat med svært mange instanser koblet inn i hver eneste sak.

10.3.2 Kostnader ved reetablering og manglende kapasitet

Erfaringer fra blant annet Oslo Krisesenter viser at flere av beboere trenger lengre opphold med skjerming og tett oppfølging enn rammene for opphold på Krisesenteret kan gi. Beboerne trenger oppfølging også etter at den akutte trusselsituasjonen er over.

Behovene er sammensatte. Det kan være behov for oppfølging av samspill mellom mor og barn, det kan være trening i å håndtere egen bolig og egen økonomi, eller tett oppfølging i forhold til å bearbeide traumer. Oslo krisesenter bruker mye tid på å fremskaffe bolig, noe som er særlig vanskelig i Oslo. Hospits og private midlertidige ordninger er ofte det eneste hjelpeapparatet kan fremskaffe av bolig. Dette er ikke en tilfredsstillende varig løsning for voldsutsatte og deres barn. Dette er en av flere årsaker til at mange av brukerne gir opp og flytter tilbake til voldsutøveren og på nytt blir utsatt for vold. Det vises til at det er en økende andel gjengangere blant brukerne. I 2011 rapporteres det om at hele 65 prosent av kvinnene som bodde på Oslo Krisesenter i 2011, hadde bodd ved senteret før. Det betyr at en del av de som inngår i vår undersøkelse fra 2010, fremdeles er i en voldsrelasjon i 2011 med det fører med seg av sykefravær, kostnader i hjelpeapparat og viktigst av alt, tap av livskvalitet. Flere gjengangere kan tyde på at færre hjelpes ut av voldsrelasjonen de lever i, og derfor tar kapasitet i støtteapparatet som kunne kommet andre til gode. Terskelen for å få hjelp, bli sett og fanget opp, kan derfor bli svært høy dersom flere ikke hjelpes ut av voldsrelasjonen de lever i. Manglende kapasitet i hjelpeapparatet gir en risiko for flere år ekstra i en voldsrelasjon med påfølgende fall i sannsynlighet for en vellykket reetablering og rehabilitering etter skader og traumer som er påført.

Forfølgelse, risiko og flukt

Flere kvinner har behov for sikring av seg selv og barn etter et brudd. Det er flere eksempler der menn fortsetter å forfølge, true, trakasser og plage sin tidligere partner. Intervjuene viser også eksempler der eksen har funnet fram til den nye adressen og utøvd hærverk på boligen. Kostnadene spenner fra alt fra knuste vinduer hos venner som følge av steinkasting, skifting av ytterdør, nye låser til innbrudd og hærverk av baderom.

Tap av livskvalitet er bekreftet i rettssystemet (Boks 10.1). I tillegg kommer en rekke konkrete kostnader knyttet til bruk av taxi når forfølgeren dukker opp, bruk av venner for de som ikke tør å bevege seg utendørs alene, meglerhonorar ved kjøp/salg av leiligheter etter hvert som nye adresser avdekkes, flyttekostnader og direkte kostnader knyttet til materielle skader.

Mulighetene til å holde seg i en jobb når man lever på flukt reduseres. Bytting av skole, adresser og nærmiljø for barn som allerede er i en sårbar situasjon, vil redusere sannsynligheten for å komme gjennom et utdannelsesløp som senere kan gi tilknytning til arbeidslivet.

Boks 10.1 Tap av livskvalitet og kostnader ved stalking

I 1998 innledet en kvinne et forhold til en mann. Forholdet endte med sykehusinnleggelse. Mannen ble senere dømt til fengsel i ett år og to måneder for grov mishandling. I ettertid fortsatte mannen å forfølge henne på tross ilagt besøksforbud. Han fortsatte med grove trusler. Kvinnen, som har 4 barn, måtte flytte 2 ganger, hun har også skiftet navn som følge av saken.

I 2010 gikk kvinnen til erstatningssak mot staten for brudd på den europeiske menneskerettighetskommisjonen. Hun tapte første runde i Oslo tingrett. Men ble hørt i lagmannsretten. I begrunnelsen fra Lagmannsretten står det blant annet at det ut fra en totalvurdering finner en samlet lagmannsrett at "forfølgelsen må anses som en alvorlig og grov krenkelse av hennes integritet".

Flertallet mente at staten hadde brutt menneskerettighetene, og at myndighetene ikke hadde gjort nok for å sikre og beskytte kvinnen mot gjerningsmannens forfølgelse, sett i lys av den alvorlige kriminelle atferden hun var utsatt for. De tre lagdommerne mente at kvinnens livskvalitet var vesentlig forringet som følge av gjerningsmannen.

Kilde: VG.no og Stalking.no

Hvor mange som utsettes for stalking er usikkert. Statistikk over drepte kvinner (og noen menn) viser at en stor andel drepes i forbindelse med brudd eller i løpet av det første året etter brudd.

10.4 Oppsummering

På mange måter bekrefter historien fra voldsutsatte og erfaringene fra hjelpeapparatet hverandre. Hvis man ser samlet på det som er presentert i dette kapitlet, i lys av problemstillingen for prosjektet, er det kostnader forbundet med vold i nesten alle aspekter ved de livene og enkeltindividene som er involvert.

For en kvinne som har vært utsatt for vold gjennom mange år, er det ofte minst 20 ulike instanser eller hjelpetjenester som har vært involvert for å hjelpe til. Dette er blant annet fastlege, tannlege, fysioterapeut, kiropraktor, psykolog, sykehus med innleggelse og/eller poliklinisk, barnevernsvakta, barnevernet, politi, politijuristen og fengslesvesenet, skolen, advokat, krisesenter, skolepsykolog, bank og forsikringsselskap, arbeidsgiver, NAV, bidragsfogd. Alle disse instansene kan være involvert i familiehistorikken til en enkelt familie. Samtidig kan det variere en del mellom ulike familietyper, ved en viss variasjon både i grovhet og ytringsformer som minoritetskvinner og etnisk norske kvinner kan være utsatt for.

I tillegg til dette kommer en rekke andre kostnader av større eller mindre kronebeløp, fra bruk av taxi fordi hun blir forfulgt av mannen, til utskifting av møbler, inventar, dører og vinduer som er blitt knust og ødelagt som følge av volden.

For en del kommer det også kostnader knyttet til utsatt utdanning og dårlig eller ingen inntekt – fordi de ble hindret i å ta utdanning eller å jobbe fordi mannen ville kontrollere og nekter arbeidsdeltagelse eller tilgang til utdanning.

Så kommer traumatiseringen og de psykiske skadene for alle involverte – både kvinner og barn. Dette er kostnader som dels kan måles i form av bruk av terapeuter over år, men sider av dette kan ikke måles direkte fordi det handler om tap av livskvalitet.

Foruten den enkeltes kostnad i form av tap av livskvalitet, kostnader over offentlige budsjetter til å forebygge og behandle, bekrefter undersøkelsene i dette trinnet at vold i nære relasjoner også gir redusert arbeidsevne for en kortere eller lengre tid, for noen også varige skader som gjør at de ikke har kapasitet til å være i, eller noen gang komme i et arbeidsforhold. Dette følges videre opp i trinn III.

Trinn III: Analyse og perspektiver

I trinn III samler vi funnene fra undersøkelsene i trinn I og trinn II i en samfunnsøkonomisk analyse av kostnadene knyttet til vold i nære relasjoner.

Den offentlige ressursbruken i 2010 som ble kartlagt i trinn I inngår som element i den samfunnsøkonomiske analysen. I tillegg kommer kostnadene knyttet til individene i form av direkte utgifter, tap av livskvalitet og produktivitet (arbeidsevne). Undersøkelsens trinn II i kombinasjon med litteraturstudien referert i kapittel 2, gir til sammen grunnlaget for å beregne et antatt produksjonsbortfall som følge av vold utført i 2010.

Tap av livskvalitet har vi ikke klart å verdsette. De tallfestede kostnadene er dermed begrenset til kostnader som belaster offentlige budsjetter og ofrenes kostnader i form av inntektstap som medfører et samfunnsøkonomisk produksjonstap.

Til slutt gir vi noen innspill og perspektiver for det videre arbeidet på feltet i lys av resultatene fra den samfunnsøkonomiske analysen.

11. Hva er de samfunnsøkonomiske kostnadene?

I dette kapitlet går vi kort gjennom de viktigste kostnadspostene og prinsippene for beregning av samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner. Vi gir en kort drøfting av hovedpostene som det er beregnet kostnader for, samt viktige poster vi ikke har beregnet kostnader for. I kapittel 12 presenteres den samfunnsøkonomiske analysen av vold i nære relasjoner basert på resultatene fra undersøkelsens trinn I og trinn II.

11.1 Type kostnader

De samfunnsøkonomiske kostnadene knyttet til ofre for vold i hjemmet er:

1. Tap av liv.
2. Tap av produksjon ved at ektefelle eller barn aldri får delta i arbeidslivet.
3. Tap av produksjon av varer og tjenester når personene er borte fra arbeid i kortere og lengre tid, samt tap av produktivitet som følge av fravær fra arbeid. Grunnene til fravær fra arbeid kan være svekket psykisk og fysisk helse som følge av volden.
4. Evigvarende ressurs- og produksjonstap knyttet til personer som blir uføretrygdet.
5. Velferdstap for ofrene for volden i nære relasjoner, for barna og andre slektninger.
6. Fremtidige tap som skyldes at barn som vokser opp med voldelige foreldre selv kan bli utøver av vold i nære relasjoner.
7. Bruk av ressurser knyttet til politiarbeid, rettssaker, krisesentre, barnevern og helsearbeid, tannleger og alle andre offentlige instanser som involveres, inklusive skattefinansieringskostnader.
8. Skattefinansieringskostnader knyttet til trygdeutbetalinger og offentlige erstatninger til ofrene for vold. Skatter kan påvirke individer og bedrifter slik at mindre blir produsert i samfunnet. Det er dette produksjonstapet som er den samfunnsøkonomiske kostnaden knyttet til trygdeutbetalinger og offentlige erstatninger. Merk at trygdeutgifter og offentlige erstatninger ikke er samfunnsøkonomiske kostnader, men overføringer av penger fra skattebetalere til ofre for vold.

Bortsett fra postene 5 og 6 kan vi med utgangspunkt i resultatene fra trinn I og trinn II gi mer eller mindre gode anslag på kostnadene. Vi har mye informasjon og kunnskap som tilsier at post 5 og 6 er store, selv om vi ikke har klart å tallfeste disse postene på en tilfredsstillende måte.

Vi har konsentrert oss om ofrene for vold i hjemmet i 2010 og samfunnets kostnader slik de framkommer i offentlige budsjetter i dette året. Kostnader i offentlige budsjetter i 2010 er utgifter i året 2010. Kostnadene for samfunnet utover disse direkte observerbare utgiftene har en annen form. Volden som utøves i 2010 (eller i år før 2010) kan ha konsekvenser for voldsopfrene i resten av livet deres. Voldsopfrene kan få en svekket arbeidsevne og i noen tilfeller slik at de helt

faller ut av arbeidsstyrken. Dette gir et inntektstap for voldsopfrene og et tap av produksjon av varer og tjenester for samfunnet. Dette er en samfunnsøkonomisk kostnad som kommer over flere år. Den blir beregnet i kapittel 12.

Vold utført i 2010 eller tidligere kan også gi helseskader, psykiske så vel som fysiske som gir redusert livskvalitet framover i tid, for noen resten av livet. Alsaker (2008) viser eksempelvis at kvinner som oppsøkte krisesenter hadde en betydelig dårligere livskvalitet og helse sammenliknet med andre grupper som opplever eller har opplevd alvorlig helserisiko (trussel om død), som for eksempel soldater som hadde vært i krig. Kvinnene hadde spesielt lav livskvalitet som angikk mental helse, sosial helse og vitalitet. Noen av disse konsekvensene får betydning for arbeidsevne og produktivitet, mens andre kan gi utslag i et større fremtidig forbruk av ulike helse- og sosiale tjenester. I tillegg kommer tapet av livskvalitet for den gjelder og andre involverte. Dette er en kostnad vi ikke klarer å verdsette, men som kanskje kan være den største kostnadsposten for de som rammes.

Barn som filleristes så hardt at det ender med hjerneskade, får et opplagt tap av arbeidsevne og produktivitet som voksne. Det er også godt dokumentert at vold rettet mot barnet selv eller andre nære omsorgspersoner eller søsken, gir en rekke konsekvenser med betydning for barnets læringsevner og evner til å etablere normale sosiale relasjoner. Dette vil på lang sikt ha betydning for barnets langsiktige livsløp, med en forventet redusert sannsynlighet for arbeidstilknytning og produktivitet sammenliknet med et tilfelle der volden ikke hadde funnet sted. Dette har vi beregnet med utgangspunkt i forsiktige anslag på konsekvensene for den hardest rammen gruppen barn.

11.1.1 Økt tilbøyelighet til kriminelle livsløp?

I løpet av undersøkelsene i trinn I og trinn II er det kommet fram informasjon som kan tyde på en sammenheng mellom vold i barndommen og tilbøyelighet til et kriminelt livsløp, eller en større tilbøyelighet til å havne i et vedvarende rusmisbruk som ungdom og voksen. Vi har imidlertid ikke funnet undersøkelser eller data som har gjort det mulig å følge opp denne type hypoteser i den samfunnsøkonomiske analysen. Dersom hypotesen er riktig, er de samfunnsøkonomiske kostnadene ved vold mot barn enda høyere enn våre anslag antyder.

11.1.2 Konsekvenser for neste generasjon er ikke beregnet

Vold som barn blir utsatt for eller vitne til kan gjøre at de selv blir voldsutøvere når de blir voksne (jf post 6 i oversikten over kostnadsposter). I så fall er det tale om en sosial voldsmultiplikator.

Voldsmultiplikatoren vil gi mer vidtrekkende kostnader enn vi har beregnet. Hvorvidt voldsmultiplikatoren er reell, og hvor stor den eventuelt er, krever ytterligere utredninger for å kunne brukes i en samfunnsøkonomisk analyse.

11.1.3 Ikke beregnet barns velferdstap på kort sikt

I den samfunnsøkonomiske analysen av konsekvensene av vold mot barn utført i 2010 eller tidligere, beregnes kun forventet produksjonstap. For barn kommer dette langt fram i tid, noe som gjør at nåverdien som følge av nediskonteringer (se avsnitt 11.2 for nærmere forklaring) kan se lav ut i forhold til tap av livskvalitet og alle de kjente konsekvensene vold mot barn faktisk har. De tallfestede konsekvensene gir derfor trolig større feil for barn enn for voksne i og med vi ikke har klart å tallfeste velferdstapene vold mot barn har på kort sikt. Barnevernet er riktignok den største offentlige utgiftsposten og illustrerer til en viss grad reparasjons- og forebyggingskostnadene, men dette er trolig kun en liten del av de faktiske kostnadene som hadde vært nødvendig for å kompensere volden fullt ut (forutsatt at dette hadde vært mulig).

11.1.4 Utelatte grupper

Vi har ikke beregnet kostnadene ved vold i nære relasjoner som rammer menn, eller foreldre/eldre. Dette burde ideelt sett vært gjort, men vi har ikke funnet et godt nok grunnlag til å kunne gi begrunnede anslag. Omfanget av den groveste volden som vi har beregnet kostnader for, er trolig mindre for menn, selv om menn også rammes. Kunnskapen om omfang og konsekvenser av vold mot eldre foreldre eller andre nærstående voksne er for liten til at det er mulig å gi begrunnede kostnadsberegninger av.

11.2 Nåverdi og årlige kostnader – hva er forskjellen?

I beregningene av de samfunnsøkonomiske kostnadene for vold i nære relasjoner i 2010, må det skilles mellom utgifter som kommer over offentlige budsjetter i 2010, og kostnadene som kommer i senere år som følge av volden som fant sted i 2010 (eller tidligere).

11.2.1 Fremtidig produksjonstap forårsaket av vold i 2010 - nåverdi

En av kostnadene vi har beregnet er det fremtidige produksjonstapet som følge av vold i 2010 (eller tidligere). En måte å beregne de samfunnsøkonomiske kostnadene av fremtidige produksjonstap på kunne være å multiplisere tapet per år med antall år. Dette er imidlertid ikke riktig. Grunnen er at en krone «i dag» er mer verdt for en person enn en krone «i morgen». Dette vil gjelde også for hele samfunnet. Det betyr at vi må gjøre fremtidige kostnader sammenliknbare, noe som innebærer at kostnader langt frem i tid vil telle mindre i det samfunnsøkonomiske regnestykket i 2010 enn kostnader som er nærmere 2010. Dette kalles å neddiskontere fremtidige kostnader. Vi har brukt en rente på henholdsvis 4 og 2 prosent, der 4 prosent er brukt som hovedberegning.

Den samfunnsøkonomiske kostnaden av produksjonstapet vi beregner er dermed en nåverdi av fremtidige kostnader. *Denne nåverdien har tolkning som samfunnsøkonomisk tap av humankapital sett fra 2010.* Kostnadene over offentlige budsjetter er utgiftene knyttet til den observerte volden (reparasjon og forebygging) i 2010. Utgiftene over offentlige budsjetter i senere år, vil delvis være knyttet til behandling og tiltak rettet mot volden i 2010, og delvis mot nye tilfeller

som kommer i de påfølgende årene. Tallene kan derfor ikke summeres. De er heller ikke umiddelbart enkle å få på en form som gjør at de kan summeres eller fremstilles som en årskostnad.

11.2.2 Fremtidig produksjonstap omregnet til årskostnad

For å få tallene på en sammenliknbar form som gir et rimelig anslag over årskostnaden ved vold i nære relasjoner i 2010, har vi gjort nåverdien av de fremtidige kostnadene om til en beregnet årskostnad. Det er gjort gjennom å forutsette at de fremtidige kostnadene av den utøvde volden i 2010 (og tidligere) fordeles med en lik årlig kostnad for de rammede de neste 31 årene for kvinner, og de neste 49 årene for barn (med unntak av de som blir drept som det er regnet et tap på i 2010). I virkeligheten (og i grunnlaget for nåverdiberegningene) vil kostnadene varierer i størrelse over de kommende årene. Hvor mange år fremover i tid de berørte vil belastes med kostnader og tap av livskvalitet som følge av påført vold i 2010 eller tidligere, vil også variere. Dersom utvalget vi har beregnet kostnader for er i ulike faser av livsløpet, vil den beregnede årskostnaden kunne gi et rimelig bilde av kostnadene ved produksjonsbortfall i 2010.

For barna vi har beregnet produksjonsbortfall for som følge av påført vold i 2010, vil tapene komme senere. Årskostnaden må da betraktes som beløpet som skal "betales" i 2010, gitt en jevn betalingsstrøm de neste 49 årene for volden disse barna ble utsatt for i 2010. I virkeligheten vil kostnadene som kan observeres i 2010 som følge av vold mot barn, fremstå som produksjonstap som følge av vold påført deler av dagens arbeidsstyrke da de var barn. Den beregnede årskostnaden kan dermed være representativ for kostnadene, målt i produksjonsbortfall, i 2010.

11.2.3 Fremtidig årskostnad?

Hva blir så den forventede fremtidige årskostnaden – gitt at dagens situasjon videreføres? Dette ligger utenfor utredningens mandat å svare på, men vi har skissert et mulig anslag på mulige fremtidige årskostnader der det er tatt hensyn til nye tilfeller framover, i tillegg til de som det allerede er beregnet et fremtidig produksjonstap for.

Dersom veksten over tid i antall voldsofre er lik null, konsekvensene og behandlingkostnadene er de samme, vil den beregnede årskostnaden for 2010 komme igjen hvert år.

Det er to grunner til at dette trolig ikke skjer. For det første kan antall voldsofre endres over tid, dels som følge av befolkningsveksten og dels som følge av at det stadig blir flere innvandre i Norge. Hyppigheten av vold blant innvandrere er trolig noe høyere enn blant innfødte. På den andre siden kan voldsnivået i samfunnet, inkludert vold i nære relasjoner bli lavere framover. For det andre kan behandlingkostnadene også endre seg, enten ved at de blir lavere (mer effektiv behandling) eller ved at de blir høyere (flere skal behandles). Behandlingskostnadene kan øke selv om det blir færre voldsutsatte. Dette vil kunne være tilfelle dersom samfunnet ønsker å investere mer i de som rammes for å redusere de langsiktige kostnadene, og tap av livskvalitet.

Et forsiktig anslag er at kostnadene kan stige med 1 prosent per år. Med en fortsatt økonomisk vekst og velstandsutvikling er det imidlertid rimelig å anta at konsekvensene av vold, dvs kostnadene av å rammes, også øker. Det kan dermed argumenteres for at verdiøkningen av dagens nivå på vold i nære relasjoner øker med BNP, dvs 2-3,5 prosent i året. Vi har gitt noen anslag over hva dette betyr for kostnadene den årlige tallfestede kostnaden i 2020 (se kapittel 12.8).

12. Samfunnsøkonomiske kostnader

12.1 Tap av liv

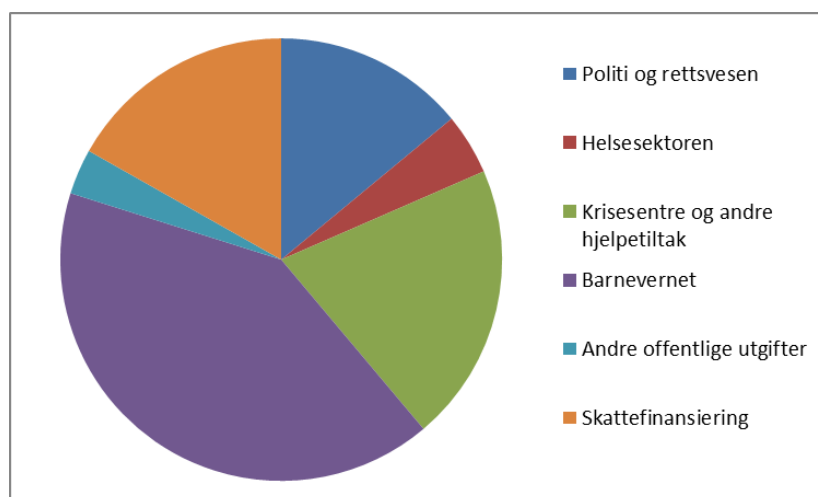
Som vi har redegjort for i kapittel 4.3 er risikoen for tap av liv beregnet ved indikatoren verdi av et statistisk liv. Det er i alt 19 tilfeller i 2010. Våre beregninger tyder på at den samfunnsøkonomiske kostnaden er 0,5 mrd kroner.

12.2 Offentlige kostnader i 2010 – oppsummering

I oversikten i kapittel 11.1 handler post 7 om offentlige kostnader. Kostnadene dekker bruk av ressurser knyttet til politiarbeid, rettsaker, krisesentre, barnevern og helsearbeid, tannleger og alle andre offentlige instanser som involveres, inklusive skattefinansieringskostnader. Disse kostnadene er kartlagt og beregnet i undersøkelsens trinn I.

Resultatene fra kartleggingen av offentlige kostnader som kan relateres til vold i nære relasjoner i 2010 viser at kostnadene beløper seg til 2,0-2,4 mrd kroner. Av dette er snaue 0,4 mrd kroner såkalte skattefinansieringskostnader, som reflekterer at det koster mer enn én krone å fylle opp offentlige budsjetter med én krone. De nominelle utgiftene for det offentlige er 1,6 – 2,0 mrd kroner.

Fordelingen mellom ulike kostnadsposter er vist i Figur 12.1. Barnevernets utgifter er den klart største posten. Utgifter til krisesentre og andre hjelpetiltak er også en betydelig post. Innenfor kategorien politi og rettsvesen er det kriminalomsorgen som har de klart største utgiftene til vold i nære relasjoner, mens etterforskning, påtale og domstoler etter forholdene har lavere utgifter.

Figur 12.1 Offentlige kostnader, 2010

12.3 Produksjonstap

Produksjonstapet som følger av vold i nære relasjoner er summen av post 2, 3, 4 og 8 i oversikten i kapittel 11.1. Disse postene er beregnet for den gruppen kvinner og barn som er utsatt for den groveste volden. Selv om kostnadene ved volden vi beregner er knyttet til vold utført i 2010, vil en stor andel av gruppen også ha vært utsatt for vold gjennom flere år tidligere. Kostnadene som beregnes inkluderer dermed også kostnadene ved vold som har pågått i flere år mot de vi har registrert i 2010.

Kostnadene beregnes ved å sammenlikne med en situasjon der de samme personene ikke hadde vært utsatt for vold. Beregningene bygger på resultatene fra undersøkelsene gjengitt i trinn I og trinn II, og litteraturgjennomgangen som refereres i kapittel 2.

Vold i nære relasjoner har store konsekvenser for de som rammes. Barn kan få varige fysiske eller psykiske skader som på sikt setter dem helt eller delvis ut av arbeidslivet. Dette kan skyldes alt fra påførte hjerneskader eller andre fysiske skader, til traumer, tap av konsentrasjons- og læringsevne, avbrutt utdanning, tap av sosial kompetanse og også tap av omsorgsevne når de selv blir voksne.

For voksne vil volden, enten den er fysisk eller psykisk, kunne ha konsekvenser for arbeidsevne og sykefravær. Litteraturgjennomgangen viser også at en stor andel av de som lever med vold fra nære relasjoner ikke får lov til å arbeide. Dette gir inntektstap for den enkelte og et produksjonstap for samfunnet. Vi har beregnet produksjonstapet for de hardest rammede kvinnene. Det er rimelig å anta at andre grupper, kvinner og menn, som utsettes for mer moderat, eller mindre synlig vold, også kan ha nedsatt produksjon i form av fravær fra arbeid, eller lavere arbeidsinnsats for en kortere eller lengre periode. Denne gruppen er ikke inkludert i våre beregninger.

Usikkerhet, men realistiske minsteanslag

Beregningene av produksjonstap er beheftet med usikkerhet i flere ledd. Vi vet ikke hvilken produktivitet denne gruppen hadde hatt dersom de ikke hadde vært utsatt for vold. Vi har også begrenset kunnskap om hvor store konsekvenser denne type vold faktisk har for arbeidslivstilknytning, sykefravær og uførhet. Beregningene er derfor basert på forutsetninger der vi har valgt å bruke forsiktige anslag over kostnader vi finner et rimelig godt belegg for å kunne begrunne. På tross av stor usikkerhet, mener vi at tallene gir realistiske minsteanslag over hva vold i nære relasjoner for de groveste tilfellene koster samfunnet. I tillegg er det rimelig å anta at vold i mildere former som rammer åtte til tolv ganger så mange som gruppen vi har sett på, også har konsekvenser for individenes produksjonsevne.

12.3.1 Produksjon dersom volden ikke hadde funnet sted

I beregningene av produksjonstapet registrert i 2010 har vi tatt utgangspunkt i SSBs lønnsstatistikk over hel- og deltidsarbeidende kvinner og menn. Vi har i utgangspunktet forutsatt at kvinner som utsettes for vold, ville hatt samme

arbeidskarriere som gjennomsnittskvinnen i 2010. For å ta høyde for at utvalget vi ser på i utgangspunktet ville hatt en noe lavere arbeidslivstilknytning, og/eller lavere inntekt (produksjon) enn gjennomsnittet, har vi antatt en noe større andel deltidsarbeidende kvinner i referansealternativet for vårt utvalg. Det vil si at vi har beregnet gjennomsnittet av deltids- og heltidslønn (målt i heltidsekvivalenter). Dette gir en noe lavere forventet månedslønn (2,5 prosent for kvinner) enn den beregnede gjennomsnittsmånedslønnen SSB benytter. Videre har vi forutsatt at utvalget vi ser på ikke hadde hatt overtidsarbeid eller andre former for tillegg utover avtalt lønn. I følge SSB utgjør avtalt lønn 94 prosent av lønnen. Vi har forutsatt at kvinnene som utsettes for vold i utgangspunktet ville hatt lavere produksjon enn gjennomsnittskvinnen, dvs at de ikke hadde hatt noen form for tillegg eller overtidsarbeid. Referansekvinnen for våre beregninger hadde da i utgangspunktet hatt lavere produktivitet (8 prosent som følge av lavere lønn og arbeidsinnsats) enn gjennomsnittskvinnen.

Vi har antatt samme uførehyppighet og produksjonstap som følge av sykefravær som i observerte data fra 2010.

Kvinnene vi observerer i 2010 er i ulike aldersgrupper og ville derfor hatt ulik tid igjen i arbeidslivet. I våre beregninger har vi antatt at kvinnene vi observerer i 2010 i gjennomsnitt ville hatt 30 år igjen i arbeidslivet. En kvinne på 30 år som uføretrygdes fra 60 år, en kvinne på 25 år som uføretrygdes ved 55 år, eller en kvinne på 20 år som av ulike grunner kun ville hatt en arbeidskarriere på 30 år, dekkes av referansebanen. Det samme gjør en kvinne på 35 år som ville stått i arbeid fram til 65 år. For å få med skattekostnadene ved uføretrygd og sykefravær i referansebanen har vi antatt at kvinnen i referansealternativet uføretrygdes i fem år etter en arbeidskarriere på 30 år. Det er også beregnet skattekostnader av et årlig sykefravær som tilsvarer kvinners sykefravær i 2010 i referansealternativet.

En oppsummering av forutsetningene som er brukt i tilfellet uten vold, er vist i Tabell 12.1.

Tabell 12.1 Forutsetninger i referansealternativet

Forutsetninger referansebanen		
diskonteringsrente	4,0 %	(2,0 %)
Realønnsvekst	2,0 %	
Månedslønn (heltidsekvivalent) ¹		
Gj.snitt mndlønn alle 2010	37 600	
Gj.snitt mndlønn menn 2010	36 300	
Gj.snitt mndlønn kvinner 2010	33 400	
Heltid menn 2010	39 900	
Heltid kvinner 2010	34 800	
Deltid menn 2010	30 900	
Deltid kvinner 2010	30 500	
Stillingsandel kvinner gjennomsnitt	80 %	
Stillingsandel menn gjennomsnitt	96 %	
Yrkesaktivitet kvinner	69 %	
Yrkesaktivitet menn	75 %	

¹ Kilde SSB Heltidsekvivalent betyr at mnd-lønn er regnet om til heltid og oppgitt i hele 1000 kr. I våre beregninger har vi brukt et gjennomsnitt av heltid og deltid, og ganget med en forutsatt gjennomsnittlig stillingsandel for kvinner. Dette gir lavere utbetalt mnd-utbetaling som følge av kortere arbeidstid enn det som oppgis i tabellen.

For barn har vi tatt utgangspunkt i de samme forutsetningene, men med noen justeringer. Vi har forutsatt at gutter og jenter rammes likt, og at volden de utsettes for har samme konsekvenser for senere produksjonsevne. Videre har vi forutsatt at denne gruppen i utgangspunktet ville hatt en yrkeskarriere på 35 år for deretter å uføretrygdes i 5 år før pensjon. Sykefraværet for gruppen er regnet som gjennomsnittet for kvinner og menn, det samme er stillingsandelen. For å ta høyde for at også denne gruppen i utgangspunktet kunne hatt lavere produktivitet enn gjennomsnittet, har vi også her kun beregnet produksjonen på grunnlag av avtalt månedslønn. Dvs at gruppen vi har sett på ikke hadde hatt overtid eller annen merproduksjon dersom de ikke hadde vært utsatt for vold. Denne rammede gruppen ville med andre ord hatt en noe lavere produksjon enn gjennomsnittet, dersom de hadde vokst opp uten vold. Hvorvidt denne forutsetningen er rimelig kan diskuteres. Vi har funnet det riktig å bruke konservative anslag over antatt produksjon i referansebanen.

Alle verdier er nåverdier. For barn har vi forutsatt at barna som rammes i gjennomsnitt er 10 år. Dette er en beregningsteknisk forutsetning.

Det er forutsatt en reallønnsvekst på 2 prosent per år, og vi har benyttet en kalkulasjonsrente på 4 prosent. I tillegg har vi gjort nåverdiberegningene med risikofri rente, som i følge Finansdepartementet er på 2 prosent.

12.4 Beregnet produksjonstap for kvinner utsatt for grov vold

I trinn 1 har vi beregnet denne gruppen til 6 – 8 000 kvinner. Denne gruppen er utsatt for grov vold, og flere har også vært utsatt for grov vold over flere år. Vi har beregnet produksjonsbortfall for tre kategorier kvinner i denne gruppen:

- i. Kvinner som ikke får lov å arbeide, eller som får arbeidsevnen varig ødelagt som følge av vold
- ii. Kvinner som får utsatt utdanning og/eller arbeidsdeltagelse med 3 år og deretter har doblet sykefravær og dobbelt så høy uføretilbøyelighet som i referansealternativet. Høyere uføretilbøyelighet er beregnet som 5 år tidligere uføretrygdet enn i referansebanen.
- iii. Kvinner som kommer fem år senere inn i arbeidslivet (eller er ute av arbeidslivet i fem år f.o.m 2010), og som deretter har en ustabil arbeidslivstilknytning (beregnet som halv årlig produksjon) i 15 år før de faller helt ut av arbeidslivet.

En nærmere beskrivelse av kategoriene og fordelingen mellom kategoriene er gitt under.

Tap av produksjon for kvinner som aldri får delta i arbeidslivet

I denne gruppen inngår både kvinner som ikke får lov av sin ektefelle å arbeide og kvinner som påføres så mye skade som følge av volden at de mister all arbeidsevne. Alsaker (2008) finner at 38 prosent av kvinnene som oppsøker krisesenter ikke får lov av sine menn å arbeide. Andelen som ikke er i arbeid er større. Basert på observasjoner formidlet av fagpersoner som jobber med gruppen voldsutsatte kvinner, samtaler med voldsutsatte, og funn fra andre undersøkelser, er det godt belegg for å anta at en andel av kvinnene som utsettes for vold, blir varig traumatisert slik at de aldri klarer å komme seg i arbeid.

I og med vi kun ser på den andelen som i utgangspunktet er hardest rammet, har vi i beregningene forutsatt at 32 prosent av denne gruppen aldri kommer i arbeid. Dette vurderer vi som et konservativt anslag. Av disse kvinnene har vi forutsatt at den samme andelen uansett ville stått utenfor arbeidslivet som for gjennomsnittet for kvinner i 2010. Videre har vi forutsatt at halvparten av denne gruppen mottar veiledende sats for sosialstønning, mens den øvrige halvparten ikke mottar noen form for offentlig støtte. Det regnes da skattekostnader på sosialstønningen.

Dette gir et tap per kvinne på 6,4 millioner kroner og et tap for samfunnet på mellom 8,5 og 11,3 mrd kroner i hovedberegningene. Beregninger med risikofri kalkulasjonsrente gir høyere verdier (11,5 mrd til 15,3 mrd kroner).

Tap av produksjon ved 3 års senere arbeidsdeltagelse, økt sykefravær og tidligere uførepensjon

I denne gruppen har vi forutsatt 3 års senere arbeidsdeltagelse, eller 3 år ute av arbeid som følge av voldsrelasjonen, for deretter å komme inn i et fast arbeidsforhold. Det er forutsatt at kvinnene i denne gruppen har dobbelt så høyt sykefravær som gjennomsnittskvinnen gjennom resten av arbeidskarrieren, og uføretrygdes fem år tidligere enn i referansealternativet. Kategorien er konstruert med utgangspunkt i litteraturgjennomgangen, tilgjengelig statistikk og undersøkelsens trinn 2.

Erfaringene viser at det for den hardest rammede gruppen tar tid å reetablere seg etter å ha vært i en voldsrelasjon, og at det også for mange tar tid, ofte med flere

forsøk, før vedkommende kommer ut av voldsrelasjonen. Det kan være nødvendig å flytte, noe som kan kreve at man må ut på arbeidsmarkedet for å søke arbeid. Samtidig vil det også kunne være psykiske så vel som fysiske skader som krever behandling og rekonvalesering, eller etterutdanning før man er i posisjon til å kunne konkurrere på arbeidsmarkedet. En samlet periode på tre år ute av arbeidslivet som følge av voldsrelasjonen, er et sannsynlig utfall for en stor del av gruppen som er kategorisert som hardest rammet. Det er også godt belegg for å anta at denne gruppen vil ha høyere sykefravær som følge av ulike typer påførte skader. Dette dekker alt fra fysiske skader til angst og depresjoner. Tidligere uføretrygd enn referansealternativet kommer som følge senskader som tilslutt gjør det for krevende å være i arbeid.

Kategori 2 representerer (i motsetning til kategori 1) de kvinnene som lykkes med reetablering etter de er kommet ut av et voldsforhold. Kvinner som lever i et voldsforhold, og som er i fast arbeid inngår også i denne gruppen. For mange i denne gruppen vil perioden ute av arbeid som følge av vold kunne bestå av flere kortere perioder som til sammen summerer seg til mer eller mindre enn tre år.

I beregningene har vi antatt at det er like mange som havner i denne gruppen som i kategori 1, dvs 32 prosent. Også i denne kategorien har vi tatt ut de som uansett ikke ville vært i arbeid i beregningene av produksjonstapet.

Med våre beregningsforutsetninger har denne gruppen et produksjonstap på 2,1 millioner per kvinne, og et samlet produksjonstap for samfunnet på mellom 2,7 og 3,6 mrd kroner i hovedberegningen. Inkludert skattekostnadene til uføretrygd og sykepenges blir det samfunnsøkonomiske tapet fra 3 mrd kroner til 4 mrd kroner i hovedberegningene.

Tap av produksjon ved 5 års senere arbeidslivstilknytning, deretter ustabil arbeidslivstilknytning i 15 år for så å falle ut av arbeidslivet.

I den tredje gruppen har vi forutsatt at voldsrelasjonen gir 5 år ute av arbeid, og en ustabil arbeidslivstilknytning i 15 år før kvinnene faller varig ut av arbeidslivet. I denne gruppen inngår alle de kvinnene som må flytte, og som av den grunn også må bytte arbeidssted. Et høyt fravær og ustabilitet gjør at kvinnene i denne gruppen etter hvert blir lite attraktive på arbeidsmarkedet. Dette gir en redusert sannsynlighet for fast arbeid og arbeidstilknytning over tid.

Vi har antatt at denne gruppen er størst og omfatter 36 prosent av kvinnene som utsettes for grov vold. Gruppen vil inkludere et bredt spekter arbeidskarrierer og voldsrelasjoner. Basert på forskning, ulike utvalgsundersøkelser og vår egen faktainnhenting mener vi det er grunnlag for å anta at det er en stor andel av de tungt voldsutsatte som får redusert sin arbeidskarriere til +/-15 år der de er litt til og fra, og også har et større sykefravær enn de ellers ville hatt. I denne gruppen inngår blant annet mødre med barn som må bruke mye tid og overskudd til å følge opp barn, med reetablering og også oppfølging av et forhold der barna fortsatt skal ha samvær med voldsutøveren. Gruppen inkluderer også kvinner som fortsetter å leve sammen med voldsutøveren etter ett eller flere opphold på krisesenter.

Kvinner som forfølges etter brudd, og som får ulike psykiske og/eller fysiske mén i løpet av samlivet med en voldsutøver er også inkludert. Som vist i trinn II kan konsekvensene av et langvarig voldsforhold være mange, blant annet medisiner, misbruk av medikamenter eller andre former for personlig forfall. Mange av disse klarer seg en periode i arbeidslivet, men holder ikke en full arbeidskarriere. Observasjoner formidlet i undersøkelsens trinn II og funn fra en rekke undersøkelser i Norge, Norden og EU gjør at vi finner det rimelig å anta at dette er den største konsekvenskategorien. Kategorien rommer mange ulike varianter, der det beregnede livsløpet kan representerer en form for gjennomsnittskonsekvens.

I likhet med de øvrige gruppene har vi tatt ut de som uansett ikke hadde vært i arbeid, dvs forutsatt at en andel av kategorien hadde stått utenfor arbeidslivet, også i tilfelle uten vold.

Kostnadene i form av redusert produksjon per kvinne er for denne gruppen beregnet til 4,8 millioner kroner, og for hele utvalget er produksjonsbortfallet beregnet til 7,1 til 9,6 mrd kroner i hovedberegningene. Inkludert skattekostnadene blir den samfunnsøkonomiske kostnaden på mellom 7,4 mrd kroner og 9,9 mrd kroner.

Skattekostnader

Skattekostnadene er i beregningene forutsatt å være på 20 prosent av kostnadene til trygd og sykepenger. Selve trygden og sykepengene er en overføring, og således ikke en samfunnsøkonomisk kostnad. Vi har også begrenset skattekostnadene til de beregnede trygdeutbetalingene og sykepengene for kategori 2 og 3. For kategori 1 har vi forutsatt at halvparten vil være avhengig av en eller annen form for sosiale ytelser som tilsvarer dagens veiledende sats for enslige.

For samtlige grupper vi har beregnet produksjonstap for, vil inntektstapet som følger av nedsatt produksjon være mer eller mindre stort. Det er også grunn til å anta at en stor andel i gruppen vil ha merkostnader for å betjene sine liv. De vil derfor kunne være mottaker av ulike andre sosiale stønader fra NAV, bostøtte, og andre tiltakskostnader som det også skulle vært beregnet skattekostnader på. Skattekostnadene knyttet til tap av produksjonsevne er derfor trolig underestimert i våre beregninger.

12.4.1 Beregnet samlet produksjonstap for kvinner utsatt for grov vold

I Tabell 12.2 har vi oppsummert beregningene for de ulike kategoriene. I hovedberegningene får vi et samfunnsøkonomisk tap som følge av produksjonsbortfall og skattekostnader knyttet til uføretrygd og sykepenger på mellom 19 og 25 mrd kroner. Dersom vi benytter en lavere diskonteringsrente, eller reallønnsveksten er høyere enn vi har forutsatt, kan nåverditapet være på drøye 34 mrd kroner.

Tabell 12.2 Beregnet langsiktig produksjonstap for kvinner utsatt for grov vold, Nåverdi 1000-2010-kroner.

	Fourutsetning	Per person	Antall og Kostnad NV	
Antall utsatt for grov vold i nære relasjoner i 2010	100 %		6 000	8 000
Kategori 1 - varig arbeidsufør som følge av vold i nære relasjoner	32 %		1 920	2 560
Utenfor arbeidslivet uavhengig av voldsrelasjon, antall			601	801
Ute av arbeidslivet som følge av vold, antall			1 319	1 759
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 4 pst		6 370	8 402 209	11 202 945
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 2 pst		8 561	11 292 591	15 056 788
Skattekostnad, sosialstønning til halvparten veiledende 2011-sats, rente 4 pst		112	147 217	196 290
Skattekostnad, sosialstønning til halvparten veiledende 2011-sats, rente 2 pst		146	191 991	255 988
Sum kategori 1 hovedberegning		6 482	8 549 426	11 399 235
<i>Nåverdi risikofri diskonteringsrente</i>		<i>8 707</i>	<i>11 484 582</i>	<i>15 312 776</i>
Kategori 2 - 3 års utsettelse Redusert arbeidsevne og 5 år tidligere utfør	32 %		1 920	2 560
Utenfor arbeidslivet uavhengig av voldsrelasjon, antall			601	801
Redusert arbeidsevne med betydning for produktivitet			1 319	1 759
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 4 pst		2 100	2 769 687	3 692 916
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 2 pst		2 896	3 820 304	5 093 739
Skattekostnad, sykkelønn og uføretrygd rente 4 pst		204	269 418	359 224
Skattekostnad, sykkelønn og uføretrygd rente 2 pst		317	417 884	557 179
Sum kategori 2 hovedberegning		2 304	3 039 105	4 052 140
<i>Nåverdi risikofri diskonteringsrente</i>		<i>3 213</i>	<i>4 238 188</i>	<i>5 650 978</i>
Kategori 3 - Fem år senere i arbeid, ustabil arbeidslivstilknytning, etter hvert ut av arbeidslivet	36 %		2 160	2 880
Utenfor arbeidslivet uavhengig av voldsrelasjon			676	901
Redusert arbeidsevne med betydning for produktivitet			1 484	1 979
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 4 pst		4 842	7 184 533	9 579 377
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 2 pst		6 608	9 805 756	13 074 341
Skattekostnad, sykkelønn og uføretrygd rente 4 pst		169	250 369	333 825
Skattekostnad, sykkelønn og uføretrygd rente 2 pst		267	395 918	527 891
Sum kategori 3 hovedberegning		5 010	7 434 902	9 913 202
<i>Nåverdi risikofri diskonteringsrente</i>		<i>6 875</i>	<i>10 201 674</i>	<i>13 602 232</i>
SUM Hovedberegning			19 023 433	25 364 577
<i>Sum beregning med risikofri rente</i>			<i>25 924 444</i>	<i>34 565 926</i>

Nåverdien av det fremtidige produksjonstap for de kvinnelige voldsofrene i 2010, sett fra 2010, er dermed mellom 19 milliarder kr og 25,3 milliarder kr. Dette er ved

en rente på 4 prosent. Bruker vi en rente på 2 prosent vil fremtidige produksjonstap telle mer og nåverdien i 2010 av fremtidige produksjonstap blir på 25,9 til 34,6 milliarder kr.

Beregningen er usikre og basert på forutsetninger om omfang og konsekvens på kort og lang sikt. I og med vi kun har regnet på produksjonstapet for den gruppen kvinner som er hardest rammet, vurderer vi konsekvensene av volden slik den er beskrevet i de tre kategoriene over som et forsiktig anslag, og som vi også finner dekning for i litteraturen vi har gått gjennom i forbindelse med denne utredningen. I tillegg kommer mørketall og produktivitetstap knyttet til den andelen kvinner som møter en mer moderat vold. Denne gruppen kan også være utsatt for kortere perioder med sykemeldinger eller fravær fra arbeid som følge av volden de møter.

Dersom vi regner dette om til en årskostnad der vi forutsetter at kostnadene fordeles med samme beløp over de neste 30 årene, får vi en årskostnad i 2010 på mellom 1 mrd kroner og 1,4 mrd kroner.

12.5 Produksjonstap som følge av vold mot barn

For barn har vi tatt utgangspunkt i gjennomsnittslønn for begge kjønn ved etablering av en referansebane. Vi har for enkelthetsskyld forutsatt at barna som utsettes for vold i nære relasjoner, der dette gir konsekvenser for senere produksjonsevne, i gjennomsnitt er 10 år, og at de ville startet sin arbeidskarriere i en alder av 24 år.

I Tabell 3.2 antydes det at 15 000 barn mellom 10 og 19 år årlig kan være utsatt for vold i nære relasjoner. Tabell 3.1 viser i underkant av 2000 barn registrert på krisesenter i 2010. Barnevernet registrerte drøye 13 000 nye barn på tiltak i 2010 (SSB). Opplysninger fra Oslo Krisesenter viser at av de 300 barna som hadde opphold der i løpet av 2010, sendte Krisesenteret en bekymringsmelding til barnevernet for 100 barn. Av disse sakene var det kun en eller to som kom til vedtak. Dette kan tyde på at barnevernet på langt nær fanger opp alle de barna som lever i et forhold med vold. Krisesenterets tall viser at det er barn som lever i voldsforhold som verken fanges opp av barnevernet før mor søker hjelp, eller som registres med tiltak i barnevernet etter mors tilfelle er registrert med en påfølgende bekymringsmelding til barnevernet. Når om lag 20 prosent av mødrene som oppsøker Oslo krisesenter drar tilbake til overgriper sammen med barna sine etter besøk på krisesenter, gir dette grunn til å anta en alvorlig underreportering over barn som lever i familier med vold. Det er også grunn til å anta at mørketallene for vold mot barn kan være relativt større enn mørketallene for voksne. Barn kan være utsatt som følge av at de observerer vold mot andre familiemedlemmer, i tillegg kan volden rettes direkte mot barnet – enten fra mor, far, søsken, besteforeldre eller andre nærstående familiemedlemmer. Forskning, så vel som avisoppslag og beretninger fra tilfeller der barn har vært utsatt for vold, viser også at omgivelsene i liten grad evner å fange opp den volden som rammer barn innenfor nære relasjoner. Vi vurderer derfor mørketallene og kunnskapshullene om omfanget av vold mot barn som stort.

Hva er så konsekvensene for barns fremtidige produksjonsevne og velferd som voksne? Også på dette feltet finner vi store kunnskapshull om effekter og omfang. Forskning og en rekke undersøkelser, inkludert våre egne intervjuer i denne undersøkelsen, viser at barn som utsettes for vold i nære relasjoner får et svakere læringsutbytte i utdanningsløpet enn barn som ikke utsettes for vold. Dette tilskrives alt fra at de ikke får delta i barnehage, til manglende søvn som følge av bråk i hjemmet, til at all energi og kreativitet benyttes på strategier for å beskytte seg selv eller andre familiemedlemmer mot voldsutøveren. I tillegg kommer psykiske og fysiske skader, angst og traumatisering som reduserer barnas framtidige muligheter til utdanning og arbeidslivstilknytning. Manglende læring og større sannsynlighet for avbrutt utdanning er en påvist konsekvens av å leve med vold i barndommen. Langtidseffekten er en større sannsynlighet for å falle ut av arbeidslivet, og mindre sannsynlighet for å lykkes i arbeidslivet.

På den andre siden tyder informasjon fra de som arbeider med de utsatte barna på at riktige tiltak, der det skapes trygghet for mor, barn og øvrige familiemedlemmer, relativt raskt kan gi bedring for barnet. Læring kan tas igjen og manglende sosial kompetanse kan øves opp, gitt at tiltakene kommer tidlig nok, og at de riktige tiltakene settes i verk. Dette trekker i retning av at samfunnets produksjonstap knyttet til vold i nære relasjoner der barn er involvert, i større grad enn for voksne vil avhenge av om barna fanges opp og får riktig hjelp når de fanges opp. Denne type sammenhenger øker usikkerheten i forutsetningene som ligger til grunn for våre beregninger av produksjonstap knyttet til barn.

Stor usikkerhet, men sikkert at det er et produktivitetstap

Usikkerheten knyttet til omfang og langsiktige konsekvenser for de utsatte barnas fremtidige produksjonsevne, er egentlig for stor til at det kan gjøres anslag over kostnadene. På den andre siden vet vi at mange barn rammes, og at konsekvensene er store for veldig mange. Det samfunnsøkonomiske tapet er derfor helt sikkert mye større enn null. Vi har derfor funnet det riktig, på tross av svært stor usikkerhet, å anslå et mulig minstenivå over fremtidige tap av produksjon som følge av vold i nære relasjoner som rammer barn.

Anslagene er basert på begrunnede forutsetninger som angir en form for antatte minstekostnader. Forutsetningene bygger på funnene fra trinn 1 og trinn 2 presentert foran.

Alle kostnadene er beregnet i nåverdi der det er brukt en kalkulasjonsrente på 4 prosent, og forutsatt en årlig reallønnsvekst på 2 prosent. Beregninger med risikofri kalkulasjonsrente er også vist.

12.5.1 Kategorier.

Vi har delt barna inn i tre kategorier som er nesten samsvarende med kategoriene for kvinner. I tillegg har vi en form for "nullkategori" – dvs en andel barn utsatt for grov vold i barne- og/eller ungdomstiden, men som på tross av dette klarer seg helt utmerket senere i livet, og dermed ikke har noe produksjonstap sammenliknet med en situasjon der de ikke ville vært utsatt for vold.

Vi har forutsatt at det går bra med 30 prosent av de som utsettes for grov vold i barndom/ungdom. Intuitivt virker denne andelen noe høy, men kunnskapsmangel om sammenhengen mellom vold i barndom/ungdom og senere arbeidslivstilknytning gjør at vi har valgt å legge forsiktige estimat for andelen av de rammede som får redusert sin produksjonsevne.

I tillegg har vi følgende kategorier:

- **Barn kategori 1:** Varig ufør, eller kommer aldri i arbeid som følge av vold i barndom og/eller ungdom. Vi har anslått denne gruppen til 7 prosent. Gruppen inneholder de med hjerneskader som følge av "shaken baby", og barn som er påført andre skader av psykisk eller fysisk art. I beregning av produksjonstap har vi tatt ut den andelen i kategorien som ville vært ute av arbeidslivet uavhengig av volden de møtte som barn/unge. Dvs at vi har forutsatt at samme andel av kategori 1 hadde stått utenfor arbeid som observert i 2010.
- **Barn i kategori 2:** Denne kategorien kommer seg tre år senere ut i arbeidslivet som følge av forsinket læring og ulike lettere psykiske og/eller fysiske skader som følge av vold. Historier og undersøkelser om barnevernsbarn utsatt for vold, gir grunnlag for å anta at en del barn havner i denne kategorien som voksne. På grunn av redusert opplæring, og problemer i oppveksten når denne kategorien aldri det kompetansenivået de ellers ville hatt. Vi har beregnet dette som et produksjonstap på 10 prosent per år. Senskader og yrkesvalg gjør at denne kategorien går ut av arbeidslivet med uføretrygd 5 år før de ellers ville gjort. I likhet med kategori 1 har vi ikke regnet produksjonstap på den andelen i kategorien som uansett ville stått utenfor arbeidslivet. I beregningene har vi antatt at 28 prosent havner i kategori 2.
- **Barn i kategori 3:** Kategori 3 er i våre beregninger antatt å være den største kategorien, dvs 35 prosent av barn og unge som utsettes for grov vold som barn/unge. Gruppen antas å ha levd med vold over tid. De har også i liten grad fått adekvat hjelp i hjelpeapparatet gjennom barne- og ungdomstiden. De kan ha fått ulike former for behandling, medisinerings eller undervisningsopplegg, men oppleggene har ikke vært rettet mot de egentlige problemene, nemlig vold. Gruppen inneholder også de som ikke er sett, og som har blitt utagerende eller usynliggjort. Undersøkelsens trinn II viste til informasjon om at en stor andel av de som sitter i fengsel, har vært utsatt for vold som barn. Dersom dette er tilfelle inngår de i kategori 3, dvs det er forutsatt at de går litt ut og inn av arbeidslivet – og da gjerne i kombinasjon med perioder med kriminalitet. I denne kategorien er det også en stor andel som har droppet ut underveis i utdanningsløpet og som dermed har redusert sine muligheter på arbeidsmarkedet. Perioder med ledighet, og/eller deltidsjobb eller andre diverse strøjobber kan da bli resultatet. De som ender med ulike rusproblemer, eller medikamentmisbruk, og som derfor sliter med arbeidslivstilknytning er

også en del av denne kategorien. Det kan med andre ord ligge mange ulike varianter i kategorien der alle har det til felles at de i gjennomsnitt får redusert sin produksjon med 50 prosent gjennom hele arbeidskarrieren, og faller ut av arbeidslivet 5 år før de ville gjort dersom de hadde møtt en trygg oppvekst. I beregning av produksjonsbortfallet har vi også her først tatt ut de som uansett ikke ville vært i arbeid, jf kategoriene over.

Antall og kostnader

Som nevnt foran er det stor usikkerhet om hvor mange barn og unge som utsettes for grov vold. Vi har tatt utgangspunkt i et intervall som går fra 8000 – 22 000 barn og unge som i 2010 (eller tidligere i livet) var utsatt for grov vold fra nære relasjoner. Mørketallene kan være store. Vi har regnet med et nedre anslag som vi med rimelig grad av sikkerhet kan si var utsatt for grov vold i 2010, eller tidligere i livet.

Tabell 12.3 Anslått langsiktig produksjonstap for barn utsatt for vold i nære relasjoner, Nåverdi i 1000-2010 kroner

	Fourutsetning	Per person	antall	
Antall utsatt for grov vold i nære relasjoner i 2010			8 000	22 000
Andel av de utsatte der vold i barndommen får konsekvenser for produksjon	70 %		5 600	15 400
Kategori 1 - varig arbeidsufør som følge av vold i nære relasjoner	7 %		560	1 540
Utenfor arbeidslivet uavhengig av voldsrelasjon			158	434
Ute av arbeidslivet som følge av vold			402	1 106
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 4 pst		6 449	2 594 958	7 136 134
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 2 pst		11 625	4 677 332	12 862 662
Skattekostnad, sosialstønad til halvparten veiledende 2011-sats, rente 4 pst		310	124 586	342 610
Skattekostnad, sosialstønad til halvparten veiledende 2011-sats, rente 2 pst		555	223 139	613 633
Sum kategori 1 hovedberegning		6 759	2 719 543	7 478 744
<i>Nåverdi risikofri diskonteringsrente</i>		<i>12 179</i>	<i>4 900 471</i>	<i>13 476 295</i>
Kategori 2 - 3 års utsettelse Redusert arbeidsevne og 5 år tidligere utfør	28 %		2 240	6 160
Utenfor arbeidslivet uavhengig av voldsrelasjon			631	1 734
Redusert arbeidsevne med betydning for produktivitet			1 609	4 426
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 4 pst		2 074	3 338 260	9 180 215
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 2 pst		3 892	1 565 812	4 305 982
Skattekostnad, sykelønn og uføretrygd rente 4 pst		196	316 170	869 468
Skattekostnad, sykelønn og uføretrygd rente 2 pst		415	667 299	1 835 073
Sum kategori 2 hovedberegning		2 271	3 654 430	10 049 683
<i>Nåverdi risikofri diskonteringsrente</i>		<i>4 306</i>	<i>2 233 111</i>	<i>6 141 054</i>
Kategori 3 -Deltid, ustabil arbeidslivstilknytning, etter hvert ut av arbeidslivet	35 %		2 800	7 700
Utenfor arbeidslivet uavhengig av voldsrelasjon			788	2 168
Redusert arbeidsevne med betydning for produktivitet			2 012	5 532
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 4 pst		3 850	7 746 312	21 302 358
Netto produktivitetstap, Nåverdi, diskonteringsrente 2 pst		7 274	14 633 753	40 242 820
Skattekostnad, sykelønn og uføretrygd rente 4 pst		160	321 443	883 969
Skattekostnad, sykelønn og uføretrygd rente 2 pst		352	707 298	1 945 070
Sum kategori 3 hovedberegning		4 010	8 067 755	22 186 327
<i>Nåverdi risikofri diskonteringsrente</i>		<i>7 626</i>	<i>15 341 051</i>	<i>42 187 889</i>
SUM Hoved			14 441 729	39 714 754
<i>Nåverdi risikofri rente</i>			<i>22 474 632</i>	<i>61 805 239</i>

Nåverdien av de fremtidige produksjonstap for barn utsatt eller vitne til vold i 2010, sett fra 2010, er dermed mellom 14,4 milliarder kr og 39,7 milliarder kr. Dette er ved en rente på 4 prosent. Bruker vi en rente på 2 prosent vil fremtidige produksjonstap telle mer og nåverdien i 2010 av fremtidige produksjonstap blir på 22,4 til 61,8 milliarder kr. Nåverdien er beregnet over en lengre periode for barn enn for kvinner. Dette er gjort for å få med hele arbeidskarrieren.

Anslagene over barns fremtidige produksjonstap spenner altså fra 14,4 mrd kroner til 39,7 mrd kroner i hovedberegningene med 4 prosent kalkulasjonsrente. Med stor usikkerhet om antall, og begrenset kunnskap om de faktiske langtidsvirkningene, mener vi usikkerhetsspennet gir et rimelig bilde av hva det er mulig å si om langtidskostnadene for barn utsatt for vold i 2010 eller tidligere i livet, basert på kunnskapen man har i dag om barn som utsettes for familievold.

Beregnet årskostnad i 2010 for barns fremtidige produksjonstap

Dersom vi regner dette om til en årskostnad der vi forutsetter at kostnadene fordeles med samme beløp over samme antall år som produksjonstapet, er beregnet for, får vi en årskostnad i 2010 på mellom 700 millioner kroner og 1,9 mrd kroner. Med disse forutsetningene skal denne kostnaden belastes hvert år i 49 år fremover. Det vil si at samfunnet (og de berørte) får en langsiktig årlig kostnad som følge av vold påført i 2010.

Usikkerhetsspennet for barn er betydelig større enn for kvinner. Dette skyldes i all hovedsak en større usikkerhet om antallet barn som utsettes for vold som gir konsekvenser for senere produksjonsevne og sannsynlighet for arbeidslivstilknytning som voksen. Vi har også forutsatt at en andel av de hardest rammede barna ikke får senskader som går utover produktiviteten deres sammenliknet med en oppvekst uten vold. Begrunnelsen for denne antagelsen er at barn har en lengre tidshorisont som gir muligheter for behandling og rehabilitering, og erfaringer som viser at det er mulig å etablere seg som voksen uten at en voldspreget barndom i særlig grad ser ut til ramme en senere yrkeskarriere. Kunnskapen om langtidsvirkninger av oppvekst med vold, og hvilken betydning dette har for senere utdanning og yrkeskarriere, er svært begrenset. Dette gjør også at våre beregninger er usikre.

12.6 Identifiserte personlige kostnadsposter for de rammede

Med utgangspunkt i samtalen referert i kapittel 10, og støtte fra andre undersøkelser, har vi identifisert noen kostnadskategorier og kostnadsposter for ulike grupper som har vært utsatt for vold i nære relasjoner. Kostnadspostene er på langt nær dekkende for alle voldsrelasjoner. Det vil også være store variasjoner mellom ulike individer i kategoriene vi har delt inn i. Vi har heller ikke et tilstrekkelig grunnlag for å anslå nivået på kostnadspostene eller hvor mange som er i de ulike kategoriene med rimelige krav til sikkerhet og etterprøvbarehet.

Vi har troverdig informasjon som viser at en vanlig lønn ikke er tilstrekkelig til å dekke et nøkternt liv når man starter på bar bakke etter en langvarig

voldsrelasjon. Vi har også troverdig informasjon som viser kostnader ved å bli utsatt for stalking, inkludert ulike former for hærverk fra forfølgeren.

I den andre enden har vi informasjon som viser at langtidskostnadene i form av kroneutlegg for de(n) rammede avtar og går mot null, eller kan dekkes innenfor et ordinært studielån, gitt at reetableringen har vært vellykket. Reetableringsfasen kan være alt fra et halvt år til 3-4 år, og i enkelte tilfeller enda lengre. De offentlige kostnadene for denne fasen skal være dekket i trinn 1, mens de personlige kostnadene ut over dette ikke er inkludert.

Kostnader ved knust inventar, ødelagte klær og materielle skader på boliger rapporteres av mange, men gjelder neppe alle.

Under har vi forsøkt å dele ulike observerte personlige merkostnader inn i hovedposter:

12.6.1 Illustrasjon over mulige helsekostnader

Det er godt dokumentert i norsk og internasjonal litteratur at utsatte for vold i nære relasjoner har et høyere forbruk av helsetjenester enn gjennomsnittet i befolkningen. Deler av disse kostnadene skal være fanget opp gjennom de offentlige kostnadene i trinn 1, men vi finner grunn til å anta at kostnadene for en del kategorier kan være høyere. I Tabell 12.4 er merforbruk av helsetjenester for en person utsatt for grov vold illustrert. Illustrasjonen bygger på informasjon fra intervjuene der vi har brukt forsiktige anslag over merforbruket sammenliknet med en gjennomsnittlig voksen kvinne.

En stor del av kostnadene er utlegg kvinnene har ved bruk av private helsetjenester, som eksempelvis psykolog. Merforbruk hos fastlege dekkes gjennom frikortordningen etter maksimumsgrensen er nådd. Deler av medisineringen vil også kunne være underlagt blåreseptordningen. I illustrasjonen er utgiftene til privatpraktiserende psykolog den dominerende posten. I andre tilfeller kan ulike behandlingsformer mot fysiske smerter og skader være mer dominerende.

For de(n) som er, eller har vært rammet, viser våre samtaler at kostnadene ved å stadige måtte fortelle om sin skadehistorie til ulike behandlere, tidsbruken knyttet til behandlingen i form av å finne fram til behandler, manne seg opp til å ta kontakt, reisetid og tilslutt finne økonomisk rom for betale for nødvendig tjenester, kan oppleves som større enn selve kronebeløpet. Det vises også til at flere oppgir at venner har bidratt med betaling. Selv om en stor del av kostnadsutleggene kan fås refundert fra NAV, er det flere som viser til at de i perioder ikke har hatt overskudd til samle på kvitteringer, oppsøke NAV eller fylle ut skjemaer for å sikre seg refusjon. Dette tilskrives delvis situasjonen ved å være på flukt, mye tidsbruk på å søke etter bolig og etablere seg, tid på ulike rettsprosesser (eksempelvis knyttet til barnefordeling), oppfølging av barn etc. Samtidig er det å være traumatisert etter å ha levd i voldsrelasjon i seg selv ødeleggende for evnen til å kunne mestre alle de praktiske gjøremålene som følger som konsekvens av volden.

Tabell 12.4 Illustrasjon over ikke-registrert merforbruk helsetjenester

Helsekostnader, merforbruk utover registrerte kostnader i trinn 1: Illustrasjon Grov vold		
	årlig gj.snitt i et voldsforhold, fem år	årlig gjennomsnitt første 10 år etter brudd
Medisiner, smertestillende, angstdempende	500	500
Fysioterapi, Kiropraktor	2 000	1 000
Psykolog (privatpraktiserende)	0	20 000
Fastlege, legebeseøk	2 000	1 000
Tannlege	2 000	200
Sum	6 500	32 700
Sum merkostnad over 15 år (ikke neddiskontert)		259 500

Kostnadene i tabellen over er identifiserte kostnader basert på enkelttilfeller, og kommer i tillegg til de kostnadene som det redegjøres for i trinn 1. Hvis vi antar at disse kostnadene er representative for de 2000 kvinnene som utsettes for den groveste volden, gir dette en samfunnsøkonomisk kostnad på om lag 500 millioner kroner. Usikkerheten i tallene, og usikkerhet mht hvor mye av disse kostnadene som er inkludert i helsekostnadene i trinn I gjør at vi ikke har tatt disse kostnadene med i det samlede anslaget over samfunnsøkonomiske kostnader.

12.6.2 Andre kostnadskategorier

I tillegg til kostnader til personlig helse har vi kategorisert øvrige kostnadsposter i følgende kategorier:

- ” **Plunder og heft**”
 - Bank og forsikring - tilgang til egen konto
 - Søke lån og/eller garantier for å komme inn på boligmarkedet, eller sikre depositum ved leie av bolig
 - Tidsbruk knyttet til å lete etter bolig
 - Nødhjelp fra NAV og ev. stønader til livsopphold
 - Bidragsfogden - tidsbruk og reisekostnader
 - Advokat, trygghetsalarm, politi – tidsbruk og reisekostnader
 - Bytting av skole - barnehage
 - Skifte jobb / jobbsøknad
 - Telefonabonnoment - nytt nummer, Pass, folkeregister, forsikring etc, gebyrer, tidsbruk og reisekostnader

Hver av kostnadspostene under det vi har kalt ”plunder og heft” er knyttet til tidsbruk for den voldsutsatte og krever også tjenester fra ulike offentlige eller private aktører. En del av postene er forbundet med direkte kroneutlegg for den voldsutsatte. Hvor store de samlede utleggene er for den voldsutsatte, eller hvor mye ressursbruk som kreves fra andre aktører, finnes det ikke tilgjengelig

kunnskap om. Det vil også variere mellom individene. Vi har derfor ikke funnet grunnlag for å kunne fastsette kostnader i "plunder og heft" kategorien. Vi observerer imidlertid at tidsbruken knyttet til denne type kostnader kan bli overveldende og redusere mulighetene for å komme i arbeid for en kortere eller lengre periode. Dette gjelder spesielt der det er barn inne i bildet.

I tillegg til personlige kostnader viser intervjuene at voldsrelasjonene også ofte er forbundet med materielle skader på klær, inventar og bolig. Disse kostnadene kan også oppstå i forhold uten fysisk vold, men som er preget av trussel, trakassering, frihetsberøvelse etc. Kostnadene i denne kategorien vil komme som utlegg for de(n) det gjelder, eventuelt vil forsikringer kunne dekke deler av kostnadene.

- **Inventar og materiell**

- Klær
- Servise og pynteting
- Møbler og fast inventar
- Hærverk (knusing av bad, dører etc)
- Skiftning av låser, vinduer

Kostnadene i denne posten vil variere fra null til noen hundre-tusen kroner. Vi har ikke grunnlag for å kunne anslå noen gjennomsnittskostnad for denne posten.

Vi har også identifisert en egen kostnadspost knyttet til flukt og flytting for kvinner som etter et brudd forfølges eller utsettes for trusler, trakassering eller andre plager.

- **Flukt og flyttekostnader**

- Taxi / reisekostnader / følge utendørs
- Etableringskostnader - reetablering mange ganger
- Bokostnader - sikringstiltak
- Midlertidige boliger - flere parallelle boalternativer
- Flyttekostnader - meglerhonorar - doble leiekostnader for kortere eller lengre perioder
- Frakting av barn mellom partene, og eventuelle tilsynskostnader ved samvær

For personer som blir forfulgt over flere år vil flukt- og flyttekostnadene kunne beløpe seg til et stort antall hundretusen kroner. For de fleste vil det denne kostnadsposten kun være relevant den første tiden etter brudd, til reetableringen er fullført.

12.7 Velferdstap for den rammede og omgivelsene

På tross av store beregnede samfunnsøkonomiske kostnader, kan summen av det personlige velferdstapet de rammede opplever, være større enn kostnadene vi har klart å finne tall på. Den eneste kostnaden vi har funnet tall på, og som kan representere en liten del av velferdstapet for enkelte utsatte, er voldsoffererstatningen. I kapittel 4.4 viser vi at samfunnets kostnader til voldsoffererstatninger knyttet til vold i nære relasjoner var på 21,5 millioner

kroner i 2010. Denne kostnaden dekker kun en liten del av velferdstapet de verst rammede opplever, og som de også har klart å skaffe tilstrekkelige bevis for utløse. Det er en svært liten andel av de som utsettes for vold i nære relasjoner som det vurderes voldsoffererstatning for.

Beregningene med anslag over produksjonstapene knyttet til de hardest rammede kvinner og barn inkluderer på langt nær alle som rammes. Foreldre og menn er grupper vi ikke har tallfestet noen form for velferdstap for. Kvinnen i eksempelet foran som ble dratt i ørene av sin sønn, fikk sønnen i fengsel og utviklet såkalte blomkålører, inngår ikke i beregningene, utover kostnadene som er beregnet over offentlige budsjetter. Velferdstapet hennes, og andre i denne gruppen, er ikke inkludert i beregningene. Menn som utsettes for vold fra mennesker i nære relasjoner kan også ha produksjonstap og personlige velferdstap. Denne gruppen antas å være liten, men burde ideelt sett også vært inkludert med sine fulle kostnader. Velferdstapet ved frihetsberøvelse eller innskrenket bevegelsesfrihet for alle de som lever i et forhold med vold, eller den vedvarende angsten, plagene, sorg og skam som følger med volden er ikke beregnet for noen grupper. Summen av disse postene dersom alle inkluderes, kan være store.

Hvor stort det samlede velferdstapet er, tør vi ikke gi noen nærmere anslag for. Vi har heller ikke gjort forsøk på å beregne kostnadene ved tap av omsorgsevne for de som rammes i dag, og hvordan dette slår ut for kommende generasjoner.

12.8 Oppsummering

Nåverdien av tap i humankapital (målt som produksjonstap) er oppsummert i Tabell 12.5. Disse kostnadene dekker alle kostnadene knyttet til produksjonstap (sett fra 2010) som følge av vold i nære relasjoner utført i 2010 (eller tidligere mot de rammede i 2010), og er beregnet som en nåverdi.

For å få de langsiktige kostnaden som årskostnad og å kunne anslå hvor store kostnader som skal belastes i 2010, har vi også beregnet kostnadene ved produksjonstap dersom dette fordeles likt over den perioden de dekker (se kap. 11.2 om hvordan dette er beregnet). Den beregnede årskostnaden for produksjonstapet i 2010 og den offentlige ressursbruken i 2010 danner da til sammen den samfunnsøkonomiske kvantifiserte kostnaden for 2010. Disse kostnadene er vist i Tabell 12.6.

Tabell 12.5 Samfunnsøkonomiske kostnader, beregnet langsiktig produksjonstap for de hardest rammede kvinner og barn i 2010. Nåverdi, 2010-kroner

Kategori	Antall	Nåverdi, 4 % rente	Andre ikke verdsatte kostnader / kommentarer
Kvinner med forventet produksjonstap	6000 - 8000		Tap av livskvalitet som følge av angst, frihetsberøvelse, fysiske og psykiske traumer oppleves av de fleste som den tyngste kostnaden
Produksjonstap inkludert skattekostnad		19 - 25,4 mrd kroner	Merkostnader helse, bolig, reparasjon etter hærverk, etc. Spenner fra 0 til 1 million, i enkelte tilfeller mer. Er ikke inkludert i kostnadene
Per person – kvinner utsatt for grov vold i 2010		3,1 millioner kroner	Tapet er fordelt på alle i kategorien, også de som uansett ikke ville vært i arbeid og som derfor ikke har et beregnet produksjonstap
Barn utsatt for grov og vedvarende voldsrelasjoner i 2010	8000- 22 000		Store mørketall og lite kunnskap om hvor mange barn som utsettes for grov vold. Lite kunnskap om langsiktige konsekvenser. Det er forutsatt at 30 % av gruppen utsatt for den groveste volden likevel klarer seg uten produksjonstap.
Produksjonstap inkludert skattekostnad – utsatte barn		14,4 – 39,6 mrd kroner	Velferdstapet for barn er trolig underestimert i og med vi ikke har verdsatt barns velferdstap på kort sikt. Produksjonstapet kommer lenger fram i tid, og får dermed en lavere verdi som følge av nediskontering. Barns velferdstap er før de når en arbeidsdyktig alder, er trolig større enn produksjonstapet som er beregnet.
Per person – barn utsatt for grov vold i 2010		1,8 millioner kroner	Dekker hele gruppen, inkludert de vi har forutsatt klarer seg uten konsekvenser for produksjon. Velferdstap i barne- og ungdomsårene er ikke inkludert.
Menn utsatt for grov vold		Ikke verdsatt	
Foreldre utsatt for grov vold		Ikke verdsatt	
Kvinner, barn, menn og eldre utsatt for vold med mindre konsekvenser		Ikke verdsatt	
Sum kvinner og barn		33 – 65 mrd kroner	Beregnet nåverdi sett fra 2010

Tabellen over viser verdien av det langsiktige produksjonstapet som følge av vold i nære relasjoner utført i 2010 (og tidligere mot disse personene). I neste avsnitt viser vi hva årskostnaden i 2010 er, forutsatt en lik årlig kostnadsfordeling av de langsiktige tapene.

12.8.1 Produksjonstap og offentlige kostnader i 2010: 3,6 mrd - 6 mrd kroner

Behandlings- og forebyggingskostnadene over offentlige budsjetter i 2010, var som vist foran på mellom 2 – 2,4 mrd kroner. Dersom vi legger denne kostnaden til den beregnede årskostnaden for produksjonstap, får vi et årsbeløp i 2010 som ligger mellom 4,5 mrd kroner og 6 mrd kroner.

I tillegg kommer tap av livskvalitet som vi ikke har beregnet, og tapet for den store gruppen kvinner, barn, menn og eldre som utsettes for vold med noe mildere langsiktige konsekvenser. Disse gruppene kan ha tap av livskvalitet så vel som redusert produktivitet i en kortere eller lengre periode som følge av volden de påføres i 2010.

Det forventede fremtidige produksjonstapet beregnet som en lik årlig kostnad for de rammede i 2010, og de samfunnsøkonomiske kostnadene knyttet til offentlig ressursbruk er vist i følgende tabell:

Tabell 12.6 Samfunnsøkonomisk årskostnad i 2010 som følge av vold i nære relasjoner i 2010. Mrd-2010 kroner

Årskostnad 2010, mrd -kroner	Kostnadsramme	Forklaring
Tap av liv	0,5	Verdien av statistiske liv, drept i 2010
Offentlige kostnader, inkludert skattekostnader	2, 2 – 2,4	Beregnet i trinn 1
Produktivitetstap kvinner, inkludert skattekostnader, årskostnad 2010	1,1 - 1,4	Verdien av det langsiktige produksjonstapet for kvinner er fordelt over 31 år
Fremtidig produktivitetstap barn, inkludert skattekostnader	0,7 - 1,9	Verdien av det langsiktige produksjonstapet for barn er fordelt over 49 år
Personlige merkostnader	Ikke verdsatt	
Tap av livskvalitet	Ikke verdsatt	
Produktivitetstap andre grupper	Ikke verdsatt	
Sum samfunnsøkonomisk kostnad i 2010	4, 5 – 6,0	

Årskostnadene fremover – gitt samme voldsnivå

I kapittel 11.2 pekes det på at befolkningsvekst og en forventet økonomisk vekst med fortsatt velferdsutvikling, vil kunne gi en vekst i verdien av kostnadene ved vold i nære relasjoner på 1 – 3 prosent per år, dersom voldsnivået ikke reduseres. I 2012 og 2013 vil veksten gi små utslag. Ser vi derimot fram til 2020, vil verdien av kostnadene kunne øke til mellom 6 mrd kroner og 8 mrd 2010-kroner, avhengig av hvor kraftig befolkningsvekst og velferdsutvikling som forutsettes.

13. Perspektiver og innspill

Mandatet for denne utredningen har vært å vurdere de samfunnsøkonomiske kostnadene ved vold i nære relasjoner i 2010. Kostnadene vi har funnet er store, både for samfunnet, for de som rammes og deres omgivelser. I tillegg brukes det årlig store offentlige ressurser på å forebygge, og reparere noen av alle de konsekvensene som følger med vold i nære relasjoner.

Våre beregninger viser årlig offentlige utgifter i størrelsesorden 2 – 4 mrd kroner, og et samfunnsøkonomisk tap på 4,5 – 6 mrd kroner i 2010, uten at vi har klart å tallfeste den kanskje største kostnaden, nemlig tap av livskvalitet. I tillegg er det mye som tyder på at mørketallene kan være store.

Kostnadene som er beregnet, og det at tap av livskvalitet ikke er med i kostnadsberegningene, gir et særlig opphav til feil i beregningene av konsekvensene vold mot barn har. Med en neddiskontering av barns fremtidige forventede produksjonstap som følge av vold påført gjennom barne- og ungdomsår, og en manglende verdsetting av tap av livskvalitet og muligheter barna mister på kort sikt, gir våre kostnadsberegninger et skjevt inntrykk av de samfunnsøkonomiske kostnadene av vold rettet mot barn sammenliknet med voksne. Barna som rammes bærer de største kostnadene mens volden pågår, mens kostnadene vi har klart å beregne er deler av de som kommer i voksen alder.

13.1 Behov for mer kunnskap

Litteraturgjennomgangen viser forbausende lite kunnskap om hvilke langsiktige konsekvenser vold i nære relasjoner som rammer barn faktisk har for livskvalitet, så vel som for arbeidslivstilknytning, utdannelsesløp og arbeidskarriere som voksen. Det meste av kunnskapen på dette feltet synes å være basert på dokumentarer av enkeltskjebner, supplert med noen mindre utvalgsundersøkelser basert på relativt små utvalg. Det foreligger mye kunnskap om hva vold gjør med barn, og hvilke utslag dette kan gi for helse, livskvalitet og adferd på kort sikt. Men vi finner lite kunnskap om hvor stort omfanget av vold mot barn i Norge egentlig er. Hvordan det går med barna på lang sikt, og hvilken effekt ulike tiltak i hjelpeapparatet faktisk har, finnes det enda mindre kunnskap om.

Gjennom utredningsarbeidet har vi møtt mye felleskunnskap om konsekvenser av vold mot barn av typen "vold avler vold". Videre er det gitt informasjon som kan tyde på at det er en overrepresentasjon av personer utsatt for vold som barn som sitter med dom i norske fengsler. Hvorvidt dette er tilfelle, har vi ikke hatt muligheter til følge opp innenfor rammene av denne utredningen. Mer kunnskap om denne type sammenhenger vil kunne bidra til en mer målrettet forebygging og kanskje særlig bedre tilpassede tiltak og oppfølging av de som rammes.

Gjennom utredningsarbeidet har vi også fått bekreftet en rekke tidligere undersøkelser og utsagn fra ulike dokumentarer fra tidligere barnevernsvernsbarn som viser at barna som utsettes for vold i alt for liten grad fanges opp av

hjelpeapparatet før situasjonen blir akutt i den forstand at krisesenter eller politi bringes inn. Dette kan tyde på at det er behov for mer kompetanse blant de som arbeider med barn, dvs alt fra barnehagepersonell og lærere, til helsearbeidere og barnevernsansatte. Det er også mye som tyder på at barna i mange tilfeller møter lite oppfølging etter akuttfasen er over, og at en stor andel dermed utsettes for en høy gjentagelsesrisiko.

Vi finner også at mørketallene trolig er store, og da kanskje særlig når det gjelder omfanget av vold mot barn. Kunnskapen om vold mot eldre i nære relasjoner, og vold mot menn er også foreløpig relativt begrenset.

13.2 Potensial for bedre ressursbruk og langsiktige besparelser?

I enkelte sammenhenger er det av interesse å sammenlikne det offentlige kostnader med kostnaden for ofrene. Vil det å øke det offentlige kostnader noe føre til besparelser blant ofrene som gjør sluttsummen mindre? Eller er det mulig å bruke de offentlige ressursene bedre for derigjennom å redusere antall ofre, og/eller bedre situasjonen for de som rammes? Dette ligger utenfor mandatet for denne utredningen å belyse. Denne typer vurderinger krever dessuten mer detaljerte undersøkelser i tillegg til å sammenlikne tiltak for tiltak, og også trekke effekten på livskvalitet inn i bildet. Utredningsarbeidet har likevel gitt noen funn som gir grunnlag for oppfølging for å vurdere nivået, så vel som innretningen på den offentlige ressursbruken. Disse gjennomgås kort under.

13.2.1 Barn fanges i for liten grad opp, barnets omgivelser oversees

Barn som utsettes for vold i nære relasjoner synes i liten grad å fanges opp av omgivelsene. Barnevernets utredninger etter bekymringsmeldinger sendt fra Oslo krisesenter fører i liten grad til vedtak. Det kan gå lang tid fra bekymringsmelding blir sendt til utredninger finner sted. Det bør vurderes om utredninger og samtale med barna bør starte så snart situasjonen for mor og barn er trygget, og foregå parallelt med øvrige tiltak mens mor og barn oppholder seg på krisesenter. I tilfeller der mor og/eller barn flytter tilbake til voldsutøver, eller barn skal ha samvær med voldsutøver, bør det vurderes om det er behov for mer omfattende tiltak for å trygge barna mot fysisk og/eller psykisk vold.

Vi finner lite kunnskap og oversikt over hva som skjer med barn som er observert i en akutt fase av eksempelvis politi, legevakt, krisesenter eller andre. Det er grunn til å mistenke at det kan være mange barn som er observert, men som ikke følges opp etter akuttfasen er over.

Våre undersøkelser tyder på at voldsutsatte barn i mange tilfeller er sett for ulike problemer som relateres til barnet selv, og behandles deretter. Det vil si at barnehage/skole eller andre omgivelser har fanget opp problemer hos barnet, og i mange tilfeller også iverksatt ulike tiltak. Ved å behandle barnet, uten å trekke inn konteksten barnet lever i, kan barnet få en forsterket skyldfølelse mht å være årsaken til vold mot mor, seg selv eller søsken. Det rapporteres om feildiagnostiserte barn på tiltak og/eller medisinerings som begynner å fungere når

situasjonen i omgivelsene er trygget. Det antas å ligge et stort forbedringspotensial i at alle som arbeider med barn blir flinkere til å fange opp de voldsutsatte barna, og gi riktige tiltak til riktig tid.

13.2.2 Bedre samordning

De utsatte rapporterer om stor slitasje og mye tidsbruk knyttet til å måtte fortelle samme historie til et stort antall offentlige etater, ulike behandlere og også en rekke private aktører som bank, forsikring, teleleverandører mv. En bedre samordning og eventuelt en kode for voldsutsatte kan spare tid og ressurser, og ikke minst lette byrdene for de utsatte. Erfaringene som er samlet inn i vår undersøkelse viser at det ofte kan gå bra dersom alle etater og instanser gjør det de skal og samordningen fungerer. Samtidig synes det som det er litt tilfeldig med hensyn til om den enkelte utsatte møter et koordinert hjelpeapparat. I mange av tilfellene der det har gått bra, vises det til møte med en nøkkelperson som har fulgt opp over tid, og som også har bistått med koordineringen mellom ulike etater og instanser. Der dette ikke har vært tilfelle, synes det som risikoen for å havne tilbake i voldsrelasjonen er relativt stor.

13.2.3 Oppfølging helt til mål

Statistikkene viser en stadig økende andel gjengangere til krisesenterne. Statistikk fra Oslo Krisesenter viser at mange brukerne gir opp og flytter tilbake til voldsutøveren og på nytt blir utsatt for vold. Hele 65 prosent av de kvinnene som bodde på Oslo Krisesenter i 2011, hadde bodd ved senteret før. En stor andel av disse har barn. Dette viser at tiltaksapparatet etter akuttsituasjonen i en stor andel tilfeller ikke lykkes med å støtte voldsutsatte kvinner og barn over i en situasjon uten vold.

Det er mye som tyder på at akuttsituasjoner der politiet blir tilkalt, krisesenter eller legevakt oppsøkes, fungerer. Det gis tilbud om skjerming og oppfølging i akutfasen og den første tiden etterpå. Etter den akutte trusselsituasjonen er over, og situasjonen er stabilisert, kan den videre oppfølgingen virke noe mer tilfeldig. Det vises til at mange trenger oppfølging også etter den akutte trusselsituasjonen er over. Behovene spenner fra hjelp til å skaffe bolig, trening i å håndtere egen bolig og egen økonomi, og langsiktig oppfølging til å bearbeide traumer. Det vises til at psykolog som regel er tilgjengelig i en akutfase, men at det deretter er lang ventetid for å få hjelp. Mange har behov for hjelp i samspillet mellom mor og barn, og det er også behov for bistand for å koordinere kommunikasjon og tiltak med skole/barnehage og øvrige støtteinstanser, som eksempelvis barnevern.

Det er grunn til å anta at det er en sammenheng mellom et stamt boligmarked, andelen som flytter tilbake til voldsutøveren og andelen gjengangere til krisesenterne (særlig i de store byene). Hospits og kortsiktige boligtilbud vurderes som lite egent i en reetableringsfase, særlig i tilfeller der det er barn med. Økt ressursinnsats rettet mot å skaffe alternative langtidsboliger antas å kunne bidra til at flere kommer ut av voldsrelasjonene. Dette bør undersøkes nærmere.

Veien ut av en voldsrelasjon og fram til et liv der man kan stå på egne bein, kan for mange være lang og krevende. For samfunnet kan det være en god investering å hjelpe de utsatte helt fram til målet, framfor å stadig måtte bruke ressurser på gjentatt akutfaser. For de voldsutsatte vil gevinsten av å lykkes med en reetablering være enda større.

Vi konkluderer med at det ligger store potensielle besparelser i å lykkes bedre med å forebygge vold i nære relasjoner, fange opp flere av de utsatte (særlig barn) og å øke andelen av de som lykkes på veien tilbake på første forsøk. Hvorvidt dette krever en større offentlig ressursinnsats eller om dette er mulig gjennom bedre og mer effektiv bruk av dagens ressursinnsats krever nærmere utredninger for å kunne besvare.

Referanser

Abrahams, C. (1994): *Hidden victims: Children and domestic violence*, London: NHC action for children.

Alsaker, Kjersti (2008). *Quality of life among women who have experienced intimate partner violence. A one year follow-up study among women at Norwegian women's shelters*. Universitetet i Bergen

Andreassen, L. Dagsvik, J. and Di Tommaso, M.L. (2012): *Measuring capabilities, freedom of movement of Italian women*, Manuscript.

Coleman, C. Janson K., Krista, K., Reed, P (2007): Homicides, firearm offences and intimate violence, 2005/6: *Supplementary Volume 1 to crime in England and Wales 2005-6*, Home Office Statistical Bulletin 02/07, Office for National Statistics.

Council of Europe (2000): *Recommendation of the committee of ministers to member states in the protection for women against violence*, Adopted on 30 April, an explanatory memorandum, Strasbourg, France Council of Europe.

Department of Health (2003): *Mainstreaming gender and women's mental health: Implementation of guidance*, London, Department of Health

Devries, K., Watts, C., Yoshihama, M., Kiss, L. Scraiber, L.B., Deyessa, N., Heise, L., Durand, J., Mbwambi J, Jansen, H., Berhane. Y., Ellsberg, M. Garcia-Moreno, C. (WHO Multi-Country Study Team),(2011): *Violence against women is strongly associated with suicide attempts: Evidence from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women*, Social Science and Medicine, 73, 79-86.

Eriksen, Ingunn, 2006. Voldsutsatte kvinners omsorg for barn. I: *Barn som lever med vold i familien. Bulleteng nummer 4*.

Eriksen, Ingunn, 2006. Voldsutsatte kvinners omsorg for barn. I: *Barn som lever med vold i familien. Bulleteng nummer 4*.

Gangedal, Jon, 2010. *Jeg tenker nok du skjønner det sjøl*. Kagge forlag.

Haaland, T., Clausen, S.-E., og Schei, B. (2005). *Vold i parforhold - ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Halsa, Astrid, 2012. I: *Barn som pårørende*. (red Haugland, Ytterhus og Dyregrov), Foreldre som velferdsaktører – forebyggende arbeid for barn i risiko; 150-170. Abstrakt forlag.

Haugland, Bente Storm Mowatt, 2012. I: *Barn som pårørende*. (red Haugland, Ytterhus og Dyregrov) Familiefungering og psykososiale problemer hos barn av alkoholmisbrukende foreldre, 82-107. Abstrakt forlag.

Jonassen, Wenche (2007). *Voldsutsatte kvinners erfaring med hjelpeapparatet*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), Oslo.

Jonassen, Wenche, 2007. *Arbeid med voldsutsatte kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn – erfaringer fra et kompetanseutviklingsprogram*. NKVTS rapport, 2007.

Kapor, Nita og Erik Kreyberg Norman, 2001. Voldsutsatte barn og unge er en usynlig gruppe. I: *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening* 2002; 122:2320-1

Kolbo, J.R., Blakely, E.H. And Engelman D. (1996): Childeren who witness domestic violence: A review of the empirical literature, *Journal of Interpersonal Violence*, Vol (11), no2, p. 281.

Kristofersen, Lars og Sidsel Sverdrup, 2012 (under arbeid). Følger av oppvekst med rus og psykisk helseproblemer i familien. I: *Ung voksen*. Under utgivelse på Gyldendal Akademisk.

Krug, E., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B and Lozano, R. (eds), (2002): *World report on violence and health*, Geneva WHO.

Lary Kar, Heidi og K. Daniel O'Leary, 2010. Gender Symmetry or Asymmetry in Intimate Partner Victimization? Not an Either/Or Answer. I: *Partner Abuse, Volume 1, Number 2, 2010; 152-168*.

Lundestad, Ellen og Ole Greger Lillevik, 2011. Overtar voldsutsatte kvinners smerte. I: *Sykepleien*, 2011 99(14):56-58.

Mossige, S. og Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge: en selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. NOVA Rapport 20/07.

Nettverk for kvinner med funksjonshemning og Krisesentersekretariatet, 2003. *Hvilket tilbud gir kommunene til voldsutsatte kvinner med funksjonshemning? Rapport fra kartlegging desember 2003*.

NOU, 2012. Samfunnsøkonomiske analyser. NOU 2012:16.

Øverland, S (2012) *Stalking - Forståelse, risiko og håndtering*

Øverlien, Carolina (2010) *Barn som opplever vold i hjemmet – Kunnskapsstatus*. NKVTS.

Øvrelien, Carolina, (2012) *Vold i hjemmet – barnas strategier*. Universitetsforlaget, Oslo.

Pape, Hilde og Kari Stefansen (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep* (No. 1). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo.

Politidirektoratet, 2010. Kommenterte STRASAK-tall. Seksjon for analyse og forebygging. 10.01.11.

Riksadvokaten, 2008. Familievold. Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2008. <http://www.riksadvokaten.no/filestore/Dokumenter/2008/Rundskrivnr3for2008-Familievold.pdf>

Sen, A. K. (1985): *Commodities and Capabilities*. North-Holland, Amsterdam.

Sen, A.K. (1999): *Development as freedom*, Oxford University Press, Oxford, UK.

Sentio Research, 2010. Rapportering fra krisesentrene 2010. Sentio Research Norge.

Slep, A.M.S. og O'Leary, S. G., 2005. Parent and partner violence in families with young children: Rates, patterns, and connections. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 435 - 444.

Socialstyrelsen (2005). *När mamma blir slagen. Att hjälpa barn som levt med våld i familjen*. Stockholm, Socialstyrelsen.

Solberg, Anne (2004). Hvordan forholder barna seg til vold i hjemmet? I: *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 81(3):3-9.

Solberg, Anne (2007). Hur förhåller sig barn til våld i hemmet? I Eriksson, Maria. (red.): *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia, s. 25-37

Storberget, Knut (Redaktør) ; Beret Bråten (Redaktør) ; Ellen Rømming (Redaktør) m.fl. (2012) *Bjørnen sover. Om vold i familien*. : Aschehoug, 2012

Veisten, Knut, Stefan Flügel og Rune Elvik (2010): Ulykker – verdien av statistiske liv og beregning av ulykkenes samfunnskosnader. TØI-rapport 1053C.

WHO (200); *Factsheet no 239*.

Vista Analyse AS

Vista Analyse AS er et samfunnsfaglig analyseselskap med hovedvekt på økonomisk forskning, utredning, evaluering og rådgiving. Vi utfører oppdrag med høy faglig kvalitet, uavhengighet og integritet. Våre sentrale temaområder omfatter klima, energi, samferdsel, næringsutvikling, byutvikling og velferd.

Våre medarbeidere har meget høy akademisk kompetanse og bred erfaring innenfor konsulentvirksomhet. Ved behov benytter vi et velutviklet nettverk med selskaper og ressurspersoner nasjonalt og internasjonalt. Selskapet er i sin helhet eiet av medarbeiderne.

Vista Analyse AS
Meltzersgate 4
0257 Oslo

post@vista-analyse.no
vista-analyse.no